

FI

FI

FI

EUROOPPA-POLITIIKAN NEUVONANTAJIEN TOIMISTON MIETINTÖ

EU:N SOSIAALINEN TODELLISUUS

laatineet Roger Liddle ja Frédéric Lerais

Tekijä kiittää seuraavia henkilöitä avusta ja kommenteista: Tassos Belessiotis, Marcel Canoy, Maria da Graca Carvalho, Jonas Condomines, Vitor Gaspar, Agnes Hubert, Anna Melich ja Peter Smith.

Vastuuvapauslauseke

Tässä mietinnössä esitetty analyysi edustaa tekijöiden henkilökohtaisia mielipiteitä, eikä se välttämättä kuvasta Euroopan komission käsityksiä.

Lähteitä ja tietojen käyttöä koskeva huomautus

Tämä mietintö kattaa aihealueesta johtuen hyvin laajan kokoelman yhteiskunnallisia kysymyksiä. Mietintöä laadittaessa on hyödynnetty lähinnä seuraavia Euroopan komission ja OECD:n julkaisuja: komission työllisyys-, sosiaali- ja tasa-arvoasioiden pääosaston vuotuiset raportit, kuten Sosiaalinen tilanne Euroopan unionissa, Työllisyys Euroopassa ja työmarkkinasuhteita käsittelevä Industrial Relations in Europe, sekä neuvoston ja komission yhteiset raportit sosiaalisesta osallisuudesta; talouden ja rahoituksen pääosaston analyysit sosiaalisista kysymyksistä, esimerkiksi väestön ikääntymisen vaikutuksista julkisiin menoihin; koulutuksen ja kulttuurin pääosaston raportit oppimistulosten vertailusta; terveys- ja kuluttaja-asioiden pääosaston tutkimukset terveyteen liittyvistä kysymyksistä; Eurobarometri-kyselyt ja OECD:n tutkimukset, kuten Society at a Glance, Health at a Glance ja Pensions at a Glance. Olemme pyrkineet mahdollisuuksien mukaan tarkistamaan näiden komission vakiolähteiden paikkansapitävyyden. Mietinnössä esiintyy viitteitä vain silloin, kun on kyse tiettyjen tutkijoiden tai jäsenvaltioissa toimivien tutkimuslaitosten tutkimuksista.

Koska aihealue on hyvin laaja ja tavoitteena on herättää keskustelua ja väittelyä, mietinnössä ei esitetä kovin kattavaa analyysia. Sen sijaan mietintöön sisältyy väistämättä jonkin verran yleistystä. Tilanpuutteen vuoksi on mahdotonta kuvailla tarkasti tilannetta kussakin jäsenvaltiossa. EU:n keskiarvojen käyttäminen puolestaan ei anna todellista kuvaa monimuotoisen Euroopan sosiaalisesta todellisuudesta. Sen vuoksi mietinnössä kuvaillaan tilannetta yksittäisissä jäsenvaltioissa; tämä ei siis johdu siitä, että kuvattujen maiden tilanne olisi jotenkin poikkeuksellinen tai että niiden tilanteessa olisi vähemmän kritisoitavaa, vaan tarkoituksena on tähdentää seikkoja, joiden Eurooppa-politiikan neuvonantajien toimisto uskoo kiinnostavan lukijaa.

Eurooppa-politiikan neuvonantajien toimisto (BEPA) on Euroopan komission pääosasto, jonka tehtävänä on antaa komission puheenjohtajalle ja yksiköille ajankohtaista ja asiantuntevaa neuvontaa poliittisissa ja toimintamalleja koskevissa kysymyksissä puheenjohtajan työlistan laatimista ja EU:n politiikan kehittämistä varten. BEPA:n tavoitteena on laatia korkeatasoisia tutkimuksia ja toimintalinja-analyyseja ja edistää siten tehokasta tiedonkulkua paitsi komission ja muiden EU:n toimielinten sisällä myös tiedemaailman, markkinoiden ja suuren yleisön keskuudessa. Se keskittyy työssään poliittisen päätöksenteon (strategisen) suunnittelun alkuvaiheeseen ja osallistuu siten keskipitkän ja pitkän aikavälin toimintamallien muotoiluun.

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	6
1. KEHITYSSUUNTAUKSET: EUROOPPALAISTEN YHTEISKUNTIEN MUUTOKSET	7
1.1. <u>Siirtyminen jälkiteolliseen osaamis- ja palvelutalouteen</u>	10
1.2. <u>Hyvinvointivaltion vaikutus</u>	13
1.3. <u>Yleisen vaurastumisen vaikutus</u>	15
1.4. <u>Kansalainen kuluttajana</u>	15
1.5. <u>Sukupuolten välinen tasa-arvo ja väestönkehitys</u>	16
1.6. <u>Yksilöllisyyden korostaminen</u>	17
2. EUROOPPALAISEN HYVINVOINNIN MITTAAMINEN JÄLKITEOLLISELLA AIKAKAUDELLA	20
3. SOSIAALISEN LAADUN PARANTAMINEN	23
3.1. <u>Työmahdollisuudet</u>	23
3.2. <u>Ovatko ihmiset tyytyväisiä työhönsä?</u>	24
3.3. <u>Koulutusmahdollisuuksien hyödyntäminen</u>	26
3.4. <u>Sosiaalinen liikkuvuus: tulevaisuudennäkymien periytyminen</u>	28
3.5. <u>Ikääntyvä yhteiskunta</u>	29
3.6. <u>Perhe-elämä ja hyvinvointi</u>	31
3.7. <u>Köyhyys ja sen vaikutus tulevaisuuteen</u>	31
3.8. <u>Onko lisääntyvällä eriarvoisuudella väliä?</u>	33
3.9. <u>Terveys</u>	35
3.10. <u>Elämänlaatu</u>	37
3.11. <u>Rikollisuuden ja turvattomuuden lisääntyminen</u>	40
3.12. <u>Muuttoliike, etninen monimuotoisuus ja kotoutuminen</u>	42
4. KESKUSTELUNAIHEITA	46
4.1. <u>Kehityssuuntaukset</u>	46
4.2. <u>Hyvinvointi</u>	46
4.3. <u>Mahdollisuudet ja niiden toteutuminen</u>	46
<u>LÄHDELUETTELO</u>	48
LIITE: Kaaviot ja taulukot	54

KAAVIOT JA TAULUKOT:

Kaavio 1: EU:n jäsenvaltioiden työvoimarakenteiden vertailu (keskeiset alat), 2005

Kaavio 2: Yleinen tyytyväisyys EU:ssa

Kaavio 3: Korkea-asteen koulutuksen saaneet, 2003

Kaavio 4: Keskiasteen koulutuksen saaneet, 2003

Kaavio 5: Korkea-asteen koulutuksessa olevat vanhempiensa koulutustason mukaan, 1994–95

Kaavio 6: Työhön liittyvään epäviralliseen jatkokoulutukseen osallistuvat 25–64-vuotiaat koulutustason mukaan, 2003

Taulukko 1: Työllisyyden muutos, 1995–2005

Taulukko 2: Arvioitu huoltosuhde (%)

Taulukko 3: Kansainvälisesti vertailukelpoiset arviot sosiaalisesta liikkuvuudesta sukupolvesta toiseen

Taulukko 4: Köyhyysriski perhetyypin mukaan, 2003

JOHDANTO

Miten eurooppalaisten sosiaalista hyvinvointia voitaisiin parhaiten edistää globalisoituvassa maailmassa?

Tämän kysymyksen pitäisi olla keskeisellä sijalla kaikessa EU:n ja sen jäsenvaltioiden toiminnassa. Tärkeät poliittiset aloitteet, kuten kasvu ja työllisyys, Lissabonin strategia ja kilpailukyvyyn tehostaminen, eivät ole päämääriä vaan keinoja, joilla pyritään lisäämään EU:n kansalaisten hyvinvointia. Kansalaiset eivät ehkä osaa määritellä tarkasti hyvinvoinnin käsitettä, mutta kaikki kyllä ymmärtävät selvästi, että hyvinvoinnissa on kyse paljon laajemmasta asiasta kuin yhteiskunnassa toteutuvista aineellisista elinehdoista.

Perinteisen näkemyksen mukaan talouden avautuminen lisää innovointia ja tuottavuuden kasvua. Tämä puolestaan synnyttää uusia työpaikkoja ja vaurautta, jotka ovat pohjimmiltaan keskeiset seikat hyvinvoinnin ja elämänlaadun paranemisen kannalta. Viime vuosina on kuitenkin käynyt ilmi, että monien eurooppalaisten mielestä globalisoituminen, kaupan vapautuminen ja kilpailukyvyyn lisääminen paremminkin uhkaa heidän hyvinvointiaan kuin edistää sitä. Mistä tämä johtuu? Mistä tulevat nämä pelot, jotka saavat ihmiset vastustamaan avoimuutta ja suhtautumaan talouden muutoksiin epäluuloisesti?

Löytääkseen vastauksen näihin kysymyksiin Euroopan komissio päätti vuoden 2006 alkupuoliskolla, että eurooppalaisissa yhteiskunnissa tapahtuvien sosiaalisten muutosten monimutkaista dynamiikkaa olisi tarkasteltava uudelleen, jotta voidaan vahvistaa EU:n toimia globalisaation seurausten huomioon ottamiseksi. Komissio ehdotti toukokuussa 2006 antamassaan **tiedonannossa ”Euroopan kansalaisten toimintasuunnitelma – EU:n tulokseteko”** Euroopan yhteiskunnallisen todellisuuden tarkastelua, joka olisi pohjana palvelujen saatavuutta ja solidaarisuutta koskevalle toimintasuunnitelmalle. Kesäkuussa 2006 kokoontunut Eurooppa-neuvosto ilmoitti tukevansa tätä lähestymistapaa ja kehotti komissiota **tarkastelemaan yhteiskunnallista tilannetta EU:ssa kiinnittäen erityistä huomiota ”palvelujen saatavuuteen ja osallistumismahdollisuuksiin”**. Taustalla on yhä laajemmin hyväksytty ajatus, että vaikka yhteiskunta ei sinänsä voikaan taata kaikille kansalaisille tasavertaista elämää, yhtäläisten mahdollisuuksien tavoitteen toteutuminen edellyttää tehokkaita julkisia toimenpiteitä, joilla pyritään takaamaan kaikille kansalaisille samanlaiset mahdollisuudet päästä käsiksi resursseihin, edellytyksiin ja valmiuksiin, joiden myötä tasavertaiset mahdollisuudet voivat toteutua käytännössä mielekkäällä tavalla.

Eurooppa-politiikan neuvonantajien toimiston mietintö on ensimmäinen toimenpide, jonka komissio on toteuttanut noudattaakseen neuvoston kehotusta käynnistää vuoropuhelu Euroopan sosiaalisesta todellisuudesta. Mietinnössä ei ole kyse tavanomaisesta sidosryhmien kuulemisesta, eikä sen tarkoituksena ole myöskään pyytää kannanottoja tiettyyn poliittiseen tai säädösaloitteeseen. Tavoitteena ei ole käynnistää keskustelua sosiaalialaa koskevasta yhteisön lainsäädännöstä. Mietintö ei ole myöskään virallinen komission asiakirja, jossa esitettäisiin kollegion valmis mielipide. Mietinnön tavoitteena on paremminkin virittää keskustelua ja laaja-alaista väittelyä eri kysymyksistä.

Todennäköisesti mietinnön pohjalta ei tulla laatimaan normatiivisia poliittisia johtopäätöksiä. Lähtökohtana on kuitenkin ollut, että koska eurooppalaisten yhteiskuntien tämänhetkiset haasteet ovat Euroopan moninaisuudesta huolimatta niin samanlaiset, niistä kannattaa käydä Euroopan laajuista keskustelua ja vertailla jäsenvaltioiden kokemuksia.

Mietinnössä tarkastellaan ensin eurooppalaisissa yhteiskunnissa viimeisen sukupolven aikana tapahtuneiden muutosten keskeisiä liikkeellepanevia voimia. Perustajajäsenvaltioissa kyseinen ajanjakso päätti toisen maailmansodan jälkeiset nopean talouskasvun vuosikymmenet ("trentes glorieuses")¹: talouskasvu alkoi hidastua ja työttömyydestä tuli monessa maassa huomattava ongelma. Euroopan unioniin vuonna 2004 liittyneissä kymmenessä uudessa jäsenvaltiossa (EU-10) nuo vuodet olivat dramaattista ja osittain traumaattistakin muutosten ja laajentumisen aikaa. Tämä koskee erityisesti kahdeksaa aiemmin kommunistista maata (EU-8) sekä EU:hun tammikuussa 2007 liittyneitä Bulgariaa ja Romaniaa. Koheesiorahaston neljä kohdemaata (Irlanti, Espanja, Portugali ja Kreikka) puolestaan muuttuivat noina vuosina suhteellisen takapajuisista alueista nopeasti nykyaikaistuviksi maiksi. Isossa-Britanniassa ajanjakso merkitsi sodanjälkeisen konsensuksen äkillistä loppumista 1980-luvun alkupuolella: maan talouden alamäki pysähtyi, mutta yhteiskunnallista hintaa maksetaan edelleen. Pohjois-Euroopassa 1980-luvun lopun talouskriisi johti nopeaan talouskasvuun, ja kiinnostus pohjoismaiseen sosiaaliseen malliin virisi uudelleen.

Tässä mietinnössä tarkastellaan mainittujen kehityssuuntausten yhteisiä piirteitä ja sitä, miten yhteiskunnallisia muutoksia voidaan arvioida hyvinvoinnin mittareilla. Lisäksi mietinnön tarkoituksena on käynnistää keskustelua eräistä hyvinvointiin vaikuttavista keskeisistä tekijöistä, kuten taloudellisista mahdollisuuksista, työn luonteen muuttumisesta, ikääntyvän yhteiskunnan haasteista, väestönkehityksestä ja perhe-elämän uusista muodoista, köyhyydestä ja eriarvoisuudesta, hyvän terveyden ja sosiaalisen nousun esteistä, elämänlaadusta, rikollisuudesta ja antisosiaalisesta käyttäytymisestä sekä moniarvoisuudesta ja monikulttuurisuudesta.

Tarkastelun kohteena on Euroopan sosiaalinen todellisuus, ja tavoitteena on luoda uusi yhteinen näkemys eurooppalaisia odottavista yhteiskunnallisista haasteista. Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden kumppanuutta on vahvistettava Lissabonin kasvu- ja työllisyysstrategian toteuttamiseksi. Lähestymistapa on kuitenkin tietoisesti yhteiskunnallinen eikä sosiaalis-taloudellinen. Toimivalta ja vastuu useimmilla tässä mietinnössä mainituilla aloilla on jäsenvaltioilla eikä EU:lla. Sosiaalisten kehityssuuntausten analysoiminen ja yhteiskunnallisten ongelmien luetteloiminen voi tietysti herättää toiveita laajamittaisista toimista. Sen vuoksi on otettava huomioon myös sellaiset seikat kuin kansalaisten maksuhalukkuus, kilpailukyvyn ja finanssipolitiikan vaatimukset sekä julkisten toimenpiteiden rajallisuus.

Komissio pyysi Eurooppa-politiikan neuvonantajien toimistoa laatimaan tämän mietinnön, koska se haluaa kuulla näkemyksiä sosiaalisten kehityssuuntausten seurauksista sekä määrittellä ja arvioida tekijöitä, jotka vaikuttavat kansalaisten hyvinvointiin Euroopassa.

1. KEHITYSSUUNTAUKSET: EUROOPPALAISTEN YHTEISKUNTIEN MUUTOKSET

Voidaanko eurooppalaisten yhteiskuntien kehityksessä erottaa kaikille yhteisiä piirteitä? Muuttaako globalisaatio kehityksen suuntaa tai vauhtia? Parantavatko vai huonontavatko nämä muutokset kansalaisten mahdollisuuksia päästä käsiksi resursseihin, joiden avulla he voivat hyödyntää yksilöllistä potentiaaliaan, ja millä tavoin?

---

¹Fourastie, J., *Les trentes glorieuses: ou La Révolution invisible de 1946 a 1975*, Fayard, Paris, 1979.

Eroja tietysti löytyy, usein yhtä paljon jäsenvaltioiden *sisällä* kuin niiden *välillä*. Jäsenvaltioilla on kuitenkin myös yhteisiä haasteita, kuten väestönkehitys, lisääntyvä etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus sekä arvojen yksilöllistyminen. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat suhteellisen avoimia yhteiskuntia, joita ovat muokanneet modernin kapitalismin globaalit voimat sekä maailmanlaajuiset kulttuurisuuntaukset. EU:n 15 vanhan jäsenvaltion suhteellisen hyvin kehittyneet yhteiskunnat ovat kaikki joutuneet kohtaamaan vaurastumiseen liittyvät monenlaiset haasteet, mutta uusissa jäsenvaltioissa parhaillaan käynnissä oleva kommunismin jälkeinen taloudellinen ja yhteiskunnallinen muutos on vielä suurempi ja dramaattisempi. Kaikissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa, myös entisissä kommunistimaissa, on nähtävissä jatkuvasti kasvava kuilu kahden väestönosan välillä: toisaalla ovat ”maailmankansalaiset”, jotka selviytyvät taloudellisista, yhteiskunnallisista ja kulttuurisista muutoksista, ja toisaalla ovat talouden ja teollisuuden rakenneuudistuksesta syrjään jääneet kansalaiset, jotka usein kokevat perinteiset yhteisönsä, arvonsa ja elämäntapansa uhatuiksi.

Globalisaatio on viitekehys, jossa Euroopan unioni nykyisin toimii. Se edellyttää huomion keskittämistä esimerkiksi kauppapolitiikan, Aasian nousun ja ilmastonmuutoksen kaltaisiin keskeisiin kysymyksiin. Lisäksi on pohdittava sitä, miten Eurooppa voi toimia yhdistävänä tekijänä avoimuuden ja turvallisuuden maailmassa, jossa laajat muuttoliikkeet, kansainvälinen rikollisuus ja terrorismi yleistyvät. Jotta Eurooppa voisi vaikuttaa tehokkaasti näihin kysymyksiin, Euroopan unionin on otettava asiassa keskeinen rooli.

Euroopan unionilla on pitkä kokemus tämäntyyppisten ongelmien ratkaisemisesta. Samalla kun Euroopan unionissa on edetty yhtenäismarkkinoista yhteisen valuutan käyttöön, unionin kyky läpikäydä talouden muutoksia ja uudistuksia on parantunut. EU on myös edistänyt huomattavasti eurooppalaisten elämänlaatua useilla aloilla. EU:n sitoutuminen työntekijöiden oikeuksien ja sukupuolten välisen tasa-arvon kunnioittamiseen, työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun tukemiseen ja kaikenlaisen syrjinnän torjuntaan sekä sen johtava asema ympäristönsuojelussa ja kuluttajansuoja-asioissa ovat samanaikaisesti sekä Euroopassa tapahtuneiden sosiaalisten muutosten syy että niiden seuraus. EU on lujittanut demokratiaa kaikkialla maanosassa laajentumisten kautta. Muutos on ollut yhtä dramaattinen kuin Ranskan ja Saksan sovinto oli edelliselle sukupolvelle. Se on lisännyt huomattavasti yksilöiden asumisen vapautta sekä työskentely- ja matkustusvapautta. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa asuu nykyään arviolta 300 000–400 000 ranskalaista, kun taas Ranskassa asuu noin 300 000 brittiä. Lukuihin ei ole laskettu henkilöitä, joilla on pelkästään loma-asunto toisessa maassa. Lontoo, josta on EU:n johtavana finanssikeskuksena tullut sekä eurooppalainen että kosmopoliittinen suurkaupunki, houkuttelee työntekijöitä. Vuonna 2005 laadittiin liikkuvuutta EU:ssa koskeva Eurobarometri-kysely, jonka mukaan lähes 15 prosenttia eurooppalaisista suunnittelee eläkepäivien viettämistä jossakin toisessa jäsenvaltiossa.² Tämä koskee erityisesti pohjoiseurooppalaisia.

Olisi kuitenkin väärin sanoa, että merkittävin eurooppalaisiin yhteiskuntiin vaikuttava tekijä on globalisaatio. Euroopan sosiaalinen todellisuus on paljon monimutkaisempi. On totta, että viimeisen sukupolven aikana eurooppalaiset yhteiskunnat ovat läpikäyneet nopeita muutoksia, mutta olisi harhaanjohtavaa ajatella, että eurooppalainen sosiaalinen malli on ollut aiemmin aina samanlainen ja muuttunut vasta nyt globalisaation vaikutuksesta. On mahdollista, että globalisaatio korostaa eräitä keskeisiä kehityssuuntauksia: perinteisten teollisuusammattien katoaminen (samanaikaisesti kun yhteiskunnan vaurastuminen tuo mukanaan uutta

---

² Gerstenberger, B., *The Growth Potential of the Silver Economy*, Euroopan elin- ja työolojen kehittämistäitiö, 2005.

teknologiaa ja kuluttajien vaatimukset muuttuvat)³, vaatimus korkeasti koulutetusta yhteiskunnasta, jossa kaikkien kansalaisten taitoja kehitetään optimaalisella tavalla, huomattavan maantieteellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden kehittyminen kansalaisten jakautuessa voittajiin ja häviäjiin, tarve kehittää taloutta ympäristön ehdoilla Euroopan pitkän aikavälin energiatarpeiden tyydyttämiseksi ja ilmastonmuutokseen liittyvien uhkien torjumiseksi sekä haasteet, joita huonosti organisoitu siirtolaisuus ja kotoutumisen epäonnistuminen aiheuttavat avoimille yhteiskunnille. Samalla kun perinteiset yhteisöt hajoavat ja tapahtuu yhteiskunnallista eriytymistä, turvattomuuden tunne ja rikollisuuden pelko lisääntyvät ja identiteetti ja kansalaisuus alkavat mietittyä.

Sosiaaliset muutokset ovat kuitenkin enimmäkseen saaneet alkunsa Euroopan sisältä. Maanosan nopea kehitys **jälkitekolliseksi osaamis- ja palvelutaloudeksi** muuttaa työn luonnetta ja yhteiskuntaluokkien välistä jakoa, taloudellisia mahdollisuuksia ja sosiaalista liikkuvuutta sekä lisää köyhyyttä ja eriarvoisuutta. **Yleinen vaurastuminen ja talouden nykyaikaistuminen** ovat muokanneet huomattavasti arvoja, mistä ovat osoituksena esimerkiksi yksilöllisyyden korostuminen, perhe-elämän uudet muodot, naisten yhteiskunnallisen aseman muuttuminen, jälkimaterialistista arvomaailmaa kuvastavat kysymykset sekä demokraattiseen osallistumiseen liittyvät uudet haasteet. Usein yksilöllistymisen rinnalla esiintyy kuitenkin lisääntyvä kaipuu sosiaalisesti yhtenäisempään ja vastuuntuntoisempaan yhteiskuntaan sekä elämänlaatuun liittyvien asioiden, kuten puhtaan ilman ja veden sekä ympäristöturvallisuuden nostaminen etusijalle. Niitä pidetään perusarvoina, jotka ovat ihmisille vähintään yhtä tärkeitä kuin aineellinen hyvinvointi. Raju **väestönmuutos** ilmenee syntyvyyden vähenemisenä ja odotettavissa olevan elinajan pitenemisenä, jotka puolestaan synnyttävät uusia kysymyksiä, kuten sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys, asumiseen kohdistuvat monenlaiset uudet vaatimukset, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen kahden palkansaajan perheissä, sukupuolten tasa-arvo hoivatehtävien jakamisessa sekä sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. **Kansalaisten kuluttajietoisuuden lisääntyminen** muuttaa lähestymistapaamme esimerkiksi asumiseen ja julkisiin palveluihin, yksilön vastuuseen omasta terveydestään, jätehuoltoon ja kierrätykseen sekä elintarvikkeiden turvallisuuteen ja laatuun. Lisäksi se nostaa esiin uusia asioita, kuten eettinen kuluttaminen ja yhteisöjen vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Vaikka kansalaisten kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin ei näytä lainkaan vähentyneen, osallistuminen ja luottamus politiikan ja kansalaistoiminnan perinteisiin muotoihin on yleisesti ottaen vähenemässä. **Hyvinvointivaltion kehitys**, joka on yhteiskunnallinen ja poliittinen reaktio teollisuusyhteiskuntaan, on puolestaan muokannut kymmenien miljoonien eurooppalaisten elinolosuhteita ja samalla todennäköisesti muuttanut kannustimia ja luonut uusia riippuvuuksia, joista yksilöiden voi olla vaikea päästä eroon. On osoitettu, että hyvinvointivaltioiden sisäinen dynamiikka on hyvin monimutkainen ja lyö yhteiskunnassa hitaasti läpi. Lisäksi sitä on hyvin vaikea muuttaa.

Sen vuoksi eurooppalaiset eivät voi syyttää globalisaatiota parhaillaan käynnissä olevista yhteiskunnallisista muutoksista. Jotkut kuitenkin pelkäävät, että jäsenvaltioiden omat valmiudet vastata näihin haasteisiin voivat olla globalisaation johdosta heikkommat: esimerkiksi verokilpailu ja muut sääntelyn heikentämiseen johtavat tekijät voivat rajoittaa jäsenvaltioiden toimintakykyä. Osa haasteista kohdistuu selvästi EU:n mahdolliseen rooliin näiden yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemisessa sekä lainsäädännön, rahoitustuen ja

---

³ Belessiotis, T., Levin, M., Veugelers, R., *EU Competitiveness and Industrial Location*, BEPA, syyskuu 2005. Tutkimuksessa todettiin, että ulkoistamisen vaikutus on suhteellisen rajoitettu, erityisesti kun sitä verrataan Euroopan talouteen kohdistuviin muihin muutoksiin, kuten teknologian kehitykseen.

työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun merkitykseen EU:n tasolla. Näitä kysymyksiä on tarkoitus käsitellä mietinnön pohjalta käynnistettävässä keskustelussa.

1.1. Siirtyminen jälkiteolliseen osaamis- ja palvelutalouteen

Toisen maailmansodan päättyessä suurin osa Eurooppaa oli edelleen esiteollisessa vaiheessa huolimatta siitä, että teollisuuden osuus sekä tuotannosta että työvoimasta oli kasvanut huomattavasti.⁴ Kuten kaaviosta 1 näkyy, vuonna 2006 kehittyneimmät jäsenvaltiot ovat nopeasti muuttumassa jälkiteollisiksi yhteiskunniksi, ja EU:n 25 jäsenvaltion koko työvoimasta enää alle viidennes työskentelee teollisuudessa. Yli kaksi kolmasosaa kaikista työpaikoista on nykyään palvelualoilla. EU:n 25 jäsenvaltiossa syntyi vuosina 2000–2004 yli 8 miljoonaa uutta palvelualan työpaikkaa, kun taas työpaikkojen määrä väheni teollisuudessa (vähennys 1,7 miljoonaa) ja maataloudessa (vähennys 1,1 miljoonaa). Sama kehityssuuntaus on nähtävissä selvästi sekä uusissa että vanhoissa jäsenvaltioissa: esimerkiksi Puolassa työpaikkojen määrä on viime aikoina lisääntynyt eniten kiinteistö- ja liike-elämän palveluissa.

EU:n 15 vanhan jäsenvaltion työvoimasta oli vuonna 2005 keskimäärin hieman yli 40 prosenttia aloilla, jotka Eurostat luokittelee osaamisperusteisiksi (high tech -teollisuus, medium tech -teollisuus ja osaamis pohjaiset palvelut). Prosenttiosuus oli suurin Ruotsissa (54 %) ja pienin Portugalissa (26 %). Espanjassa luku oli 32 prosenttia, Italiassa 37 prosenttia, Ranskassa 43 prosenttia, Saksassa 44 prosenttia ja Isossa-Britanniassa 50 prosenttia.

Siirtyminen osaamis- ja palvelutalouteen on kiihtynyt viimeisen vuosikymmenen aikana, kuten taulukosta 1 käy ilmi. EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa työpaikkojen lisääntyminen osaamisperusteisilla aloilla (23,9 %) on viimeisten kymmenen vuoden aikana selkeästi ylittänyt työllisyyden kasvun muilla talouden aloilla (5,7 %).⁵

Nämä talouden rakennemuutokset johtavat uusien jakolinjojen syntymiseen työelämässä.⁶

- Ainakin puolet nykyisistä työpaikoista edellyttää tietojen ja/tai henkilökohtaisen osaamisen korkeaa tasoa. Neljäsosassa kaikista työpaikoista vaaditaan hyviä IT-taitoja, ja näiden työpaikkojen osuus kasvaa nopeasti. Kuitenkin kolmasosalla työntekijöistä on hyvin vähäiset taidot, ja joka kuudes nuori lopettaa koulunkäynnin ilman päästötodistusta.
- Erityisosaamista vaativien uudentyypisten työtehtävien lisääntymisen vastapainoksi työpaikkoja on syntynyt runsaasti myös palvelualoille, kuten kahviloihin, hotelleihin, kauppoihin, valintamyymälöihin ja huoltoasemille, sekä julkiselle sektorille (esimerkiksi sairaala-apulaiset). Naisten osuus vähäistä ammattitaitoa vaativissa palvelualan ammateissa sekä rutiiniluonteisissa toimistotöissä on erittäin suuri. Lisäksi yli neljännes kaikista naistyöntekijöistä tekee osa-aikatyötä. Vaikka osa-aikatyötä tekevät naiset ovat yleisesti ottaen hyvin tyytyväisiä työhönsä siksi, että moni heistä arvostaa erityisesti työhön liittyviä sosiaalisia kontakteja ja parempia mahdollisuuksia yhdistää työ ja perhe-elämä, liittyy osa-aikatyön yleisyyteen naisten keskuudessa myös ongelmia: sukupuolten palkkaerot, naisten heikommat koulutus- ja uramahdollisuudet, työsuhteen epävarmuus ja suppeampi sosiaaliturva. Nämä puolestaan aiheuttavat

4 Ks. Judt, T., *Post War. A History of Europe Since 1945*, Penguin Books, 2006. Ranskassa kolmasosa väestöstä työskenteli vielä maataloudessa. Etelä-Euroopassa luku oli vielä paljon suurempi.

5 *The Knowledge Economy in Europe*, The Work Foundation, London, lokakuu 2006.

6 Ks. Giddens, A., *Europe in the Global Age*, Polity Press, lokakuu 2006.

työmarkkinoiden jakautumista sukupuolen mukaan ja sitä kautta estävät tasavertaisten mahdollisuuksien periaatteen toteutumisen.

- Ammattitaidottomien työntekijöiden – erityisesti miesten – tilanne huononee yleisesti ottaen erityisesti alueilla, joilla teollisuustuotanto vähenee. Ammattitaidottomalle työväestöllekin löytyy töitä, mutta ei aina oikeasta paikasta eikä yhtä hyvin eduin kuin koulutetuille työntekijöille. Lisäksi osa miehistä ei tunne kykenevänsä tai ei halua tehdä töitä, jotka edellyttävät sellaisia ihmissuhdetaitoja, joita ei ole perinteisesti tarvittu heidän omassa yhteisössään. Ammattitaidottoman työväestön työttömyysluvut ovat korkeammat kuin paremmin koulutettujen työntekijöiden. Poikkeuksena tästä saattavat olla tietyt kireät paikalliset työmarkkinat, joilla ammattitaidottoman työvoiman kysyntä on edelleen suurta. Sen vuoksi mainituilla alueilla käydään nyt keskustelua maahanmuuton hyödyntämisestä työvoimatarpeen tyydyttämiseksi. Näilläkin alueilla ammattitaidottomalla työvoimalla on kuitenkin suuri riski joutua kierteeseen, jossa kehnot työpaikat, joissa ei juuri ole mahdollisuuksia kehittää uusia taitoja, vuorottelevat työttömyyskausien kanssa.⁷

Muutokset ovat laajalti seurausta teknologian kehittymisestä ja kulutuskysynnän muutoksista yhteiskuntien vaurastumisen seurauksena. Jotkut kuitenkin katsovat, että rakenteelliset vaihtelut heijastavat myös sellaisia muutoksia kapitalismissa, jotka eivät ole suinkaan myönteisiä tai yhteiskunnallisesti neutraaleja. Eräät ovat hyvin huolissaan siitä, mihin suuntaan yritysmaailma ja sen myötä vastuunotto työntekijöistä ovat muuttumassa.⁸ Massatuotannon kulta-aikana kaikkein menestyksekkäimmiksi osoittautuivat kapitalismin korporatiiviset muodot, erityisesti Reinin malli. Yksinkertaistaen voidaan todeta, että työ varmisti yhteiskuntarauhan kun taas pääoma tarjosi elinikäisen työpaikan. Näin yritykset, joiden kilpailuetu riippui tuotteiden laadun kehittämisestä, pystyivät investoimaan henkilöresursseihinsa kehittämällä työntekijöidensä ammattitaitoa. Koska yritysten johtaminen ja omistajuus oli erotettu toisistaan, yritykset saattoivat kehittää toimintaansa pitkällä tähtäimellä eikä niiden tarvinnut ajatella pelkästään lyhyen aikavälin tuottoja.

Nykypäivänä ollaan kuitenkin taas tilanteessa, jossa pääoma liikkuu, kuten ennen vuotta 1914 koetun globalisaatioaallon aikana. Pääoman liikkuvuuden lisäksi myös maailmanlaajuisen viestinnän kehittyminen, teknologian siirto ja erityisesti tietotekniikka ovat antaneet yrityksille mahdollisuuden järjestää toimitukset maailmanlaajuisesti ja ulkoistaa tiettyjä tehtäviä. Ulkoistaminen ei koske pelkästään vähemmän ammattitaitoa vaativia rutiinitehtävien ulkoistamisesta, sillä globalisaation ja IT-alan kehityksen ansiosta nyt on kannattavaa pilkkoa tehtävät osiin ja siirtää myös korkeaa ammattitaitoa vaativia töitä sellaisiin maapallon kolkkiin, jossa ne voidaan toteuttaa halvemmalla ja tehokkaammin.⁹ Näistä uusista mahdollisuuksista huolimatta saattaa yritysten kannalta kuitenkin olla perusteltua sijaita edelleen siellä, missä niiden toimintaedellytykset ovat pitkän ajan kuluessa kehittyneet ja missä tuotanto säilyy lähellä kotimarkkinoita.

---

⁷ Eliason, M. ja Storrie, D., "Lasting or latent scars? Swedish evidence on the long term effects of job displacement", *Journal of Labour Economics*, lokakuu 2006. Tekijät ovat analysoineet ruotsalaisista tehtaista työttömiksi joutuneita työntekijöitä ja havainneet, että työntekijöiden tulotasot laski huomattavasti ja lisäksi heidän työmarkkina-asemansa heikkeni pitkällä aikavälillä verrattuna muihin työntekijöihin. Myös todennäköisyys joutua uudelleen työttömäksi kasvoi. Tilanne oli huonoin vanhempien työntekijöiden kohdalla. Tutkimusta siteerataan julkaisussa *Restructuring and Employment in the EU: Concepts, Measurement and Evidence*, Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö, 2006.

⁸ Ks. esimerkiksi EAY:n pääsihteeri John Monks, *The Challenge of New Capitalism*, Aneurin Bevan Memorial Lecture, marraskuu 2006.

⁹ Asiaa on käsitelty erittäin ansiokkaasti Richard Baldwinin Suomen puheenjohtajakautta varten laatimassa katsauksessa *Globalisation: The Great Unbundling(s)*, syyskuu 2006, joka on Suomen puheenjohtajakauden verkkosivuilla.

Samalla kun pääomien liikkuvuus on lisääntynyt ja toimitusketjut ovat globalisoituneet, ns. vaikutusvallan markkinat (*market for corporate control*) ovat alkaneet Euroopassa avautua ja yritysjohtajat kiinnittävät aiempaa enemmän huomiota tuottotavoitteiden saavuttamiseen. Tilanteissa, joissa yrityksen senhetkinen kannattavuus ei vastaa sen omaisuuden todellista arvoa, sijoitusrahastot pyrkivät tunkeutumaan yrityksiin ja niihin palkataan uusia, tehokkaita johtoryhmiä, jotka tulospalkkauksen kannustamana saavat nopeasti aikaan tuloksia. Samanaikaisesti monella alalla kilpailuetu on siirtynyt tuotteiden tai palvelujen parantamisesta teknologiaan ja osaamiseen liittyvien innovointien kaupallistamiseen. Myös pääomasijoitusten aikaperspektiivi on lyhentynyt. Pessimistisen näkemyksen mukaan kapitalismi keskittyy uusien vaatimusten vuoksi yhä enemmän voiton tavoittelemiseen sen sijaan, että se pyrkisi turvaamaan työpaikat ja antamaan työntekijöille pitkän aikavälin sitoumuksia. Väitetään, että nykytilanne ei johdu vaihtoehtojen puutteesta vaan siitä, että taloudellisten tulosten tavoittelun ja henkilökohtaisen rikastumisen on yritysmaailmassa annettu korvata molemminpuoliseen sitoutumiseen ja työmarkkinayhteistyöhön perustuvat arvot.

Joiltakin osin viimeaikaiset muutokset merkitsevät kuitenkin uusia mahdollisuuksia eikä uhkaa. Esimerkiksi toimitusketjujen moninaistuminen on luonut uusia työpaikkoja EU-8:n alueelle ja vahvistanut eurooppalaisten yritysten kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla, josta on osoituksena useiden yritysten hieno menestys. Sulautumista ja yritysostoista voidaan todeta, ettei tehokkuutta tai sosiaalista oikeudenmukaisuutta voida käyttää perusteena puolustella passiivisten johtajien etuoikeuksia. Osa näistä johtajista toimii perheyrityksissä, joissa nuorempi sukupolvi on menettänyt kiinnostuksensa yrityksen johtamiseen. Voidaan perustellusti todeta, että kaupallinen menestys osaamis- ja palvelutaloudessa rikastuttaa monien ihmisten työtä, sillä kilpailukyky edellyttää vähemmän hierarkiaa, enemmän tiimityötä sekä parempaa ja joustavampaa osaamista kuin vanhassa tuotantoon perustuvassa taloudessa. Yksilöiden asenteilla turvallisuuteen ja riskinottoon on suuri merkitys. Nämä puolestaan riippuvat siitä, missä määrin ihmiset luottavat omiin taitoihinsa ja työllistymiseensä.

Talouden rakennemuutokset vaikuttavat myös alueellisen eriarvoisuuden jakautumiseen Euroopan unionin sisällä. Suurkaupungit ovat menestyksekkäästi kehitymässä osaamistalouden keskuksiksi. Niiden talouden perustan muodostavat usein rahoitus- ja liike-elämän palvelut, korkeakoulutus sekä kulttuuri- ja urheilutoiminta. Osa kaupungeista on kehittänyt menestyviä korkean teknologian keskittymiä. Amerikkalainen sosiologi Richard Florida uskoo, että nykyaikaisen suurkaupungin menestyminen riippuu siitä, miten hyvin se pystyy houkuttamaan niin sanottua luovaa luokkaa, joka saa elantonsa tiedon muokkaamisesta eikä ennalta määrättyjen tai rutiinitehtävien suorittamisesta. Sen sijaan ennen niin vauraiden teollisuuskaupunkien kehitys on ollut toisenlainen. Tämä koskee jopa suhteellisen lähellä suurkaupunkeja sijaitsevia teollisuuskaupunkeja. Kaupungit, jotka sijaitsevat esimerkiksi Lorrainen alueella Ranskassa, Ruhrin alueella Saksassa sekä Lancashiressa ja Etelä-Yorkshiressa Isossa-Britanniassa, ovat menettäneet vanhan taloudellisen perustansa, ja niiden on vaikea sopeutua muutokseen ja kehittää uusia taloudellisia vahvuuksia. Vaikka EU:n 15 vanhan jäsenvaltion rikkaimpien ja köyhimpien maiden väliset tuloerot ovat *pienentyneet* huomattavasti (ja jopa poistuneet kokonaan Irlannin kohdalla), rikkaimpien ja köyhimpien *alueiden* väliset tuloerot ovat *kasvaneet* jopa vanhoissa jäsenvaltioissa. On tietysti mahdollista, että alueellinen eriarvoisuus lisääntyy samanaikaisesti kun yksilöiden välinen eriarvoisuus vähenee ihmisten muuttaessa köyhemmiltä alueilta rikkaammille. EU on kuitenkin jo pitkään pyrkinyt rakennerahastojen kautta vähentämään alueiden välistä eriarvoisuutta sosiaalisen yhteenkuuluvuuden parantamiseksi.

Laajentuminen antaa alueellisille eroille aivan uuden ulottuvuuden. Elintaso uusilla alueilla on paljon matalampi. Kaksi kolmasosaa EU:n 10 uuden jäsenvaltion kansalaisista asuu alueilla, joilla BKT asukasta kohti on enintään puolet 15 vanhan jäsenvaltion keskimääräisestä BKT:sta. Koko Bulgarian ja Romanian alueella keskimääräinen BKT asukasta kohti on alle kolmannes vanhojen jäsenmaiden vastaavasta luvusta. Vuonna 2003 kotitalouksien keskimääräiset nettotulot Bulgariassa ja Romaniassa olivat yhä alle 300 euroa kuukaudessa ostovoimapariteetilla mitattuna. Alimmassa kvartilissa keskimääräiset nettotulot olivat noin 100 euroa kuukaudessa, mikä kuvastaa tuloerojen suuruutta näissä maissa.¹⁰

EU:n 8 uuden jäsenvaltion (EU-10 lukuun ottamatta Maltaa ja Kyprosta) taloudelliset rakenteet eivät kuitenkaan ole niin erilaiset kuin suurista tuloeroista voisi päätellä. Monissa uusissa jäsenvaltioissa teollistuminen tapahtui sodan jälkeen nopeasti ja rajusti. Lisäksi kyseiset maat ovat viimeisten 15 vuoden aikana joutuneet luopumaan raskaasta teollisuudestaan monien vaikeuksien kautta. Väestön koulutustaso on yleisesti ottaen korkeampi kuin esimerkiksi Etelä-Euroopassa, mikä on yhdessä matalamman palkkatason kanssa houkuttanut alueelle ulkomaisia investointeja. Palvelualojen osuus koko työvoimasta on hieman pienempi kuin EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa, mutta se kasvaa nopeasti esimerkiksi hotelli- ja catering-aloilla. Erityisesti runsasväkisissä Puolassa ja Romaniassa on kuitenkin edelleen paljon maanviljelijöitä, jotka saavat maasta niukan elantonsa. Joillekin heistä maanviljely on ollut ainoa keino selviytyä murroskauden taloudellisista vaikeuksista.

1.2. Hyvinvointivaltion vaikutus

Tiedämme kaikki, miten hyvinvointivaltio on suojellut kansalaisia teollisen aikakauden riskeiltä. Samalla kun hyvinvointivaltio on täyttänyt ihmisten fyysiset ja aineelliset tarpeet, se on kuitenkin myös muokannut perusteellisesti elinolosuhteita yhteiskunnissamme. Kuten Euroopan komissio on esittänyt jo kauan sitten, sosiaalipolitiikka voi olla myönteinen produktiivinen tekijä. Ihmisten suojaaminen sosiaalisilta riskeiltä helpottaa talouselämän muutosten läpivientä. Vastakkainen esimerkki löytyy Yhdysvalloista, jossa työpaikan menettäminen merkitsee yleensä koko perheen sairausvakuutuksen lakkaamista. Sen vuoksi protektionistiset paineet ovat maassa kovat.

Korkeakoulutuksen lisääntymiseen liittyy todistetusti useita etuja, kuten ansiotason paraneminen, mutta sillä on myös ollut huomattava vaikutus keskiluokan asenteisiin. Naiset luovat uraa paljon todennäköisemmin, jos heillä on korkeakoulututkinto. Lisäksi korkeakoulutus laajentaa katsantokantaa älyllisesti ja kulttuurisesti ja edesauttaa näin eurooppalaisissa yhteiskunnissa käynnissä olevaa arvojen muutosta.

Äärimmäisen köyhyyden poistaminen ja kattava terveydenhuolto ovat pidentäneet väestön keskimääräistä elinikää. Eläkkeet ja sosiaaliturva ovat merkittävästi vähentäneet köyhyyttä ja puutetta vanhusten keskuudessa. Siitä huolimatta joka kuudes vanhus elää edelleen köyhyydessä; suurin osa puutteenalaisista vanhuksista on naisia. Toisaalta vanhemman väestön osuus kokonaisvarallisuudesta ja -tuloista on aiempaa suurempi. EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa väestön vanheneminen merkitsee, että monet voivat nykyään viettää eläkepäiviä pitkään ja suhteellisen mukavasti.

Tämä on puolestaan herättänyt kysymyksen sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta ja kestävyydestä. Kun sosiaalivakuutusjärjestelmiä alun perin suunniteltiin, harva kyseenalaisti

---

¹⁰ *First European Quality of Life Survey: Quality of life in Bulgaria and Romania*, Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö, 2006.

jakojärjestelmän kestävyyttä. Kasvava nuori työväestö, täystyöllisyys ja eläkeläisten rajallinen elinajanodote näyttivät turvaavan järjestelmän kestävyuden pitkällä aikavälillä. Poliittisessa keskustelussa keskityttiin enemmän siihen, miten maksujen ja etuuksien tulisi jakautua rikkaiden ja köyhien kesken. Kun väestösuhteet alkoivat muuttua, markkinaliberaalit ryhtyivät puhumaan rahastoivien järjestelmien ja yksilöllisten eläketilien puolesta. Niissä jäsenvaltioissa, jotka ottivat käyttöön tällaisia uusia välineitä, esiintyi kuitenkin ongelmia eläkkeiden virheellisen markkinoinnin, pörssikurssien heilahtelujen ja riskien jakamisen kanssa. Sen takia useimmat jäsenvaltiot ovat päättäneet uudistaa jakojärjestelmää vähitellen esimerkiksi nostamalla eläkeikää, rajoittamalla etuuksia ja korottamalla eläkemaksuja. Jotta uudistuksille saataisiin poliittinen tuki, eläkeläisten tai lähellä eläkeikää olevien etuuksiin ei ole juuri kajottu. Oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus on ymmärrettävistä syistä uhrattu poliittisen tarkoituksenmukaisuuden vuoksi. Siitä huolimatta eräissä jäsenvaltioissa tarvitaan edelleen suuria uudistuksia eläkejärjestelmien kestävyuden turvaamiseksi pitkällä aikavälillä.

Sosiaalietuuksien kattavuus (huolimatta eräistä aukoista, kuten nuorten naimattomien työttömien sosiaaliturvan puute Italiassa) on lisännyt ihmisten itsenäisyyttä, mutta samalla se on mahdollisesti edesauttanut riippuvuutta. Esimerkiksi lapsia koskevien sosiaalietuuksien myöntäminen on vähentänyt parisuhteen päättymisestä erityisesti naisille aiheutuvia kustannuksia. Yksinhuoltajien taloudelliset ongelmat on ratkaistu, ja lasten perustarpeista huolehditaan aiempaa paremmin, lapsethan eivät voi valita vanhempiaan.

Samanaikaisesti perheet ovat kuitenkin aiempaa haavoittuvampia riippumatta siitä, miten perhe määritellään. Anteliaat hyvinvointivaltioiden lievittävät köyhyyttä mutta eivät onnistu yhtä hyvin turvaamaan uusia mahdollisuuksia, mikä käy ilmi pitkäaikaistyöttömien, pitkäaikaissairaiden, vammaisten sekä käytännössä varhaiseläkkeellä olevien henkilöiden suuresta määrästä Euroopassa. Jotkut ovat sitä mieltä, että hyvinvointijärjestelmä saattaa ihmiset huollettavan asemaan, josta heidän on vaikea ja toisinaan jopa mahdoton päästä pois.

Tämä on luonnollisesti vaikuttanut työnteon kannustimiin. Pohjoismaisten kokemusten mukaan hyvinvointivaltioilla on varaa olla antelias työttömiä kohtaan, kunhan järjestelmä perustuu todelliseen vastikkeellisuuteen. Tämä puolestaan edellyttää, että valtiovalta kykenee toteuttamaan aktiivista työmarkkinapolitiikkaa ja että yksilö kokee työpaikan löytämisen yhteiskunnalliseksi velvollisuudekseen.

Useissa jäsenvaltioissa¹¹ anteliaat hyvinvointivaltioiden ovat onnistuneet vähentämään köyhyyttä, mutta uusien mahdollisuuksien luomisessa ne eivät ole yhtä tehokkaita. Hyvinvointivaltiota ei ole pystytty muuttamaan epäonnistumisilta suojaavasta turvaverkosta ponnahduslaudaksi, jonka avulla ihmiset kykenisivät nousemaan takaisin ylös satunnaisten henkilökohtaisten takaiskujen jälkeen. Aiemmin esimerkiksi teollisuuden rakenneuudistusten sosiaalisia seurauksia hoidettiin turhan usein lähettämällä ihmisiä varhaiseläkkeelle sen sijaan, että olisi yritetty saada vanhemmat työntekijät takaisin työmarkkinoille. Jälkimmäinen vaihtoehto olisi vastannut paremmin EU:n kasvu- ja työllisyysaloitetta ja pyrkimyksiä ratkaista väestökehityksen haasteet. Eräissä jäsenvaltioissa on onnistuttu asettamaan etusijalle aktiiviset työmarkkinatoimenpiteet, jotka perustuvat selkeään käsitykseen oikeuksista ja velvollisuuksista. Tämä on niin sanotun Tanskan mallin suuri vahvuus, mutta se edellyttää huomattavaa julkista rahoitusta ja laajoja julkisia toimenpiteitä. Jos vakiintuneiden oikeuksien rinnalle ei määritellä selkeitä velvollisuuksia, hyvinvointivaltioissa saattaa herätä epäilyksiä,

---

¹¹ Sapir, A., *Globalisation and the Reform of European Social Models*, tausta-asiakirja Manchesterissa syyskuussa 2005 pidettyyn Ecofin-neuvoston epäviralliseen kokoukseen.

että osa ihmisistä väärinkäyttää järjestelmää. Tämä puolestaan heikentää ajatusta oikeudenmukaisuudesta, jolle eurooppalaisten yhteiskuntamallien solidaarisuus perustuu. Oikeudenmukaisuuden periaatetta uhkaavat lisäksi eurooppalaisten yhteiskuntien lisääntyvä monimuotoisuus sekä epäilykset (jotka ovat usein osittain tai kokonaan vääriä), joiden mukaan eräät ihmisryhmät eivät halua tehdä töitä ja väärinkäyttävät sosiaalietuja.

1.3. Yleisen vaurastumisen vaikutus

Useimmat keski-ikäiset EU:n kansalaiset ovat vanhempiensa ja isovanhempiensa mittapuulla varakkaita. Tämä pätee jopa eräisiin uusiin jäsenvaltioihin, joiden talous on päässyt yli siirtymäkauden jälkeisestä voimakkaasta mutta tilapäisestä elintason laskusta. Kun tarkastellaan mittareita, joilla sodanjälkeinen yhteiskunta arvioi omaa vaurastumistaan (esimerkiksi omistusasunto, oma auto, keskuslämmitys, televisiot, jääkaapit ja pakastimet, pesu- ja astianpesukoneet sekä ulkomaanmatkat), suurin osa Eurooppaa voi kehuskella menestyksellään.

Yleinen vauraus on laajentanut ihmisten näköaloja ja lisännyt heidän valinnanmahdollisuuksiaan. Televisiotoiminnan ja videotekniikan kehitys sekä viimeisten 15 vuoden aikana tapahtunut matkapuhelinten ja Internetin läpimurto ovat yhdessä lisääntyvien matkustusmahdollisuuksien kanssa murtaneet maaseutu- ja teollisuusyhteisöjen aiemman kulttuurisen eristyneisyyden ja tuoneet valtavan määrän tietoa ja kokemusta kaikkien ihmisten ulottuville, altistaen heidät samalla globaaleille vaikutteille.

Sen jälkeen kun vauraan väestönosan peruskulutustarpeet on tyydytetty, tulotason nousu synnyttää jälkimaterialistisessa yhteiskunnassa uusia tarpeita. Kuluttajille tämä merkitsee uusia harrastuksia, luomuruokaa, kuntosaleja, henkilökohtaisia valmentajia (alan työvoimatarve kasvaa jatkuvasti) ja henkilökohtaista neuvontaa, liike-elämässä kaikenlaista konsultointia ja politiikassa ympäristöasioita. Tämä vastaa amerikkalaisen sosiologin Abraham Maslow'n teoriaa tarvehierarkiasta, jonka mukaan ihmiset pyrkivät aineellisten perustarpeiden jälkeen tyydyttämään korkeampia tarpeita.¹² Nämä muutokset ovat vaikuttaneet osaamistalouden kysyntäpuoleen. Edellä sanotusta huolimatta löytyy rikkaammistakin jäsenvaltioista edelleen ihmisiä, joiden voidaan todeta kärsivän suhteellista aineellista puutetta. Esimerkiksi vuonna 1999 joka kahdestoista yksinhuoltaja Isossa-Britanniassa ei kyennyt tarjoamaan lapsilleen edes yhtä lämmintä ateriala päivässä tai hankkimaan heille kaikille säänkestävää takkia, joka neljännellä ei ollut varaa ostaa lapsille leluja ja urheiluvälineitä, ja kolmella yksinhuoltajalla neljästä ei ollut varaa viikon lomaan.¹³ Tilanne on tosin sen jälkeen parantunut.

1.4. Kansalainen kuluttajana

Yleisen hyvinvoinnin aikakaudella yksilöt määrittelevät itsensä paremminkin tekemiensä kulutusvalintojen kuin tuottajan roolinsa kautta. Yksilöt voivat olla vaatimuksissaan entistä tarkempia (he vaativat esimerkiksi terveellisempää ravintoa ja ympäristöä säästäviä tuotteita). Samanaikaisesti he kuitenkin haluavat osoittaa kulutustottumustensa kautta oman asemansa ja statusensa. Kuluttaminen on ihmisille niin tärkeää, että he ovat valmiit ottamaan suuria kulutusluottoja. Kahdessatoista EU:n 15 vanhasta jäsenvaltiosta keskimääräinen velan määrä nousi vuosien 2002 ja 2004 välillä 14 322 eurosta 16 337 euroon henkeä kohti. Määrä vastaa yli 90:tä prosenttia kotitalouksien käytettävissä olevista keskimääräisistä vuosituloista. On

¹² Maslow, A., *A Theory of Human Motivation*, 1943.

¹³ Hills, J., *Inequality and the State*, London School of Economics, Ralph Miliband Lectures on Inequalities, lokakuu 2004.

olemassa näyttöä siitä, että useimmat meistä eivät saa lopullista tyydytystä tästä kuluttamisen oravanpyörästä ja ne, jotka eivät pysy mukana kulutuskilpailussa, stressaantuvat ja kärsivät itsetunto-ongelmista ja epäonnistumisen tunteista. Samalla kun terveellisen ravinnon, dieettien, kuntosalien ja lenkkeilyn suosio on kasvanut räjähdysmäisesti, arvelaan psykososiaalisten tekijöiden lisäävän huomattavasti kansalaisten liiallista alkoholin kulutusta, ylipainoisuutta ja mielenterveysongelmia.

Lasten hankkimisesta on tullut yhä enemmän tietoinen valinta. Samalla Euroopassa on siirrytty hemmoteltujen lasten aikakauteen. Toisaalta yhteiskunnassa on herännyt huoli lasten turvallisuudesta ja lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Vaurauden myötä lelujen sekä lapsille tarkoitettujen pelien ja kasvattavien harrastusten määrä on lisääntynyt. Tällä mittapuulla mitattuna lasten suhteellinen köyhyys on vakava sosiaalinen ongelma, vaikka heidän aineelliset perustarpeensa, kuten riittävä ravinto, asunto ja vaatetus, olisi tyydytetty. Samanaikaisesti lapsille on myös kehittynyt uusia ongelmia, kuten lapsuusiän ylipaino ja tarkkavaisuushäiriö (ADD).

Tiedotusvälineet, markkinointi ja mainonta ovat vaikuttaneet merkittävästi yhteiskuntien muuttumiseen ja muokanneet ihmisten ympäristöä, valintoja ja tietämystä. Tiedotusvälineiden rooli nyky maailmassa kasvaa jatkuvasti, ja viestintä tunkeutuu kaikkialle. Yksilöiden, vanhempien ja nuorten mahdollisuuteen tehdä perusteltuja valintoja näkemästään sekä päättää omista tekemisistään ja hankinnoistaan vaikuttaa nykyään jatkuva kaikkialta tulviva kaupallinen viestintä. Vanhemmat haluavat valita, mitä heidän lapsensa saavat nähdä ja katsoa, ja yksilöt haluavat valikoida ulottuvillaan olevista tiedoista itselleen sopivat sekä arvioida näiden tietojen laatua ja alkuperää. Markkinointi ohjaa näkymättömällä kädellä kuluttajan elämää. Yhteiskunnassa peräänkuulutetaan yhä useammin vastuunkantajaa.

1.5. Sukupuolten välinen tasa-arvo ja väestönkehitys

Vaurauden mukanaan tuomista muutoksista suurimpia on ollut naisten aseman muuttuminen. Sukupuolten välisen tasa-arvon ihanne ei ole vielä läheskään toteutunut: tämä koskee sekä yhtäläisiä työmahdollisuuksia että lastenhoitovastuun jakamista tasapuolisesti naisten ja miesten kesken. Siitä huolimatta edistystä on tapahtunut huomattavasti. Uusi teknologia alkoi 1950-luvulla vapauttaa naisia kotitöiden perinteisestä taakasta. Nykyään ruoanvalmistukseen ja kodinhoitoon käytettävä aika on vähentynyt huomattavasti, ja myös yhä useampi mies hoitaa ainakin jonkin verran kyseisiä tehtäviä. Siitä huolimatta kodin- ja lastenhoito, iäkkäistä vanhemmista huolehtiminen ja palkkatyö muodostavat edelleen monelle naiselle suuren rasituksen. Kuitenkin suurin osa työikäisistä naisista (55,7 %) on nykyään palkkatyössä. Tämä koskee kaikkia jäsenvaltioita Espanjaa, Italiaa, Maltaa ja Puolaa lukuun ottamatta. Tanskassa ja Ruotsissa naisten työssäkäyntiaste on yli 70 prosenttia. Sukupuolten työssäkäyntiasteiden ero pienenee jatkuvasti kaikkialla EU:ssa ja on tällä hetkellä noin 15 prosenttia. Yli neljännes naisista työskentelee osa-aikaisesti, mutta hajonta jäsenvaltioiden välillä on tässä paljon suurempi kuin itse työssäkäyntiasteen kohdalla: osa-aikatyötä tekevien naisten osuus on suurin Alankomaissa (53 %) ja pienin Portugalissa (10 %) ja Suomessa (11 %).¹⁴

Kahden palkansaajan talous on nykyisin yleinen käytäntö. Perheen tulot ja status eivät enää riipu pelkästään miehen palkasta kuten aiemmin, vaan perheen taloudelliseen asemaan vaikuttavat kummankin puolison ansiotasoa ja parisuhteen pitkän aikavälin kestävyys.

---

¹⁴ *The Part Time Pay Penalty*, UK Women's Equality Unit, Alan Manning ja Barbara Petronoglo, Centre for Economic Performance, London School of Economics.

Syntyvyys on vähentynyt kaikkialla EU:ssa, vaikka usein on ajateltu, että syntyvyydessä olisi eroja aiemmin enimmäkseen protestanttisen ja nyt pitkälle maallistuneen ja yksilöllisyyttä korostavan Pohjois-Euroopan ja toisaalta katolisen, uskonnollisen ja perhearvoja painottavan Etelä-Euroopan välillä. Itse asiassa nimenomaan eteläeurooppalaiset naiset ovat kapinoineet kaikkein eniten lasten hankkimista ja äidin perinteistä roolia vastaan. Myös työn ja perhe-elämän yhteensovittamisesta aiheutuvat ristiriidat ovat suurimmat Etelä-Euroopassa.

Syntyvyys on alentunut 1960-luvun jälkeen 45 prosenttia. Vuonna 1960 EU:n 15 jäsenvaltion keskimääräinen syntyvyys oli 2,69, ja vuonna 1980 se oli enää 1,82. Vuonna 2000 keskimääräinen syntyvyys oli vain 1,53. Esimerkiksi Irlannissa syntyvyys on laskenut 3,2:sta (vuonna 1980) 1,9:een (vuonna 2000). Espanjassa, Italiassa ja Kreikassa syntyvyys oli vuonna 2000 ainoastaan 1,3. Myös uusissa jäsenvaltioissa syntyvyys on vähentynyt yhtä dramaattisesti kuin Etelä-Euroopassa riippumatta kyseisten yhteiskuntien maallistumisen asteesta. Näyttää siltä, että näissä maissa ihmisten tulevaisuudenuskoa ovat heikentäneet muutoskauden taloudelliset ja yhteiskunnalliset heilahdukset. Vuonna 2003 EU:n 25 jäsenvaltion keskimääräinen syntyvyys oli 1,48 eli huomattavasti alle väestön uusiutumisen edellyttämän tason (2,1) (luvussa ei ole huomioitu maahanmuuton vaikutusta).

Viimeisten 20 vuoden aikana naisten keskimääräinen avioitumisikä on noussut viidellä vuodella 28 ikävuoteen. Koska tehokasta ehkäisyä on saatavilla, pariskunnat voivat tehdä vastuullisia valintoja lasten hankinnasta ja sen ajoituksesta. Tosin eräiden tutkimustulosten mukaan näyttää siltä, että taloudellisten paineiden takia naisilla ei yleensä ole niin monta lasta kuin he ihanneltilanteessa haluaisivat.¹⁵

Lasten ja nuorten määrä yhteiskunnissamme vähenee, kun taas eläkeikäisten määrä lisääntyy. Vuonna 1950 EU:n 25 jäsenvaltion väestöstä 40 prosenttia oli alle 25-vuotiaita. Vuonna 2000 luku oli laskenut 30 prosenttiin, ja vuonna 2025 sen arvellaan olevan alle 25 prosenttia. Sen sijaan vuonna 1950 vähemmän kuin joka kymmenes kansalainen oli yli 65-vuotias. Vuonna 2000 jo noin joka kuudes oli eläkeikäinen. Vuonna 2025 yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on jo lähes neljännes. Kyse on muustakin kuin pelkistä numeroista. Väestön vanheneminen vaikuttaa merkittävästi kulutussuuntauksiin, asumisen ja hoivan tarpeisiin, yhteiskunnallisiin asenteisiin ja poliittisiin painopisteisiin. Eurooppalaisissa demokratioissa nimenomaan vanhempi väestönosa äänestää kaikkein ahkerimmin.

1.6. Yksilöllisyyden korostaminen

Useimmat sosiologit ovat yhtä mieltä siitä, että yleinen vaurastuminen on johtanut eurooppalaisten yhteiskuntien lisääntyvään yksilöllistymiseen. Kehityssuuntauksen aloitti suurille massoille suunnatun nuorisokulttuurin kehittyminen 1950- ja 60-luvulla. Se muutti asenteita auktoriteetteihin, perheeseen ja siihen, mitä tavalliset ihmiset toivovat elämältään. Muutoksen seurauksena elämää ei enää nähty ennalta annettuna asiana, joka oli hyväksyttävä ja eletävä siinä yhteisössä, johon kukin sattui syntymään, oli sitten kyse työläisestä tai talonpojasta, kylästä tai kaupungista, kirkosta tai uskonnollisesta lahkosta. Ihmiset alkoivat odottaa myös henkilökohtaisten tarpeidensa toteutumista. Yhä useampi näkee nykyään oman elämänsä elämäkertana, jonka he itse kirjoittavat. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö ihmiset edelleen välittäisi sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta. Päinvastoin, tutkimusten mukaan monet ovat siitä huolissaan, mutta monikaan ei silti halua palata entisenlaiseen perheen, yhteiskuntaluokan tai uskonnon sanelemaan yhdenmukaiseen käyttäytymiseen.

¹⁵ Hedelmällisyyksiän ohittaneita naisia koskevassa Eurobarometri-kyselyssä todettiin, että naisten keskimääräinen lapsiluku oli 2,1, kun taas heidän ihannelapsilukunsa oli keskimäärin 2,3.

Uskonnollisuus on Euroopassa, erityisesti Pohjois-Euroopassa, selvästi harvinaisempaa kuin Yhdysvalloissa. Vain 30 prosenttia eurooppalaisista käy säännöllisesti kirkossa. Eurooppalaisista 40 prosenttia käy kirkossa vain erityistilanteissa, mutta siitä huolimatta 75 prosenttia haluaa kirkollisen toimituksen lapsen syntymän, naimisiinmenon ja kuoleman yhteydessä. Enemmän kuin kolme neljäsosaa puolalaisista, noin kaksi kolmasosaa irlantilaisista ja yli puolet italialaisista ja portugalilaisista käy kirkossa vähintään kerran kuussa, kun taas alle neljännes briteistä, latvialaisista ja suomalaisista sekä alle kahdeksasosa ranskalaisista, ruotsalaisista, tanskalaisista, tšekeistä ja virolaisista tekee samoin. Eurooppa ei kuitenkaan ole niin maallistunut kuin usein ajatellaan. Huomattavan moni eurooppalainen, joka ei ole uskonnollinen, pitää kuitenkin itseään kirkon jäsenenä. Tämä ilmiö koskee erityisesti maita, joissa on valtionkirkko. Ilmiötä voidaan kuvata ilmauksella ”tapauskovainen”. Lisäksi on eurooppalaisia, jotka pitävät itseään uskonnollisina mutta eivät käy kirkossa.

Jotkut ovat sitä mieltä, että kirkossa käynnin vähentyminen 1960-luvulta lähtien johtuisi maallistumisen ohella siitä yleisestä suuntauksesta, jonka mukaan myös maallista valtaa edustavien instituutioiden, kuten poliittisten puolueiden, ammattiliittojen ja muiden säännöllistä osanottoa edellyttävien organisaatioiden kannatus on vähentynyt.¹⁶ Toisaalta, kun katsotaan jäsenvaltioita, joissa ihmiset käyvät edelleen ahkerasti kirkossa, ei osallistuminen muihin kansalaistoiminnan muotoihin ole välttämättä yhtä innokasta. Yhteiskuntatieteilijät, jotka ovat tutkineet sosiaalista pääomaa Euroopassa, ovat havainneet, että kansalaisyhteiskunta on yleisesti vahvempi alueen pohjois- ja länsiosissa kuin etelä- ja itäosissa. Puolalaiset ovat Euroopan ahkerimpia kirkossa kävijöitä, mutta kansalaistoiminta on ollut Puolassa demokratisoitumisen jälkeen vaatimatonta ja ehkä jopa vähentynyt vuoden 1990 jälkeen. Pohjoismaalaiset eivät juuri käy kirkossa, mutta yhdessä hollantilaisten ja brittien kanssa he osallistuvat aktiivisimmin vapaaehtoisjärjestöjen toimintaan. Tämä kuvastaa jälleen erästä paradoksia: vapaaehtoistoiminta selvästikin täydentää hyvin kehittyntä hyvinvointivaltiota eikä suinkaan korvaa sitä.¹⁷

Yksilöllistyminen merkitsee suurta haastetta demokraattiselle osallistumiselle. Yhteiskuntaluokkaa ja uskontoa seurailevat vanhat poliittiset rintamalinjat ovat katoamassa kovaa vauhtia. Äänestysprosentit ovat laskussa useissa jäsenvaltioissa, vaikka tältä osin onkin nähtävissä mielenkiintoinen ero uusien eteläeurooppalaisten demokratioiden korkean äänestysprosentin sekä entisten kommunistimaiden alhaisen äänestysinnon ja vähäisen kansalaistoiminnan välillä. Erityistä huolta herättää nuorten ja alempien sosioekonomisten ryhmien alhainen äänestysprosentti, joka tuo esiin vaikeita kysymyksiä poliittisten järjestelmämme valmiuksista vastata uuden aikakauden sosiaalisiin haasteisiin. Lisäksi useissa jäsenvaltioissa on nähtävissä sekä äärioikeistoa että -vasemmistoa edustavien puolueiden kannatuksen kasvu, joka johtunee lisääntyvästä tyytymättömyydestä nykyiseen poliittiseen järjestelmään ja sen kyvyttömyyteen vastata kansalaisten huolenaiheisiin. Äärisuuntaukset saavat yleensä kannatusta niiltä, jotka ovat joutuneet eniten kärsimään taloudellisista muutoksista, erityisesti siirtymisestä vanhasta teollisuuteen perustuvasta taloudesta uuteen osaamis- ja palvelutalouteen. Lisääntyvä yksilöllistyminen on selvästi laajentanut henkilökohtaista vapautta, mutta miten se on vaikuttanut arvoihin?

Avioerojen määrä on käytännössä kaksinkertaistunut yhden sukupolven aikana. Vuonna 1960 solmituista avioliitoista 15 prosenttia on päätynyt tähän mennessä eroon. Sen sijaan vuonna

¹⁶ Schepens, Th., University of Tilburg. Teoksessa Halman, L., Luijckx, R. ja van Zundert, M. (toim.), *Atlas of European Values*, 2005.

¹⁷ Bartkowski, J. ja Jasinka-Kania, A., ”Voluntary Organisations and the Development of Civil Society” teoksessa Arts, W. ja Halman, L. (toim.) *European Values at the Turn of the Millennium*, 2004.

1980 solmituista avioliitoista jo 28 prosenttia on päättynyt eroon. Avioerojen määrä riippuu enemmänkin jäsenvaltion uskonnollisuudesta/maallisuudesta kuin syntyvyysluvuista. Avioeroprosentti oli vuonna 2003 alhaisin seuraavissa jäsenvaltioissa: Espanja, Irlanti, Italia, Kreikka, Puola ja Slovenia. Korkein eroprosentti oli Belgiassa, Isossa-Britanniassa, Liettuaissa, Tanskassa, Tšekissä ja Virossa.

Avioliitto ei ole enää hyvä parisuhteen kestävyuden ilmaisin, jos se on sitä koskaan ollutkaan. Yhä useampi eurooppalainen on jossakin vaiheessa elänyt avoliitossa. European Social Survey -tutkimuksessa 60 prosenttia 1960-luvulla varttuneista tanskalaisista ja ruotsalaisista, jotka ovat nyt viisissäkymmenissä, ilmoitti eläneensä jossakin vaiheessa avoliitossa. Sen sijaan vain alle kahdeksasosa samanikäisistä espanjalaisista, kreikkalaisista, portugalilaisista ja puolalaisista sekä noin neljännes briteistä ja saksalaisista oli asunut avoliitossa.

Avoparit ovat nykyään yhä valmiimpia hankkimaan lapsia ennen avioon menoa. Yli neljännes lapsista syntyy nykyään avioliiton ulkopuolella: luku on korkein Ruotsissa (56 %), ja Isossa-Britanniassa, Ranskassa, Suomessa ja Tanskassakin se on yli 40 prosenttia. Toisessa ääripäässä on Italia, jossa alle 10 prosenttia lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella. Italiassakin avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus on kaksinkertaistunut vuoden 1960 jälkeen.

Näiden kehityssuuntausten tulkitseminen herättää vilkasta keskustelua. Eräiden tutkijoiden mukaan avioerolukujen nousu ei kuvasta niinkään pakoa avioliitosta vaan onnistuneelle avioliitolle asetettujen odotusten lisääntymistä.¹⁸ On olemassa viitteitä siitä, että ihmiset odottavat nykyään avioliitolta ennen kaikkea läheistä suhdetta aviopuolisoon toisin kuin ehkä ennen.

Yksilöllistymisen lisääntyminen sekä työelämän muutokset ja alueellinen liikkuvuus näyttävät heikentävän sukusiteitä kaikkialla Euroopassa:

- Aika, jolloin lapsi on riippuvainen vanhemmistaan, vaihtelee maasta toiseen yliopistojärjestelmien ja työllisyysnäkömyiden mukaan, ja joissakin maissa opiskelu voi jatkua jopa 30 ikävuoden jälkeen. Koko EU:ssa vain puolet lapsista elää edelleen vanhempiansa kanssa 25-vuotiaana ja vain viidennes vielä 30-vuotiaana.
- Joka kahdeksas aikuinen elää yksin, jopa parhaassa työiässä. Luku on puolet suurempi kuin 20 vuotta sitten.
- Samalla kun perherakenne heikkenee ja avioerot yleistyvät, monet isovanhemmat menettävät yhteyden lapsenlapsiinsa. Vain neljännes isovanhemmista hoitaa lapsenlapsiaan säännöllisesti, ja puolet isovanhemmista ei ollut hoitanut heitä kertaakaan tutkimusta edeltäneiden 12 kuukauden aikana.

Yhä useampi eurooppalainen hyväksyy erilaiset seksuaaliset suuntautumiset ja elämäntyyli. Esimerkiksi lähes puolet 1960-luvulla aikuistuneista tanskalaisista on sitä mieltä, että homojen ja lesbojen tulisi voida valita vapaasti elämäntyyliinsä. Belgialaiset, hollantilaiset, ranskalaiset, ruotsalaiset, suomalaiset ja tšekit ovat yleensä samaa mieltä. Sen sijaan suuri enemmistö eteläeurooppalaisista ja puolalaisista on eri mieltä.

---

¹⁸ Tämä näkemys on peräisin A. Skolnickilta: "Change of Heart: Family dynamics in historical perspective" teoksessa Cowan & alii, *Family, Self and Society*, Laurence Erlbaum Associates, 1993.

Eurooppalaisia arvoja kartoittavassa tutkimuksessa (European Values Study) on yritetty selvittää vapaamielisyyttä usealla tavalla. Homoseksuaalisuus on osoittautunut kiistanalaisemmaksi aiheeksi kuin avioero, eutanasia tai abortti, mutta homoseksuaalisuuteen suhtaudutaan kuitenkin suvaitsevammin kuin uskottomuuteen, vero- tai sosiaaliturvajärjestelmän hyväksikäyttöön, huumausaineiden käyttöön tai rattijuopumukseen. Atlas of European Values -julkaisussa todetaan, että sallivat asenteet eivät ole niin yleisiä kuin kuvitellaan eikä ole mitään näyttöä siitä, että sallivuus johtaisi yleisemmin arvojen rappeutumiseen.¹⁹

Kyseisen teoksen päätelmä on, että Yhdysvallat ei ole kulttuurin modernisoitumisen mallimaa: sen arvojärjestelmä on paljon perinteisempi kuin missään muussa kehittyneessä teollisuusyhteiskunnassa. Sen sijaan tutkimuksessa todetaan, että persoonallisuuden kehittämisen ja yksilön itsenäisyyden mittapuilla mitattuna kehityksen kärjessä ovat Ruotsi ja Alankomaat: ne ovat edistyneet pisimmälle kohti modernisoitumista ja jälkimaterialismia. ”Eurooppalaisten ei tarvitse tähtyä valtameren yli vaan pohjoiseen nähdäkseen oman tulevaisuutensa.”²⁰

2. EUROOPPALAISEN HYVINVOINNIN MITTAAMINEN JÄLKITEOLLISELLA AIKAKAUDELLA

Subjekttiivisten analyysien perusteella eurooppalaiset ovat hyvin tyytyväisiä elämäänsä, kuten kaaviosta 2 näkyy. Huhtikuussa 2006 toteutetun Eurobarometri-kyselyn mukaan 81 prosenttia kaikkien EU:n jäsenvaltioiden kansalaisista oli tyytyväisiä elämäänsä, kun taas tyytymättömiä oli vain 19 prosenttia. Tyytyväisyyttä mittaavat tutkimukset osoittavat säännöllisesti, että ihmiset ovat tyytyväisimpiä perheeseen, kotiin, sosiaaliseen elämään, ystävyys-suhteisiin ja työtovereihin. Lähes yhtä tyytyväisiä he ovat asuinympäristöön, terveyteen ja työpaikkaan.

Tyytyväisimpiä elämäänsä ovat tanskalaiset, luxemburgilaiset, ruotsalaiset, hollantilaiset ja irlantilaiset. EU:n 15 vanhan jäsenvaltion tyytymättömimmät ihmiset löytyvät Kreikasta, Italiasta ja Portugalista. Tyytyväisyys on huomattavasti vähäisempää entisen Itä-Saksan alueella kuin entisessä Länsi-Saksassa, ja uusissa jäsenvaltioissa tyytyväisyyttä kuvaava luku on keskimäärin 13 pistettä alhaisempi kuin vanhoissa jäsenvaltioissa. Bulgarian ja Romanian osalta on merkillepantavaa, että ne ovat uusista jäsenvaltioista ainoat, joissa elämäänsä tyytymättömiä on enemmän kuin tyytyväisiä.

Sosiaalista tilannetta Euroopan unionissa kuvaavan raportin mukaan ainoa merkittävä mittari, jonka kohdalla tyytyväisyydentunne vähenee, on yksilön taloudellinen tilanne. Kyseisen mittarin kohdalla vain 68 prosenttia tutkituista ilmoitti olevansa tyytyväisiä. Sen sijaan siinä ryhmässä, joka ilmoitti olevansa elämäänsä tyytymätön, taloudelliseen tilanteeseen tyytyväisiä oli vain 17 prosenttia. Mitä köyhemmästä maasta on kyse, sitä todennäköisemmin yksilön taloudellinen tilanne vaikuttaa kokonaistyytyväisyyteen.

Tyytyväisyys omaan elämään ei ole aivan sama asia kuin onnellisuus. Jos eurooppalaisia verrataan suurimpaan osaan maailman ihmisistä, he ovat kuitenkin keskimäärin varsin onnellisia. Miten onnellista ihmistä voisi luonnehtia? Atlas of European Values -julkaisun mukaan naimisissa olevat, avoliitossa elävät tai naimattomat ovat huomattavasti onnellisempia kuin eronneet tai lesket, alle 45-vuotiaat ovat hieman onnellisempia kuin yli

¹⁹ Atlas of European Values, mainittu edellä, s. 108.

²⁰ Edellä mainittu lähde, s. 128.

45-vuotiaat, ja lapsettomat naiset ovat hieman onnellisempia kuin naiset, joilla on lapsia. Miesten kohdalla sen sijaan tilanne on päinvastainen. Samat vastakohtat pätevät yleensä riippumatta siitä, onko kyseessä rikas vai köyhä maa.

Toisaalta rahallakin näyttää olevan vaikutusta. Vaikka ihmiset Benelux-maissa ovat yleisesti ottaen onnellisia, suurituloisista ilmoitti olevansa onnellisia 53 prosenttia, kun taas pienituloisten kohdalla vastaava luku oli vain 32 prosenttia. Kun verrataan jäsenvaltioita keskenään, onnellisiksi itsensä ilmoittavien määrä oli yli 40 prosenttia seuraavissa: Alankomaat, Belgia, Irlanti, Pohjois-Irlanti ja Tanska (yleisesti ottaen kaikki pieniä vauraita hyvinvointiyhteiskuntia), kun taas kaikissa Keski- ja Itä-Euroopan maissa vastaava luku oli alle 20 prosenttia. Mielenkiintoista kyllä tyytyväisten osuus oli alle 20 prosenttia myös Espanjassa, Portugalissa ja Saksassa.²¹

Tyytyväisyyttä ja onnellisuutta mittaavat subjektiiviset tutkimukset eivät kuitenkaan välttämättä sovellu kovin hyvin sosiaalisen analyysin välineeksi. Kyky olla onnellinen on yhtä paljon synnynnäinen ominaisuus (ns. geneissä) kuin yhteiskunnallisesta asemasta riippuvainen. Tämä saattaa osittain selittää sitä, miksi ainakaan rikkaissa maissa subjektiiviset arviot eivät juuri muutu aikojen kuluessa. Myös onnellisuuteen ja tyytyväisyyteen kohdistuvat yksilölliset odotukset riippuvat siitä yhteiskunnasta, jossa ihmiset elävät: yhteiskunnallisten olosuhteiden koheneminen saattaisi tehdä ihmisistä tyytyväisempiä ja onnellisempia kuin he itsekään osaisivat kuvitella. Kuten talous- ja yhteiskuntatieteilijä Amartya Sen on todennut, osa entisajan orjista oli onnellisia, koska he eivät voineet kuvitella vapaata elämää. Tällä seikalla ei kuitenkaan voi puolustella orjuutta.

Hyvinvoinnin ja elämän sosiaalisen laadun mittaamisesta on kirjoitettu valtavasti teoksia mm. kansainvälisten järjestöjen, kuten YK:n, Maailmanpankin ja OECD:n tuella.²² Eurooppa-politiikan neuvonantajien toimisto aikoo laatia myöhemmin tutkimuksen, jossa mainittuja kysymyksiä käsitellään tarkemmin.

Taloustieteilijät ovat yrittäneet mukauttaa BKT-tietoja niin, että niillä voitaisiin mitata hyvinvointia. Usein tarkoituksena on ollut osoittaa, että Yhdysvaltojen BKT-luvut, jotka ovat Eurooppaa korkeammat, eivät välttämättä tarkoita suurempaa hyvinvointia. Osa Yhdysvaltain BKT:sta jätetään analyyseissa huomiotta esimerkiksi siksi, että maan suuremmista lämpötilanvaihteluista johtuen keskuslämmitys- ja ilmastointikustannukset ovat Eurooppaa korkeammat, puutteellisen julkisen liikenteen takia auton käyttö on välttämätöntä, vankila- ja poliisilaitoksen sekä kiistanalaisen (ja joidenkin mukaan epäonnistuneen) rikosoikeusjärjestelmän kustannukset ovat paljon suuremmat kuin Euroopassa, ihmisten välinen yleinen epäluottamus johtaa lukuisiin kalliisiin oikeudenkäynteihin ja terveydenhuoltojärjestelmä on tehoton.²³

Sosiaalipolitiikan asiantuntijat ovat yrittäneet löytää indikaattoreita, joiden avulla voidaan mitata sosiaalista kehitystä. Esimerkiksi YK:n inhimillisen kehityksen indeksi, joka koostuu BKT:sta, koulutuksesta ja terveydestä, on hyödyllinen väline arvioitaessa kehitysmaiden

---

²¹ *Atlas of European Values*, mainittu edellä, s. 116–118.

²² Deutsche Bank Research -tutkimuslaitoksen tutkija Stefan Bergheim on laatinut hyödyllisen tiivistelmän ”Measures of Well-being” (syyskuu 2006). Ks. lisäksi Boarini, R., Johansson, A. ja Mira d’Ercole, M., *Alternative Measures of Wellbeing*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers 33, 2006.

²³ Ks. Boltho, A., *What is wrong with Europe?*, 1993, jossa Yhdysvaltain BKT:sta on vähennetty 7–8 prosenttia. Ks. lisäksi Gordon, R. J., *Issues in the Comparison of Welfare between Europe and the United States*, Venice Summer Institute, heinäkuu 2006, jossa todetaan, että henkeä kohti laskettu BKT johtaa eurooppalaisen sosiaaliturvan aliarviointiin Yhdysvaltioihin verrattuna. Gordonin mukaan poikkeaman suuruus on noin 44 prosenttia EU:n ja Yhdysvaltain välisestä erosta.

suhteellista kehitystä. Sen sijaan siitä ei ole juurikaan hyötyä vertailtaessa kehittyneitä maita keskenään.

EU:n jäsenvaltiot ovat hyväksyneet indikaattoreihin pohjautuvan lähestymistavan osaksi sosiaalisen osallisuuden valvontaa. Euroopan komission tutkimuksen pääosasto on tukenut European Foundation on Social Quality -säätiön hanketta, jonka tavoitteena on tutkia yhteiskunnallisten laatuindikaattoreiden käyttökelpoisuutta. Toistaiseksi tutkijat ovat laatineet hankkeen puitteissa kattavan luettelon indikaattoreista, jotka on jaoteltu seuraaviin neljään ryhmään: sosioekonominen turvallisuus, sosiaalinen yhteenkuuluvuus, sosiaalinen osallisuus ja yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet.²⁴ Indikaattoreiden tarkat määritelmät ovat luonnollisesti erittäin kiistanalaiset. Esimerkkinä voidaan mainita sosioekonomisen turvallisuuden ja siihen olennaisena osana kuuluvan työllisyyden arviointi: onko yksilön turvallisuuden kannalta tärkeämpää hänen nykyisen työsuhteensa oikeusturva vai mahdollisuus työllistyä tulevaisuudessa? Myös kestävyuden näkökohta on otettava huomioon.

Tässä mietinnössä sovelletaan valikoivampaa lähestymistapaa, joka perustuu enemmän subjektiivisiin vaikutelmiin. Ihmisten hyvinvointia voitaisiin mitata yksinkertaisesti katsomalla heidän itse onnellisiksi arvioimiensa elinvuosien lukumäärää²⁵: subjektiivinen tyytyväisyys yhdistettäisiin objektiiviseen elinvuosien määrään.

Tarkasteltiinpa sitten onnellisuuden subjektiivista arviointia tai objektiivista elinajanodotetta, eurooppalaisilla on syytä optimismiin. Kaikkein kehittyneimmissä jäsenvaltioissa onnellisiksi itsensä tuntevien ihmisten määrä on suuri. Elinajanodote on EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa 1900-luvulla pidentynyt eniten koko ihmiskunnan historiassa.

- Elinajanodote syntymähetkellä piteni miehillä 1900-luvun alusta tämän vuosituhannen alkuun 43,5 vuodesta 75,4 vuoteen ja naisilla 46,0 vuodesta 81,4 vuoteen.
- Elinajanodote on pidentynyt keskimäärin 8 vuodella vuodesta 1960 lähtien.
- Vuonna 2050 miesten elinajanodotteen arvioidaan olevan 82,3 vuotta ja naisten 87,4 vuotta.

Elinajanodotteen piteneminen Länsi-Euroopassa 1900-luvulla on ollut ennennäkemätön yhteiskunnallinen saavutus. 1900-luvun alkuvuosina elinajanodotteen piteneminen johtui etupäässä imeväis- ja lapsikuolleisuuden alenemisesta. Vuosisadan puolivälissä keksittiin penisilliini, poistettiin hyvinvointivaltion ansiosta äärimmäinen köyhyys, ihmisten ravitsemus parani ja saatiin lähes hävitettyä eräät sairaudet, mm. tuberkuloosi, jotka olivat aiemmin aiheuttaneet joukkotuhoa. Viime aikoina ovat huomattavasti vähentyneet sydänkohtauksista, aivohalvauksista ja syövästä johtuvat ennenaikaiset kuolemat.

Mitä tämä tarkoittaa? Toisin kuin 1800-luvun Euroopassa, kuolema ei nykyään ole jatkuvasti läsnä kodeissa. Entistä harvempi aikuinen kuolee kesken parhaita työvuosiaan. Myös leskeyden tai orpouden aiheuttamat ennen niin yleiset tunne-elämän vammat ja aineelliset vaikeudet ovat nyt paljon harvinaisempia.

---

²⁴ Van der Maesen, L. J. G. ja Walker, A. C., "Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network", *European Journal of Social Quality*, Volume 5.

²⁵ Tämä käsite on peräisin hollantilaisen asiantuntijan Ruut Veenhovenin useista artikkeleista, erityisesti *Subjective Measures of Wellbeing*, United Nations University Discussion Paper No 2004/07, huhtikuu 2004.

Sen sijaan Yhdysvalloissa vauraus ei ole tuonut mukanaan vastaavaa elinajanodotteen pitenemistä. Maan elinajanodote vastaa koko EU:n keskiarvoa, jota lyhentävät uusien jäsenvaltioiden suhteellisen lyhyet elinajanodotteet. Maailmanpankin kehitysindikaattoreihin perustuvassa arvioinnissa Yhdysvallat oli vuonna 1980 sijalla 16 ja vuonna 2000 sijalla 27. Arvioinnissa oli kyseisinä vuosina mukana 173 ja 191 maata, joista Yhdysvaltain edelle menivät vuonna 2000 muun muassa Kreikka ja Costa Rica.

Mitkä tekijät voisivat tehdä elämästämme vielä pidemmän ja onnellisemman? Tähän kysymykseen etsimme vastauksia mietinnön seuraavissa osissa.

3. SOSIAALISEN LAADUN PARANTAMINEN

3.1. Työmahdollisuudet

Pitkän ja onnellisen parisuhteen lisäksi tyydyttävän elämänlaadun kannalta keskeistä on työpaikka, olettaen tietysti, että ihminen haluaa tai hänen täytyy tehdä työtä. Tältä osin tilanne Euroopassa on parantunut lähimenneisyyteen verrattuna. Työllisyysaste on noussut tämän vuosituhannen alusta noin 4 prosenttia erityisesti vanhempien työntekijöiden keskuudessa. Siitä huolimatta työllisyysaste, joka on nyt 64,7 prosenttia, on vielä huomattavasti alle Lissabonin strategiassa vuodeksi 2010 asetetun tavoitteen (70 %). Italiassa, Espanjassa ja Ranskassa on lisääntynyt erityisesti vanhempien työntekijöiden työssäkäynti.

Työttömyys on kuitenkin edelleen merkittävin poliittinen huolenaihe useimmissa jäsenvaltioissa. Selvän poikkeuksen muodostaa Iso-Britannia, jossa työttömyys oli MORI-tutkimusyhtiön äskettäin tekemän mielipidetutkimuksen mukaan vasta kymmenennellä sijalla (21 % vastauksista) niiden asioiden joukossa, jotka vaikuttaisivat ihmisten äänestyspäätökseen seuraavissa vaaleissa. Eurobarometri-kyselyn mukaan kuitenkin noin puolet eurooppalaisista mainitsee yleensä työttömyyden yhdeksi maansa suurimmista haasteista. Työttömyys mainitaan kaksi kertaa useammin kuin esimerkiksi rikollisuus, terveydenhuolto tai maahanmuutto.

Työttömyys koettelee erityisesti tiettyjä alueita ja väestöryhmiä:

- Nuorisotyöttömyys on EU:ssa keskimäärin 18,7 prosenttia eli kaksinkertainen yleiseen työttömyysasteeseen verrattuna. Nuorisotyöttömyys on yli 20 prosenttia Espanjassa, Italiassa ja Ranskassa ja noin 40 prosenttia Puolassa. Lisäksi työttömyys on huomattavasti yleisempää nuorten naisten kuin nuorten miesten keskuudessa Ranskassa ja Etelä-Euroopassa.
- Työttömyysluvut vaihtelevat paljon enemmän useimpien jäsenvaltioiden *sisällä* kuin niiden välillä. Vuonna 2003 EU:n 15 vanhan jäsenvaltion työvoimasta 11 prosenttia eli yli 19 miljoonaa ihmistä asui alueilla, joiden työttömyysaste oli yli 15 prosenttia. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Yhdysvalloissa alle miljoona ihmistä asuu alueilla, joilla työttömyysaste on yhtä korkea. Tämä kuvastaa erinomaisesti erilaisten sosiaaliturvajärjestelmien ja liikkuvuuteen kohdistuvien erilaisten asenteiden vaikutusta.²⁶

---

²⁶ Kierkegaard, J. F., *Outsourcing and Offshoring: Pushing the European Model over the Hill, rather than over the Cliff*, International Institute of Economics, maaliskuu 2005.

- 55–64-vuotiaista miehistä yli 40 prosenttia ja naisista lähes 60 prosenttia on poistunut kokonaan työmarkkinoilta. Kun verrataan keskenään vuoden 1971 ja vuoden 1999 tilannetta, 55–64-vuotiaiden miesten työllisyysaste laski Ranskassa 73 prosentista 39 prosenttiin, Saksassa 77 prosentista 48 prosenttiin, Alankomaissa 79 prosentista 49 prosenttiin, Portugalissa 82 prosentista 62 prosenttiin, Espanjassa 83 prosentista 52 prosenttiin, Ruotsissa 83 prosentista 67 prosenttiin ja Isossa-Britanniassa 83 prosentista 59 prosenttiin. Yhteenvetona voidaan todeta, että useimmissa EU:n 15 vanhasta jäsenvaltiosta työllisyysaste laski huomattavasti ja eräissä jäsenvaltioissa jopa dramaattisesti.²⁷

Korkean työttömyyden ja alhaisen työvoimaosuuden keskittyminen tietyille alueille sekä ikähaitarin kumpaankin päähän viittaa siihen, että tasavertaisten työmahdollisuuksien tiellä on useissa jäsenvaltioissa huomattavia rakenteellisia esteitä. Näiden esteiden poistaminen ja työllisyysasteen nostaminen ovat keskeisiä toimia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi. Työpaikka on yksilön tyytyväisyyden ja onnellisuuden kannalta todistetusti tärkeä asia. Lisäksi ihmisten työllistymisestä on yhteiskunnalle se etu, että käyttämätöntä vaurautta (*ja hyvinvointia*) saadaan käyttöön ja näin luodaan potentiaalia, jota voidaan hyödyntää eräiden muiden tässä mietinnössä esitettyjen sosiaalisten haasteiden ratkaisemiseen.

3.2. Ovatko ihmiset tyytyväisiä työhönsä?

Tutkimusten mukaan useimmat ihmiset ovat tyytyväisiä työhönsä, vaikka heillä olisi puutetta rahasta. Vastaajista 84 prosenttia ilmoittaa olevansa hyvin tyytyväisiä tai kohtuullisen tyytyväisiä työolosuhteisiinsa.

On tunnettua, että eurooppalaiset työskentelevät monia muita vähemmän. Eurooppalainen työntekijä työskenteli vuonna 2004 keskimäärin 1 552 tuntia vuodessa, kun vastaava luku Yhdysvalloissa oli 1 817 tuntia. Vuoden aikana eurooppalainen siis työskentelee keskimäärin kuusi viikkoa vähemmän kuin amerikkalainen, jos työviikon pituus on 36 tuntia. Vuonna 1960 tilanne oli päinvastainen, sillä eurooppalaiset työskentelivät keskimäärin 2 082 tuntia ja amerikkalaiset 2 033 tuntia vuodessa.²⁸

Samanaikaisesti työolosuhteet EU:ssa ovat jatkuvasti parantuneet. Kuolemaan johtaneiden työtapaturmien määrä laski vuosien 1994 ja 2004 välillä 38 prosenttia, ja sellaisten työtapaturmien määrä, joiden takia työntekijä oli pois töistä vähintään kolme päivää, väheni 29 prosenttia. Siitä huolimatta noin 28 prosenttia eurooppalaisista työntekijöistä katsoo, että työ vaarantaa heidän terveytensä, ilmoittaa kärsivänsä muista kuin työtapaturmista johtuvista terveysongelmista tai tuntee, että heidän terveysongelmansa ovat pahentuneet nykyisessä tai aiemmassa työpaikassa.²⁹ Moni työntekijä tuntee nykyäänkin, että heidän työllään on entistä vähemmän merkitystä tai että työnteko vaarantaa heidän terveytensä tai ei tuo tyydytystä. Mitkä tekijät aiheuttavat työntekijöille tällaisia paineita?

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiön mukaan taustalla ovat työtehon kasvu, työntekijöiden valittamat selkä- ja lihassäryt sekä työntekijöiden kokemaa stressiä. Työntekijöiden tuntema huoli terveydestä ja työturvallisuudesta sekä niiden työntekijöiden

²⁷ Guillemard, A. M., *Continental Welfare States confronted with the end of career inactivity trap*, Programme for the Study of Germany and Europe Working Paper 01.5. Harvard University, tammikuu 2001.

²⁸ Gordon, R. J., mainittu lähde.

²⁹ *Work and health in the EU: a statistical portrait* (ISBN 92-894-7006-2).

määrä, joiden mukaan pitkät työpäivät haittaavat heidän perhe-elämäänsä ja ystävyyssuhteitaan, korreloi vahvasti työtyytymättömyyden kanssa.³⁰ Työstressi voi vaikuttaa sairauspoissaolojen lisääntymiseen, joka on ongelma monissa jäsenvaltioissa, esimerkiksi Ruotsissa.

Minkä takia nämä kielteiset näkemykset työstä eivät ole muuttuneet, vaikka työtuntien määrä on laskenut, työturvallisuus on parantunut ja ruumiillinen työ on vähentynyt? Talouden rakennemuutokset lisäävät hyvin koulutetun ja ammattitaitoisen työvoiman tarvetta, mikä puolestaan voi edellyttää työn uudelleen organisointia sekä sen sisällön ja työtahdin muuttamista ja johtaa jatkuviin yritysten rakennemuutoksiin. Näiden paineiden taustaa olisi ymmärrettävä paremmin.

Eräs tekijä voi olla työsuhteiden muuttuminen entistä epävarmemmiksi. Noin 16 prosenttia eurooppalaisista on itsenäisiä ammatinharjoittajia, kuten pienviljelijöitä. Jos maatalous jätetään pois laskuista, itsenäisten ammatinharjoittajien osuus eurooppalaisesta työvoimasta on noin 13 prosenttia. Luku on noin kaksinkertainen Yhdysvaltoihin verrattuna. Yksityisyrittäjyys on suosittua vanhempien miesten keskuudessa, jotka toimivat usein tukku- ja vähittäiskaupassa ja rakennus- ja korjausalalla tai tarjoavat yrityspalveluja. Mainittu osuus on pysynyt muuttumattomana eikä se välttämättä liity työstressiin tai työn epävarmuuteen.

Osa-aikatyön osuus kaikista työpaikoista EU:ssa on 18 prosenttia, ja enemmistö osa-aikatyöntekijöistä on naisia. Osa-aikatyö voi olla suosittu ratkaisu silloin, kun se auttaa kahden palkansaajan perheitä selviytymään paremmin lastenhoidosta. Toisaalta osa-aikatyön suosio riippuu myös sosiaalisista olosuhteista, sillä osa-aikatyö on harvinaisempaa esimerkiksi Pohjoismaissa, missä julkiset lastenhoitopalvelut toimivat hyvin ja työlainsäädäntö vastaa paremmin perheiden tarpeita. Vain 18 prosenttia EU:n 15 vanhan jäsenvaltion osa-aikatyöntekijöistä ilmoittaa tekevänsä osa-aikatyötä vasten tahtoaan. Luku on kuitenkin suurempi Ranskassa: koska maan lastenhoitopalvelut toimivat keskimääräistä paremmin, osa-aikatyötä ei automaattisesti pidetä parhaana keinoja yhdistää työ ja perhe-elämä. Osa-aikatyötä tehdään huomattavasti vähemmän eräillä alueilla Etelä-Euroopassa, missä osa-aikatyömahdollisuuden puuttuminen saattaa lisätä työn ja perheen yhteensovittamisesta aiheutuvaa stressiä ja näin heikentää ihmisten hyvinvointia.

Selkeämpi epävarmuuden aiheuttaja on määräaikaisessa työsuhteessa olevien työntekijöiden kasvava määrä (tällä hetkellä noin 14 %). Määräaikaisia työsuhteita solmitaan kaikilla aloilla eivätkä ne koske yksinomaan pienipalkkaisia töitä. Yli puolet määräaikaisista työntekijöistä olisi mieluummin vakituksessa työsuhteessa, jos se olisi mahdollista. Määräaikaisten työsuhteiden osuus kaikista työsuhteista on Portugalissa viidesosa ja Espanjassa kolmasosa. Eräissä uusissa jäsenvaltiossa määräaikaisten työsuhteiden määrä on kasvanut nopeasti: esimerkiksi Puolassa yli neljännes kaikista työsuhteista on määräaikaisia. Myös Saksassa on osa-aikaisten, epätyypillisten työpaikkojen määrä kasvanut. Kyseiset työpaikat ovat sosiaalivakuutusjärjestelmän tavanomaisten sääntöjen ulkopuolella.

Epätyypillisen työn lisääntyminen ja nuorten ja vanhojen työntekijöiden korkea työttömyysaste kuvastavat työmarkkinoiden kahtiajakautumista: toisaalla ovat menestyjät ja toisaalla marginaaliin joutuneet ryhmät. Useissa jäsenvaltioissa on välttämätöntä toteuttaa työmarkkinauudistuksia. Samalla on kyettävä ratkaisemaan, miten työmarkkinoiden suojakeinoja voitaisiin muuttaa niin, että ne turvaisivat todelliset työmahdollisuudet sekä

---

³⁰*Industrial Relations in Europe*, s. 166.

joustoturvan kaikille työntekijöille eivätkä rajoittuisi pelkästään tietyn suppean ryhmän työsuhteiden turvaamiseen, kuten komission tuoreessa asiakirjassa työmarkkinalainsäädännön nykyaikaistamisesta todetaan.

Yleisesti katsoen myös siirtyminen osaamistalouteen saattaa lisätä työntekijöiden turvattomuuden tunnetta. Vanhoja työpaikkoja häviää ja uusia syntyy yhä nopeammassa tahdissa. Eurobarometri-kyselyn mukaan 23 prosenttia eläkkeelle jääneistä työntekijöistä ja 21 prosenttia yli 55-vuotiaista oli aina ollut saman työnantajan palveluksessa, kun kaikkien nuorempien ikäryhmien kohdalla vastaava luku oli 16 prosenttia.³¹ Loogisesti ajatellen jälkimmäisen luvun pitäisi olla suurempi, ellei työpaikkojen vaihtumista koskevassa suuntauksessa ole tapahtunut muutoksia. Eräiden arvioiden mukaan 10–15 prosenttia kaikista työpaikoista häviää vuosittain. Usein järjestäytyneissä suuryrityksissä ovat ”hyvät” teollisuustyöpaikat vähenevät jatkuvasti, ja tilalle tulee hampurilaisravintoloiden tyyppisiä palvelualueiden työpaikkoja, joissa sekä arvostus että urakehitysmahdollisuudet ovat heikot. Tällaiset asenteet on muutettava osoittamalla, kuinka työpaikkahierarkian alapäässä olevan työn vastaanottaminen voi olla ensimmäinen askel kohti parempia mahdollisuuksia.

Ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden osuus on laskenut viimeisten kymmenen vuoden aikana esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Saksassa noin neljänneksen ja Italiassa ja Alankomaissa yli 10 prosenttia. Uusissa jäsenvaltioissa se on pudonnut alle puoleen aikaisemmasta. Ainoastaan Pohjoismaissa ammattiliittoihin kuuluvien työntekijöiden osuus on säilynyt ennallaan. Ammattiliitoille on suuri haaste houkutella jäsenikseen yksityisten palvelualueiden ja pk-yritysten työntekijöitä sekä nuorta työväestöä.

Samalla kun Eurooppa siirtyy kohti osaamistaloutta ja työvoiman koulutustaso ja ammattitaito nousevat, yhä suurempi osa työstä tuottaa työntekijälleen tyydytystä, sisältää yhä enemmän itsenäistä työskentelyä ja tiimityötä ja vähemmän rutiineja eikä edellytä hierarkkista organisaatiota. Tämä johtanee vähitellen siihen, että työstä tulee itseisarvo, kun sillä aiemmin oli lähinnä välinearvoa. Tutkimusten mukaan hyvin koulutetuille ja hyvätuloisille työntekijöille työ on enemmän itseisarvo, kun taas työnteolla on lähinnä välinearvoa nuoremmille työntekijöille, jotka yrittävät yhtä aikaa tehdä uraa ja kasvattaa perhettä. Kaikista töistä ei kuitenkaan voi saada sisäisesti palkitsevia. Ongelmana yhteiskunnissamme on, että vain vähäistä koulutusta vaativia töitä ja niiden tekijöitä ei arvosteta. Jos hyvä työpaikka lisäksi riippuu tulevaisuudessa yhä enemmän koulutuksesta, tämä on erittäin huolestuttavaa niiden yhteiskuntaryhmien kannalta, jotka eivät ole perinteisesti menestyneet koulujärjestelmässä.

3.3. Koulutusmahdollisuuksien hyödyntäminen

Koulutuksella on osaamis- ja palvelutaloudessa työllistymismahdollisuuksien kannalta valtava merkitys.

- Mitä parempi koulutus, sitä pienempi riski on jäädä työttömäksi. Korkea-asteen koulutuksen saaneiden 25–64-vuotiaitten työttömyysaste oli vuonna 2004 vain 4,7 prosenttia, keskiasteen koulutuksen saaneiden 8,3 prosenttia ja vain peruskoulun käyneiden 11,2 prosenttia.

---

³¹ Erityiseurobarometri 261 (2005).

- Korkea-asteen koulutuksen saaneiden tulot ovat 120 prosenttia kansallisesta mediaanista. Heistä vain 7 prosentilla oli uhkana köyhyys, kun alemmalla koulutustasolla se oli uhkana 20 prosentilla.

Ennen saattoi tulla toimeen vähemmälläkin koulutuksella. Uudessa taloudessa koulutuksen puute merkitsee lähes varmasti epäonnistumista. Yksi kuudesta 18–24-vuotiaasta ei ole enää koulutuksessa tai on keskeyttänyt opintonsa, joskin tilanne on viime aikoina hieman parantunut. Jäsenvaltioiden välillä on tässä huomattavia eroja:

- Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja Itävallassa koulunkäyntinsä varhain lopettaneiden osuus on noin puolet EU:n keskiarvosta.
- Isossa-Britanniassa osuus on keskiarvon tuntumassa, Ranskassa ja Saksassa sekä muissa 16 jäsenvaltiossa keskiarvon alapuolella.
- Keskiarvoa nostavat Etelä-Euroopan heikot tulokset: Italia (22 %), Espanja (32 %) ja Portugali (39 %).
- Uudet jäsenvaltiot menestyvät vertailussa erityisen hyvin: niissä 20–24-vuotiaista 88 prosentilla on vähintään keskiasteen koulutus. Espanjassa keskiasteen koulutus on samassa ikäryhmässä 62 prosentilla, Saksassa ja Italiassa 73 prosentilla, Isossa-Britanniassa 76 prosentilla ja Ranskassa 80 prosentilla.
- Kaikissa 25:ssä EU:n jäsenvaltiossa pojat lopettavat koulunkäynnin aikaisemmin kuin tytöt.

Yleensä nuoremmat sukupolvet ovat edeltäjiään paremmin koulutettuja: 20–24-vuotiaista 77 prosentilla on vähintään keskiasteen koulutus, kun se 50–64-vuotiaista on vain 57 prosentilla. Ikäryhmästä neljännes on kuitenkin vailla keskiasteen koulutusta.

Tilanne on parantunut eniten Etelä-Euroopassa, joskin parantamisen varaa on edelleen. Tarkastellaan vaikkapa keskiasteen koulutuksen saaneita. Jos verrataan 50–54-vuotiaitten ryhmää 25–29-vuotiaisiin, osuus on noussut Portugalissa 12 prosentista 32 prosenttiin, Espanjassa 19 prosentista 58 prosenttiin, Italiassa 30 prosentista 58 prosenttiin ja Kreikassa 32 prosentista 70 prosenttiin.

Joissakin jäsenvaltioissa koulutustason nousu näyttää pysähtyneen tai jopa kääntyneen laskuun.³² Ranskassa ja Ruotsissa keskiasteen koulutuksen sai 1980-luvulla useampi kuin 1990-luvulla. Irlannin, Ison-Britannian, Puolan, Saksan ja Tanskan luvut ovat nousseet vain vähän, kuten kaaviosta 3 ilmenee.

Yliopisto-opiskelijoiden määrä on nousussa useimmissa jäsenvaltioissa, mutta kolmessa – Itävallassa, Saksassa ja Tšekissä – korkea-asteen koulutuksen saaneiden määrä oli 1980-luvulla suurempi kuin 1990-luvulla, kuten kaaviosta 4 näkyy.

Huolestuttavaa on myös se, että korkeakouluopintoihin hakeutuvat nuoret näyttävät arastelevan vaikeina pidettyjä teknisiä aloja, matematiikkaa ja fysiikkaa, ehkä siksi, että he

---

³² Van Vught, F., *Youth, Education and the Labour Market*, CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies), University of Twente, Enschede, Alankomaat, syyskuu 2006.

uskovat osaamistalouden palkitsevan taloudellisesti paremmin muilla, vähemmän vaativilla aloilla.

Riittävien määrärahojen osoittaminen koulutukseen saattaa olla ongelma joissakin jäsenvaltioissa. Tämä koskee erityisesti yliopistoja, joissa opiskelijamäärät ovat kasvaneet räjähdysmäisesti, julkinen rahoitus ei ole pysynyt perässä ja lukukausimaksujen vastustus on voimakasta. Vähenevän syntyvyyden vuoksi koulutusmenot henkeä kohti saattavat kasvaa, mutta on suuri riski, että väestön ikääntymisestä aiheutuvat julkistalouden menopaineet syrjäyttävät investoinnit koulutukseen, jolla taataan osallisuus ja mahdollisuudet osaamistaloudessa.

Euroopan koulujärjestelmät suunniteltiin sotienjälkeistä suhteellisen tasalaatuista teollisuusyhteiskuntaa varten. Monissa kaupungeissa on nykyisin haasteena etninen ja kielellinen moninaisuus, ja joissakin jäsenvaltioissa ongelmana on myös valtaväestön pakeneminen tietyiltä asuinalueilta. Esimerkiksi Alankomaissa tämä on tunnustettu vakavaksi ongelmaksi.³³ Lisäksi ympäröivän yhteiskunnan ongelmat kasautuvat nykyisin kouluihin: joillakin alueilla vajavainen vanhemmuus, lasten erityisongelmat, kulttuurinen vieraantuminen auktoriteeteista ja kunnioituksen puute sekä näiden seuraukset näkyvät selvimminkin kouluissa. Koska koulutuksen merkitys on niin suuri, on luonnollista, että vanhemmat yrittävät epätoivoisesti saada lapsensa hyviin kouluihin. Valinnanvapauden vuoksi korkean tason ylläpitäminen kaikissa kouluissa on valtava haaste.

Pessimistit voivat väittää, että osaamisyhteiskunnassa huomattava osa väestöstä ei pysty hankkimaan tarvittavia taitoja ja on siksi tuomittu kilpailemaan työpaikoista, joissa ei tarvita juurikaan koulutusta ja joita on tarjolla entistä vähemmän. Tämä voi pitää paikkansa todellisista oppimisvaikeuksista kärsivän pienen vähemmistön kohdalla (ellei yhteiskunta pyri määrätietoisesti tarjoamaan oikein kohdennettua tukea helpottaakseen heidän pääsyään työmarkkinoille). Tosiasiat eivät kuitenkaan tue pessimismiiä. Tarkastellaan esimerkiksi peruslukutaidon saavuttamista eri jäsenvaltioissa kansainvälisesti vertailukelpoisen PISA-tutkimuksen perusteella. Miten on mahdollista, että Suomessa koululaisista on peruslukutaitoa vailla vain 5,7 prosenttia (tytöistä 2,4 %) ja Alankomaissa ja Irlannissa 11 prosenttia, kun koko EU:ssa keskiarvo on edelleen 19,8 prosenttia? Luvut eivät selity älykkyyseroilla vaan eroilla kansallisissa koulutusjärjestelmissä, joiden pitäisi periaatteessa pystyä ottamaan oppia toisiltaan ja korjaamaan tilanne.³⁴

3.4. Sosiaalinen liikkuvuus: tulevaisuudennäkymien periytyminen

Useimmat ovat sitä mieltä, että sosiaalinen nousu on ollut kahden viimeisen sukupolven aikana valtavaa koulutuksen huomattavan lisääntymisen ja ammattirakenteen muuttumisen ansiosta. Kysymys kuuluu, joutuuko seuraava sukupolvi kokemaan sosiaalisen laskun.

Koulutus on portti sosiaaliseen nousuun. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että perhetausta vaikuttaa voimakkaasti koulumenestykseen. Kyse on ennemminkin perheen kulttuuripääomasta kuin tulotasosta. Se, onko oppilaiden kotona kirjoja, vaikuttaa matematiikan ja luonnontieteiden vertailutuloksiin eniten Englannissa. Vähiten tällä on

³³ Ks. Karsten, S., Felix, C., Ledoux, G., Meijnen, W., Rooleveld, J. ja Van Schooten, E., "Choosing Segregation or Integration: the Extent and Effects of Ethnic Segregation in Dutch Cities", *Education and Society* Vol 38 No 2, helmikuu 2006. Tutkimuksesta käy ilmi, että neljännes Amsterdamin kouluista ei edusta etnisesti niitä alueita, joita niiden on tarkoitus palvella.

³⁴ Tämä tuodaan ansiokkaasti esiin artikkelissa Esping-Andersen, G., "Families, Government and the Distribution of Skills", *NETSPAR-CPB Conference*, huhtikuu 2006.

merkitystä Ranskassa, mikä laskettakoon kunniaksi Ranskan koulujärjestelmälle, joka pystyy tasoittamaan perhetaustan vaikutuksia.³⁵

Asiat eivät kuitenkaan ole aivan yhtä hyvin, kun mennään koulutusjärjestelmässä ylemmäs. Jos katsotaan, kuinka suuri osuus korkeasti koulutettujen perheiden lapsista ja kuinka suuri osuus kouluja käymättömien perheiden lapsista menee yliopistoon, ero on valtava, eikä sitä voida selittää älykkyyseroilla.³⁶ Ranskassa osuudet olivat vuosina 1994–1995 66 prosenttia ja 20 prosenttia, Italiassa 60 prosenttia ja 18 prosenttia, Alankomaissa 40 prosenttia ja 18 prosenttia, ja Ruotsissa 55 prosenttia ja 15 prosenttia. Kaaviossa 5 esitetään korkea-asteen koulutukseen osallistuvien nuorten määrät jaoteltuna vanhempien koulutustason mukaan.

Myös elinikäinen oppiminen on samalla tavoin painottunut niihin, joilla jo on enemmän koulutusta, mikä vahvistaa koulutuksellisen eriarvoisuuden vaikutusta, kuten kaaviosta 6 ilmenee.

On tehty vertailututkimuksia, jotka koskevat 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa syntyneiden poikien varallisuutta. Korrelaatio isän tulotasoon oli Euroopassa suurin Isossa-Britanniassa, pienin Pohjoismaissa ja Saksassa niiden väliltä.³⁷ Taulukossa 3 esitetään joitakin kansainvälisesti vertailukelpoisia arvioita sosiaalisesta liikkuvuudesta sukupolvea toiseen.

Isossa-Britanniassa on myös osoitettu, että sosiaalinen liikkuvuus on vähenemässä. Vuonna 1958 syntyneillä pojilla, joiden isät olivat ylimmässä tulokvartiilissa, oli 35 prosentin mahdollisuus olla itsekin ylimmässä tulokvartiilissa 30. ikävuoteen mennessä. Vuonna 1970 syntyneillä pojilla oli jopa 42 prosentin mahdollisuus olla ylimmässä kvartiilissa tuohon ikään mennessä. Jos sen sijaan tarkastellaan alinta tulokvartiilia, vuonna 1958 syntyneillä pojilla, joiden isät olivat alimmassa kvartiilissa, oli 31 prosentin mahdollisuus olla itsekin alimmassa tulokvartiilissa 33. ikävuoteen mennessä. Vuonna 1970 syntyneillä tämä mahdollisuus oli noussut 38 prosenttiin.³⁸ On tärkeää selvittää, onko myös muissa jäsenvaltioissa todettavissa sosiaalisen liikkuvuuden vähentymistä.

Eräät yhteiskuntatieteilijät uskovat, että sosiaalisen liikkuvuuden väheneminen on ominaista modernille yhteiskunnalle, jossa koulutuksen merkitys on kasvanut, korkeasti koulutetut valitsevat avio- tai avopuolisokseen yhä useammin toisen korkeasti koulutetun ja koulutetut isät omistavat yhä enemmän aikaa lapsilleen.³⁹ Mikään näistä kehityssuuntauksista ei sinänsä ole ei-toivottu, mutta ne viittaavat siihen, että osaamistaloudessa eriarvoisuus ja vastakkainasettelu voivat lisääntyä, ellei korjaavia mekanismeja oteta käyttöön.

3.5. Ikääntyvä yhteiskunta

Komission äskettäisessä väestökysymyksiä käsittelevässä tiedonannossa esitetään kolme haastetta, jotka Euroopalla on edessään: suurten ikäluokkien tulo eläkeikään, elinajanodotteen piteneminen ja syntyvyyden väheneminen. Nämä ovat tekijöitä, jotka edelleen nostavat aktiiviväestön ja eläkeikäisten välistä huoltosuhdetta.

³⁵ Scheutz, G., Ursprung, H. ja Woessman, L. "Education Policy and Equality of Opportunity" *CESifo Working Paper* 1518, 2005.

³⁶ Machin S. "Social Disadvantage and Educational Experiences" *OECD Social, Employment and Migration Papers*, 2006, Fig 2, s. 12.

³⁷ Blanden, J., Gregg, P. ja Machin S., *Intergenerational Mobility in Europe and North America*, LSE Centre for Economic Performance, huhtikuu 2005.

³⁸ Edellä mainittu Blanden, Gregg ja Machin, s. 8.

³⁹ Esping-Andersen (mainittu edellä, s. 13) viittaa tämän tueksi seuraaviin: Bianchi, S. julkaisuissa *Demography* 37, 2000, ja Neckerman, K. (toim.), *Social Inequality*, 2004, ja Deding, M. ja Lausten, M., *Choosing between his and her time*, Danish Institute for Social Research, maaliskuu 2004.

On ennustettu, että yli 65-vuotiaiden osuus EU:n 25 jäsenvaltion väestöstä kasvaa 15,7 prosentista (vuonna 2000) 22,5 prosenttiin (vuonna 2025) ja edelleen 29,9 prosenttiin (vuonna 2050). Sata vuotta aikaisemmin eli vuonna 1950 yli 65-vuotiaiden osuus oli 9,1 prosenttia. Yli 80-vuotiaiden osuuden odotetaan kolminkertaistuvan 11,4 prosenttiin vuoteen 2050 mennessä. Arvioidun huoltosuhteen muutoksia kuvataan taulukossa 2. Väestön ikääntyminen tuo mukanaan merkittäviä poliittisia kysymyksiä, jotka liittyvät eläkejärjestelmien kestävyteen, vanhusten terveydenhuolto- ja hoitomenojen kasvuun ja potentiaalisen talouskasvun hidastumiseen Euroopassa, kun sosiaalimenojen oletetaan nousevan. Talouspoliittinen komitea ja talous- ja raha-asioiden pääosasto ovat tehneet kattavia arvioita, joiden mukaan ikääntymiseen liittyvät eläke-, terveydenhoito- ja pitkäaikaishoitomenot kasvavat EU:n 25 jäsenvaltiossa vuoteen 2030 mennessä 20,4 prosenttiin ja EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa 20,7 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Tällä hetkellä näiden menojen osuus on 17,9 prosenttia. Vuoteen 2050 mennessä osuus kasvaa vielä 1,8 prosenttiyksikköä. Suuria jäsenvaltioita koskevat ennusteet ovat keskenään hyvin erilaisia. Jos politiikkaa ei muuteta, julkiset eläkemenot lähtevät Espanjassa jyrkkään nousuun ja Puolassa jyrkkään laskuun. Italiassa ikääntymisestä johtuvien julkisten menojen odotetaan kasvavan 2,4 prosenttia suhteessa BKT:hen eli vähemmän kuin Ranskassa (3,8 %), Saksassa (3,9 %) tai Isossa-Britanniassa (4,7 %).

Näistä uhkaavista talouden haasteista huolimatta nykyhetken sosiaalisessa todellisuudessa vanhemmat ihmiset voivat ainakin EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa odottaa viettävänsä eläkepäiviä pitkään ja suhteellisen mukavasti. Osa vanhuksista, enimmäkseen naiset, joutuvat kuitenkin kokemaan köyhyyttä. Yksi kuudesta yli 65-vuotiaasta lasketaan edelleen köyhäksi. Noin 12 miljoonaa ihmistä ja yli neljännes yksin elävistä vanhuksista on köyhiä. Koska köyhyys määritellään kussakin jäsenvaltiossa suhteellisesti, joissakin uusissa jäsenvaltioissa vanhuusiän köyhyys on vähäisempää (esim. Puolassa vain 6 %) kuin Irlannissa (44 %), Kreikassa (33 %), Portugalissa (30 %), Belgiassa (26 %) ja Isossa-Britanniassa (24 %).

Yksinäisyys ja hoidon tarve ovat ongelmia, jotka koskettavat paljon useampia. 70-vuotiaista asuu yksin 28 prosenttia, 80-vuotiaista yli 40 prosenttia. Yli 75-vuotiaista 1–2 kolmesta (jäsenvaltiosta riippuen) on jo riippuvainen jonkinlaisesta terveydenhoitojärjestelmän ulkopuolisesta avusta.

Tämä on haaste omaisille, eikä ole varmaa, että he pystyvät siihen vastaamaan. Samaan aikaan kun hoidon tarve kasvaa, hyvin iäkkäiden ihmisten lasten (jotka ovat 50–60-vuotiaita ja joilla on vähemmän sisaruksia jakamassa hoitovastuuta) odotetaan pysyvän kauemmin työelämässä eläkejärjestelmän kestävyuden parantamiseksi. Tämä todennäköisesti aiheuttaa lisää paineita, lähinnä myöhäiskeskä-iässä oleville naisille. Hoidon hyödykkeistämällä ei kuitenkaan pystytä tyydyttämään hoidettavan ja hoitajan emotionaalisia tarpeita.⁴⁰

Sukuyhteys on yhä vahva Etelä-Euroopassa, jossa edelleen joka viidennessä kotitaloudessa elää kolme sukupolvea, kun Suomessa ja Ruotsissa tällaisia kotitalouksia on vain hieman yli 1 prosentti. Kuinka kauan vahva sukuyhteys kuitenkaan enää kestää, kun paineet pysyä kauemmin työelämässä ja vastata sen joustoihin lisääntyvät, pyritään sukupuolten tasa-arvoon ja arvoilmasto suosii yksilöllistymistä? Vanhuksista huolehtiminen edellyttää monipuolisempaa keskustelua perheen, paikallisyhteisön ja valtion vastuusta ja roolista.

---

⁴⁰ Giullari, S. ja Lewis, J., *The Adult Worker Model, Gender Equality and Care*, Social Policy and Development Programme Paper Number 19, United Nations Research Institute for Social Development, huhtikuu 2005.

3.6. Perhe-elämä ja hyvinvointi

EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa syntyvyys on pysynyt korkeimpana ja naisten osallistuminen työmarkkinoille on yleisintä siellä, missä lasten päivähoitoa on parhaiten saatavilla.

- Ranskassa, Belgiassa ja Isossa-Britanniassa syntyvyys on vähentynyt vain hieman, ja Luxemburgissa ja Alankomaissa se on hieman lisääntynyt.
- Pohjoismaissa syntyvyys on lisääntynyt Tanskassa ja Suomessa ja vähentynyt hieman Ruotsissa.

Näissä jäsenvaltioissa on tarjolla erilaisia perhe-etuuksia, päivähoitojärjestelyjä ja osa-aikatyöllisyyttä edistävää joustoturvaa, joiden ansiosta naisten näyttäisi olevan helpompi hankkia enemmän lapsia. EU:ssa on naisia eniten osa-aikatyössä Alankomaissa. Jäsenvaltioista alle 3-vuotiaiden lasten päivähoiton kattavuus on paras Alankomaissa, Belgiassa, Ranskassa, Ruotsissa ja Tanskassa, kaikissa yli 35 prosenttia. Päivähoitoon käytetään eniten julkisia varoja Tanskassa (1,7 % BKT:sta), Ruotsissa (1,3 %), Suomessa (1,2 %), Ranskassa (0,7 %) sekä Itävallassa, Kreikassa ja Saksassa (0,4 %). Useimmissa muissa jäsenvaltioissa päivähoitoverkko ei ole kattava ja julkisten varojen käyttö on minimaalista.⁴¹ Näyttää vahvasti siltä, että syntyvyyteen voidaan vaikuttaa politiikalla.

Kahden palkansaajan kotitalous on enenevässä määrin sosiaalinen normi, joka vaikuttaa lasten hankintaa koskeviin päätöksiin. Eurooppalaisen perhepolitiikan kannalta on olennaista, että kahden palkansaajan perhemalli ja siihen liittyvät asiat, kuten työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja työnjako kotona, saadaan toimimaan kunnolla. Nämä asiat vaikuttavat parisuhteen kestävyys, sukupuolten tasa-arvoon ja lasten köyhyyden lievittämiseen. Kyse on varsin suuressa määrin eurooppalaisten yhteiskuntien taloudellisesta ja väestörakenteellisesta kestävydestä.

3.7. Köyhyys ja sen vaikutus tulevaisuuteen

On ristiriitaista, että kaikkialla EU:ssa lapsiperheiden toimeentulo on yleensä heikompi kuin lapsettomien kotitalouksien, kun otetaan huomioon kestävyys haaste, jota tässä mietinnössä on juuri käsitelty. Kulutusyksikköä kohti laskettuna alle 65-vuotiaan lapsettoman pariskunnan keski-vertotulot ovat noin 25 prosenttia mediaania suuremmat.

Köyhyys koskee lapsia useammin kuin mitään muuta väestöryhmää. Siitä, miten köyhyys tulisi määritellä, käydään jatkuvasti väittelyä. Köyhyyden määritelmä vaikuttaa luonnollisesti siihen, millaisin keinoin köyhyyttä pyritään torjumaan. Monille ihmisille köyhyys tarkoittaa absoluuttista puutetta. Tunnistamme köyhyyden nähdessämme sitä tosielämässä tai Afrikasta ja Intiasta kertovissa televisio-ohjelmissa. EU:ssa ei ole laadittu absoluuttista köyhyyden määritelmää, joka soveltuisi kaikkiin jäsenvaltioihin. Tiedämme toki, että eräissä jäsenvaltioissa, erityisesti Bulgariassa ja Romaniassa, vähintään neljännes väestöstä elää köyhyydessä. EU:n käyttämä köyhyyden mittari on suhteellinen: köyhyysrajana pidetään 60:tä prosenttia jäsenvaltion mediaanitulosta perhekoon mukaan tasoitettuna. Esimerkiksi Ruotsissa köyhyydessä elävän tulot voivat olla absoluuttisin luvuin suuremmat kuin Viron mediaanitulot. Toisaalta Irlannin kaltaisessa nopeasti nousevan elintason maassa henkilö, joka on tilastollisesti köyhä, ei välttämättä pidä itseään köyhänä, sillä hän saattaa tulla nyt paljon paremmin toimeen kuin aikaisemmin.

---

⁴¹ Työllisyyden pääosasto, *Reconciliation of Work and Family Life*, syyskuu 2005.

Suhteellisellakin köyhyydellä on silti merkitystä, varsinkin jos se jatkuu pitkään. Suhteellinen köyhyys merkitsee, ettei ihminen voi osallistua yhteisön elämään täysivaltaisesti tavalla, jota yhteisön enemmistö pitää itsestäänselvyytenä. Esimerkiksi vanhemmille suhteellinen köyhyys on surua siitä, etteivät he voi tarjota lapsilleen kaikkia niitä asioita, joita näiden kaverit pitävät itsestään selvinä. Suhteellisesta köyhyydestä kärsivät ihmiset saattavat joutua sosiaalisesti erityksiin, koska he eivät voi noudattaa yhteisössä vallitsevia tapoja ja normeja.

Tilastot osoittavat, että Euroopassa on vakava köyhyysongelma. Köyhyys uhkaa kaiken kaikkiaan 72:ta miljoonaa EU:n kansalaista eli 15:tä prosenttia väestöstä, ja köyhyysriskin rajalla elää 36 miljoonaa kansalaista.⁴² Pienituloisissa kotitalouksissa asuvista jopa puolella tulot olivat yli 23 prosenttia köyhyysrajan alapuolella. Taulukossa 4 esitetään köyhyysriski perhetyypin mukaan.

- 72 miljoonasta köyhästä 12 miljoonaa on vanhuksia
- Tulotilastojen perusteella köyhiä on huomattavasti myös yksin elävissä alle 30-vuotiaissa. Ilmiö keskittyy läntisen Keski-Euroopan maihin. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa 37 prosenttia, Saksassa 42 prosenttia ja Alankomaissa 49 prosenttia alle 30-vuotiaista lukeutuu köyhiin. Tämä kertoo kuitenkin vain tämänhetkisestä köyhyydestä eikä juurikaan tilanteen kehittymisestä. Jos köyhyys on väliaikaista, sen merkitys on pienempi kuin pysyvän köyhyiden. Osa yksin elävistä nuorista köyhistä saattaa hyvinkin olla opiskelijoita tai vastavalmistuneita, jotka ovat muuttaneet kotoaan ja joista useimmat löytävät aikanaan paikkansa.
- EU:n väestöstä 9 prosenttia (35 miljoonaa ihmistä) on elänyt pienituloisessa kotitaloudessa vähintään kaksi edellisistä kolmesta vuodesta. Monet köyhistä vanhuksista kuuluvat tähän joukkoon.
- Köyhyysriski keskittyy kuitenkin lapsiperheisiin. Köyhyys uhkaa lähes 20:tä prosenttia eli 18:aa miljoonaa EU:n 94 miljoonasta alle 18-vuotiaasta, ja näihin lukuihin on vielä lisättävä heidän vanhempansa. Lapsiköyhyys on lisääntynyt viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana vääjäämättömästi, ja lapset ovat kaikissa jäsenvaltioissa koko väestöä useammin köyhiä.

Köyhyysriski on suurin *yksinhuoltajaperheiden* lapsilla. Yksinhuoltajaperheitä on EU:n kaikista kotitalouksista vain 4,4 prosenttia, mutta niistä joka kolmatta uhkaa köyhyys. Yksinhuoltajaperheiden osuus on Euroopassa suurin Isossa-Britanniassa (8,4 %). Siellä yksinhuoltajuusriski liittyy suureen teiniraskauksien määrään. Teiniraskaudet heikentävät oleellisesti tulevaisuudennäkymiä ja johtavat usein koulun keskeyttämiseen. Vain 10 prosenttia teini-ikäisistä äideistä jatkoi koulunkäyntiä oppivelvollisuuden jälkeen, kun muista teini-ikäisistä tytöistä koulunkäyntiä jatkoi 50 prosenttia.⁴³

Lapsiköyhyys on yleistä myös *työttömissä perheissä*. EU:ssa 10 prosenttia kaikista lapsista elää työttömissä perheissä. Jälleen osuus on suurin Isossa-Britanniassa, jossa joka kuudes lapsi kasvaa työttömässä perheessä. EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa köyhyysriski koskee näistä lapsista 60:tä prosenttia. Belgiassa, Irlannissa, Isossa-Britanniassa, Portugalissa ja Saksassa riski on yli 70 prosenttia.

⁴² Köyhyysraja on 60 prosenttia mediaanitulosta. Jos raja nostetaan 70 prosenttiin, köyhyys uhkaa 15 prosentin sijaan 24:ää prosenttia. *Social Situation in Europe, 2004.*

⁴³ *National Child Development Survey.*

Lapsiköyhyyttä on paljon myös *suurperheissä*, joissa äidit ovat kotona ja isän tulot ovat pienet. Köyhyysriski koskee noin kuutta prosenttia EU:n 25 jäsenvaltion työntekijöistä. Suurperheiden köyhyys näyttää keskittyvän niihin maihin, joissa suurperheet ovat nykyisin harvinaisimpia: Espanjaan, Kreikkaan, Portugaliin ja Slovakiaan. Köyhät lapset elävät yleensä perheissä, joissa vanhemmat ovat epävarmoissa, määräaikaisissa ja huonosti palkatuissa töissä, tai he ovat maahanmuuttajia tai kuuluvat etniseen vähemmistöön. Erityisesti lapsiköyhyys koskee romaneja.

Köyhät lapset joutuvat muita useammin kärsimään puutetta, he ovat heikommassa asemassa, heillä on heikompi terveys ja he menestyvät koulussa huonommin. Aikuisina heillä on suurempi todennäköisyys joutua työttömiksi, saada pientä palkkaa, asua yhteiskunnan tukemassa asunnossa, joutua vaikeuksiin poliisin kanssa, ja nuorina aikuisina heillä on suurempi riski tulla alkoholin ja huumeiden väärinkäyttäjiksi. Useimmissa maissa he lisäksi todennäköisesti siirtävät mahdollisuuksien niukkuuden omille lapsilleen. Tästä on taloudellisia, yhteiskunnallisia ja poliittisia seurauksia. Niiden kustannuksia olisi järkevää verrata julkisiin menoihin, joilla tulevia kielteisiä seurauksia ja sosiaalisen syrjäytymisen vaaraa voitaisiin vähentää puuttamalla tilanteeseen aikaisin (edellyttäen, että tällaiset toimet tehoavat).⁴⁴

Liian monet eurooppalaiset kaikissa EU:n 25 jäsenvaltiossa elävät köyhyydessä tai köyhyysrajalla ja pysyvät köyhinä pitkään. Mielipidetiedustelujen mukaan tähän halutaan muutosta. Eurooppalaisista 40 prosenttia on sitä mieltä, että köyhyys on väistämätöntä tai seurausta huonosta onnesta, ja 18 prosenttia katsoo, että köyhyyden syy on laiskuus. 31 prosenttia kuitenkin katsoo köyhyyden heijastavan epäoikeudenmukaisuutta (ranskalaisista ja ruotsalaisista 10 prosenttia enemmän, briteistä 10 prosenttia vähemmän). Lasten köyhyyttä tutkittaessa on osoitettu, että tulevaisuudennäkymät ja kasvava vähäosaisuuden riski pysyvät samanlaisina sukupolvesta toiseen. Kysymys kuuluu, millä tavoin perinteisen tulonjaon keinoja ja kohdennettuja toimenpiteitä pitäisi yhdistää, että suunta saataisiin muutettua.

3.8. Onko lisääntyvällä eriarvoisuudella väliä?

Onko sillä mitään väliä, että tulot huipulla nousevat, jos suhteellinen köyhyys kuitenkin vähenee suhteessa mediaanituloihin? Toisin sanoen, onko eriarvoisuudella väliä?

Eriarvoisuus ja köyhyys kulkevat käsi kädessä. Euroopan tasa-arvoisimmissa yhteiskunnissa on vähiten köyhiä, ja köyhyysriski keskittyy eriarvoisimpiin yhteiskuntiin. Jos eriarvoisuuden mittarina käytetään ylimmän tulokvintiilin ja alimman tulokvintiilin suhdetta, eriarvoisuus on EU:n 15 vanhasta jäsenvaltiosta suurinta Portugalissa (suhde on 7,2, kun EU:n keskiarvo on 4,4) ja tämän jälkeen Kreikassa, sitten Espanjassa, Irlannissa, Italiassa ja Isossa-Britanniassa. Näissä jäsenvaltioissa on myös korkein 'köyhyysriski tulonsiirtojen jälkeen'.⁴⁵ Myös uusista jäsenvaltioista niissä, joissa köyhyyttä on eniten (Latvia, Slovakia ja Viro), on myös keskimääräistä enemmän eriarvoisuutta.

Mitä eriarvoisuuden kehittymisestä tiedetään? Eriarvoisuuden valtava lisääntyminen Yhdysvalloissa on selvää ja kiistatonta. Euroopassa palkkaerot (mittarina ylimmän tulodesiilin ja alimman tulodesiilin suhde) näyttävät valikoitujen tietojen⁴⁶ perusteella kasvaneen Alankomaissa, Ruotsissa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa, kun verrataan vuoden

⁴⁴ Ks. BEPA:n tuore tutkimus *Investing in Youth: From Childhood to Adulthood*, lokakuu 2006.

⁴⁵ Köyhyysriskilukujen keskiarvo on koko EU:ssa 16 %, mutta Portugalissa ja Kreikassa 20 %, Espanjassa 19 %, Irlannissa 21 %, Italiassa 19 % ja Isossa-Britanniassa 17 %.

⁴⁶ Hills, J., LSE Centre for the Analysis of Social Exclusion, Ralph Miliband Lecture on Inequalities, lokakuu 2004.

1980 paikkeilla vallinnutta tilannetta 1990-luvun loppuun. Ranskassa ja Suomessa tuloerot ovat kuitenkin kaventuneet. Kun katsotaan Gini-kertoimia, jotka mittaavat sitä, miten todellinen tulojakauma eroaa absoluuttisen tasa-arvon olettamuksesta, 1980-luvun puolivälin tilanteen vertaaminen 1990-luvun puolivälin tilanteeseen valikoiduissa EU-maissa osoittaa, että eriarvoisuus on lisääntynyt merkittävästi Isossa-Britanniassa, Italiassa, Itävallassa ja Belgiassa, jonkin verran Irlannissa, Tanskassa, Saksassa, Ruotsissa ja Suomessa, mutta vähentynyt jonkin verran Ranskassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa.

Gösta Esping-Andersenin mukaan eriarvoisuuden lisääntymisestä kärsivät erityisesti nuoret, sillä he joutuvat kaikilla koulutustasoilla kokemaan palkkojen suhteellisen pienenemisen ja ovat yliedustettuina työttömien ja epävarmoissa, lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien joukossa. OECD:n tietojen mukaan Alankomaissa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa nuorista aikuisista 60 prosenttia on pienipalkkaisia, Ranskassa ja Saksassa 40 prosenttia, ja heidän suhteelliset käytettävissä olevat tulonsa ovat pienentyneet 7 prosenttia.⁴⁷

Tiedot eriarvoisuudesta Euroopassa eivät ole kattavia eivätkä vakioituja, eikä eriarvoisuuden kehitys noudata mitään tiettyä kaavaa. Käsitys, jonka mukaan eriarvoisuus kasvaa vain anglosaksisessa maailmassa, on kuitenkin selvästikin myytti. Tutkimukset osoittavat, että monissa Euroopan maissa selvä enemmistö kansalaisista on sitä mieltä, että rikkaiden ja köyhien väliset erot ovat liian suuret.

On hajanaista näyttöä siitä, että ylimmissä tuloluokissa tulot ovat joissakin jäsenvaltioissa edelleen nousseet.⁴⁸ Brittiläisen suuryrityksen toimitusjohtajalle maksetaan nykyisin sata kertaa enemmän kuin suoritusportaan työntekijälle. Kaksikymmentä vuotta sitten toimitusjohtajalle maksettiin vain 30 kertaa enemmän. Nämä tosiasiat antavat aiheita keskusteluun ja herättävät kysymyksiä. Voidaanko tuloeroja perustella sillä, että huippusaajien markkinat ovat nykyisin kansainväliset? Joutuvatko muissa jäsenvaltioissa toimivat yritykset heikompaan asemaan, jos ne eivät maksa toimitusjohtajilleen yhtä paljon?

John Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian mukaan eriarvoisuus on hyväksyttävää, jos yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa olevat hyötyvät niistä kannustimista, joiden avulla voidaan luoda lisää vaurautta. Eriarvoisuuden oletetaan siis lisäävän yhteiskunnan vaurautta. Tällä väitteellä on perinteisesti puolusteltu tietynasteista eriarvoisuutta. Konservatiivisemmat yhteiskuntateoreetikot korostavat myös vakiintuneen vaurausjärjestelmän etuja sosiaalisen koheesion ja yhteisön kulttuurin kannalta.

Jos rawlsilaista perustelua käytetään mittapuuna, eriarvoisuus on hyväksyttävää vain silloin kun se auttaa luomaan uutta varallisuutta, joka parantaa myös yhteiskunnan köyhimpien ryhmien asemaa. Kun on tutkittu, keitä Ison-Britannian rikkaat ovat, on käynyt ilmi (tilanne ei kuitenkaan ehkä ole tyypillinen muille jäsenvaltioille), että suurten omaisuuksien alkuperässä on vuoden 1979 jälkeen tapahtunut selvä muutos. Aiemmin suuret omaisuudet olivat enimmäkseen perittyjä, mutta nykyään ne ovat kolmessa tapauksessa neljästä pörssisijoittamisella saatua rahaa, omalla yritystoiminnalla luotua vaurautta ja Isoon-Britanniaan ulkomailta muuttaneiden rikkaiden omaisuutta.⁴⁹ Tämä merkitsee vaurastumisesta muulle yhteiskunnalle tulevia hyötyjä ja lisää mahdollisuuksia osoittaa köyhimmille

---

⁴⁷ Esping-Andersen, G., mainittu edellä, s. 6.

⁴⁸ Tästä on empiiristä näyttöä artikkelissa Katzin, L. ja Autorin, D., "Changes in the Wage Structure and earnings inequality", teoksessa Ashenfelter ja Card (toim.), *Handbook of Labour Economics*, 1999, ja artikkelissa Gottschalkin, P. ja Smeedingin T., "Cross national comparisons of earnings and income inequality", *Journal of Economic Literature* XXXV, 1997.

⁴⁹ *The Economist*, 21.10.2006, lainaten Philip Beresfordin tutkimuksia.

yhteiskuntaryhmille suoria etuja, jotka perustuvat siihen, että suuremmat verotulot antavat mahdollisuuden tehdä poliittisia valintoja julkisten menojen kohdentamisesta.

Lisääntyvä eriarvoisuus Euroopassa saattaa kuitenkin huolestuttaa myös rawlsilaisittain ajattelevia useistakin syistä. Ensinnäkin siitä, missä määrin rikkaiden vaurastuminen hyödyttää köyhiä, käydään vilkasta keskustelua. Yhdysvalloissa on saatu selvät todisteet siitä, että äskettäinen talouskasvu on hyödyttänyt eniten varakkaita ja erityisesti maan rikkainta yhden prosentin väestöryhmää. Ei tiedetä, onko sama kehityskulku parhaillaan käynnissä Euroopassa tai miten todennäköistä tämä on. Varmaa kuitenkin on, että eräissä jäsenvaltioissa, kuten Saksassa, mediaanipalkat ovat pienentyneet viime vuosikymmenellä.

Toiseksi, jos eriarvoisuudesta seuraa vähäosaisuuden periytyminen sukupolvesta toiseen, yhteiskunnalle on haittaa siitä, että sosiaalinen nousu vähenee ja kaikkea lahjakkuutta ei hyödynnetä. Tämä on erityisen keskeinen asia osaamistaloudessa, jossa sillä, että vanhemmat pystyvät hankkimaan lapsilleen paremman koulutuksen, esimerkiksi muuttamalla alueelle, jossa on hyviä kouluja, on suurempi merkitys.

Kolmanneksi, eräiden yhteiskuntatieteilijöiden näkemys⁵⁰ on, että mitä eriarvoisempi yhteiskunta on, sitä enemmän siinä koetaan psykososiaalisia paineita, jotka johtuvat suuremmasta henkilökohtaisesta turvattomuudesta ja itsetunnon heikkenemisestä, jota ihmiset kokevat hävitessään taistelun paikastaan yhteiskunnassa (näkemys perustuu esim. tutkimuksiin, joissa on vertailtu Yhdysvaltojen osavaltioita, joissa eriarvoisuutta esiintyy eri laajuudessa). Mitä eriarvoisempi yhteiskunta on, sitä suurempia ovat parisuhteen pysyvyyteen liittyvät ongelmat, jotka heijastuvat lasten tulevaisuudennäkymiin, sitä suurempi on huumeidenkäytön ja psyykkisten sairauksien riski sekä alttius tehdä rikoksia ja sitä yleisempiä ovat alkoholismien ja liikalihavuuden kaltaiset elintasosairaudet.

3.9. Terveys

Terveyttä mitataan mm. elinajanodotteella, vaikka parempi mittari voisi olla elinvuodet, joista ihminen saa nauttia terveenä. Terveiden elinvuosien määrään vaikuttavat sekä elinajanodote että se, kuinka pitkään vakava sairaus estää täysipainoisen nauttimisen elämästä.

Elinajanodotteessa on EU:ssa suuria eroja eri jäsenvaltioiden ja sosiaaliryhmien välillä. Miesten elinajanodote on pisin Ruotsissa, 77,9 vuotta, ja naisten Espanjassa, 83,7 vuotta. Kansantulon kasvun ja elinajanodotteen välillä on suhteellisen vahva yhteys. Espanja menestyy vertailussa paremmin kuin BKT:n määrästä voisi päätellä ja Tanska huomattavasti huonommin. Lyhin elinajanodote on sekä miehillä, 68,4 vuotta, että naisilla, 76,7 vuotta, Unkarissa. Unkarilaisista miehistä 40 prosenttia kuolee alle 65-vuotiaina, ja romanien elinajanodote on 10 vuotta alempi kuin kansallinen keskiarvo.

Kun puhutaan terveistä elinvuosista, kärjessä on Italia. Miehillä terveitä elinvuosia on 92,2 prosenttia ja naisilla 89,7 prosenttia. Suomi on joukon hännillä. Miehet elävät terveenä 76,3 prosenttia ja naiset 69,1 prosenttia elinvuosistaan. Kun halutaan edistää terveyttä, on selvää, että epäterveellisiä elintapoja on karsittava. Tanskalaiset esimerkiksi tupakoivat enemmän kuin ruotsalaiset. Tanskalaisista 34 prosenttia tupakoi päivittäin, ruotsalaisista vain 18 prosenttia.

---

⁵⁰ Nämä näkemykset on kiteytetty loistavasti seuraavissa: Wilkinson, R., *The Impact of Inequality*, Routledge, 2005, ja Offer, A., *The Challenge of Affluence*, OUP, 2006.

Terveydenhoitomenot ovat viime vuosikymmeninä kasvaneet tasaisesti kaikkialla unionissa. Kasvuvauhti tosin hidastui tilapäisesti 1980-luvulla. Terveydenhoitomenot ovat EU:ssa pienimmät Latviassa, jossa niihin käytetään 5 prosenttia BKT:sta, ja suurimmat Saksassa, jossa ne ovat 10,9 prosenttia suhteessa BKT:hen. Maidenväliset erot ovat kuitenkin kutistumassa, mikä on kenties merkki siitä, että odotukset yhdenmukaistuvat.

Monet epäilevät, että EU-maat eivät pysty ylläpitämään terveydenhoitojärjestelmiään, kun niihin kohdistuu väestön ikääntymisestä aiheutuvia paineita. Julkisten terveydenhoitomenojen ennustetaan kuitenkin useimmissa jäsenvaltioissa kasvavan ikääntymisen vuoksi vain 1–2 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen vuoteen 2050 mennessä. Kasvu on suhteellisen vähäinen verrattuna siihen, kuinka paljon nämä menot ovat kasvaneet 1950-luvulta. Ja jos terveiden elinvuosien osuus pystytään pitämään nykyisellä tasolla samalla kun yleinen elinajanodote pitenee, lisäkustannukset puolittuisivat. Terveisiin elinvuosiin panostaminen on siis merkittävä tekijä.

Myös terveydenhoidon laadun parantaminen tarjoaa samaa suuruusluokkaa olevat mahdollisuudet vähentää ennustettua ikääntymisestä johtuvaa menojen kasvua. Sairaanhoidon tulokset vaihtelevat suuresti EU:n sisällä. Esimerkiksi virtsarakon syöpään sairastuneista on Itävallassa viiden vuoden kuluttua elossa 78 prosenttia, mutta Puolassa ja Virossa 47 prosenttia. Tilannetta on mahdollista parantaa, mutta se edellyttää avoimuuden ja yhteistyön lisäämistä EU-maiden terveydenhoitojärjestelmien välillä.

Tilannetta voitaisiin parantaa myös vähentämällä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vaikutusta terveyteen. Italiassa äskettäin tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi, että elinajanodote oli suurten tuloerojen alueilla, kuten Campaniassa ja Sisiliassa, merkittävästi lyhempi kuin alueilla, joissa tuloerot ovat suhteellisen pienet, kuten Marchessa ja Umbriassa. Lisäksi tutkimuksen tekijöiden mukaan tuloerot vaikuttavat elinajanodotteeseen muista tekijöistä riippumatta ja voimakkaammin kuin henkeä kohti lasketut tulot ja koulutus.⁵¹

Aivan kuten väestön terveydentila koheni 1800-luvulla dramaattisesti kansanterveystyön ja hygienian paranemisen myötä, nykyään kiinnitetään yhä enemmän huomiota ympäristön ja terveyden väliseen yhteyteen. Tämä ei koske pelkästään ilman- ja vedenlaatuun liittyviä kysymyksiä vaan myös kemikaalien kasautumisen ja niiden yhteisvaikutuksen sekä muiden ympäristöriskien seurauksia. Ns. elintasosairaudet ovat viime vuosina lisääntyneet voimakkaasti. Eurobarometri-kyselyn mukaan 7 prosenttia eurooppalaisista oli edellisten 12 kuukauden aikana käyttänyt psyykkisten tai emotionaalisten terveysongelmien vuoksi reseptilääkkeitä ja 3 prosenttia oli saanut psykoterapiaa (Alankomaissa 7 %).⁵² Professori Richard Layardin mukaan mielenterveysmenojen vähäinenkin lisäys (erityisesti kognitiiviseen terapiaan pääsyn helpottaminen) lisäisi merkittävästi ihmisten onnellisuutta.⁵³

Liikalihavuudesta voi aiheutua yhtä suuret terveysriskit kuin tupakoinnista. Eurobarometri-kysely osoitti, että puolet 15–44-vuotiaista ei ollut harrastanut reipasta liikuntaa edellisten seitsemän vuorokauden aikana ja 40 prosenttia ei ollut liikkunut edes kevyesti, esimerkiksi kävelemällä yli 30 minuuttia.⁵⁴ Kun puhutaan tupakoinnista ja liikalihavuudesta ja niiden kustannuksista terveydenhoitojärjestelmille, mikä on henkilökohtaisen vastuun merkitys?

⁵¹ De Vogli, R., Mistry, R., Gnesotto, R. ja Cornia, G. A., "Has the relation between income and inequality and life expectancy disappeared?", *J. Epidemiol. Community Health*, 2005.

⁵² Henkistä hyvinvointia koskeva Eurobarometri, kesäkuu 2006.

⁵³ Layard, R., *Happiness*, 2004.

⁵⁴ Liikuntaa koskeva Eurobarometri, joulukuu 2003.

Eräiden asiantuntijoiden mukaan näiden terveysongelmien lisääntyminen johtuu psykososiaalisista paineista, joita moderneissa yhteiskunnissa koetaan sosiaalisen asteikon alapäässä. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa mielenterveysongelmat ovat köyhillä lapsilla kolme kertaa yleisempiä kuin ylimmän tulokvinttiin perheiden lapsilla.⁵⁵ Missä määrin ns. elintasosairaudet johtuvat itse asiassa modernien yhteiskuntien eriarvoisuudesta?

3.10. Elämänlaatu

Jos länsieurooppalaisilta olisi tiedusteltu heti vuoden 1945 jälkeen heidän suurimpia elämänlaatuun liittyviä huolenaiheitaan, kärkipäässä olisi useimmilla todennäköisesti ollut asuminen, ainakin kaupungeissa asuvien vastauksissa. (Maaseudulla vastauksena olisi ehkä ollut veden- ja sähkönjakelu, joka parani vähitellen seuraavina vuosikymmeninä, kun julkisten palvelujen saatavuutta laajennettiin.) Sodan aiheuttamat tuhot ja sodanjälkeinen syntyvyyden räjähdysmäinen kasvu aiheuttivat yhdessä suuren asuntopulan. Sen lisäksi suuri osa sodan tuhoilta säästyneestä asuntokannasta oli hyvin alkeellista ja vailla perusmukavuuksia. Sotaa seuranneiden 25 vuoden aikana lähes kaikkialla Euroopassa turvaututtiin asuntopulan ratkaisemiseksi massiiviseen sosiaaliseen vuokra-asuntotuotantoon. Näin saatiin perheille niiden kipeästi tarvitsemia kunnollisia ja edullisia asuntoja. Tämä oli melkoinen yhteiskunnallinen saavutus huolimatta siitä, että laiminlyödyissä lähiöissä ilmeni myöhemmin lukuisia ongelmia.

Nykyään asumisen merkitys elämänlaadulle ei ole läheskään yhtä suuri, vaikka asunnon löytäminen on edelleen ongelmallista eräissä jäsenvaltioissa tai niiden nopeasti kasvavilla alueilla (kuten Lontoossa ja Kaakkois-Englannissa tai Madridin alueella Espanjassa), jotka ovat olleet viime vuosina voimakkaan maansisäisen muuttoliikkeen kohteina. Myös nopeasti nousevat asuntojen hinnat saattavat jossakin vaiheessa muodostua huomattavaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.

Tällä hetkellä 75 prosenttia eurooppalaisista elää kaupunkialueilla ja luvun arvellaan nousevan 80 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Kaupungistuminen leviää nopeasti, paljon nopeammin kuin kaupunkiväestön määrä kasvaa. Rakennettujen alueiden kokonaispinta-alan arvellaan kasvaneen 20 viime vuoden aikana 20 prosenttia, kun taas EU:n väkiluku on samana aikana kasvanut vain 6 prosenttia.⁵⁶ Henkeä kohden laskettu asuinpinta-ala on Euroopassa kaksinkertaistunut viimeisten 50 vuoden aikana elintason noustessa, perhekoon pienetessä ja yksinasuvien määrän kasvaessa. Tiiviimmän ja korkeamman rakentamisen ansiosta asuntoja on tiheämmässä, minkä puolestaan pitäisi periaatteessa pystyä kompensoimaan kasvaneen asuinpinta-alan vaikutus maankäyttöön. Kuitenkin kaupunkialueiden pinta-ala on kasvanut Euroopassa pelkästään viimeisen vuosikymmenen aikana kolme kertaa Luxemburgin valtion pinta-alan verran. Tämä kehityssuuntaus on ollut selvin koheesiorahaston neljässä kohdemaassa, joissa on rakennettu osittain rakennerahastojen tuella uutta infrastruktuuria, kuten teitä ja peruspalveluja, mikä puolestaan on lisännyt mahdollisuuksia perustaa asuinalueita kaupunkien ulkopuolelle. On mahdollista, että tämä rakentamisen malli toistuu myös uusissa jäsenvaltioissa.

Esikaupunkialueet tarjoavat perheille kaupungin keskustaa paremman elämänlaadun vehreämmässä, tilavammassa ja turvallisemmassa ympäristössä. Britit ovat erityisen kuuluisia siitä, että he pitävät esikaupunkiasumisesta, mutta pitkät työmatkat ovat lisääntyneet myös monissa muissa Euroopan maissa, joissa ihmiset asettuvat asumaan kaupungeja ympäröiviin

⁵⁵ *Mental Health of Children*, UK Office of National Statistics, 1999.

⁵⁶ Euroopan ympäristökeskuksen tiedote *Urban Sprawl in Europe*, 04/2006.

pikkukaupunkeihin ja kyliin sekä maaseudulle. Vaikka ne ihmiset, joilla on mahdollisuus nauttia tällaisesta etuoikeutetusta asuinmuodosta, usein pitävätkin itseään onnekkaina, tämä kehityssuuntaus ei välttämättä paranna elämänlaatua koko yhteiskunnan kannalta. Kaupunkien leviäminen laajemmalle alueelle merkitsee lisääntyntä auton käyttöä työmatkoihin, lasten koulukuljetuksiin, ostosmatkoihin kaupunkien ulkopuolella sijaitseviin ostoskeskuksiin sekä vierailuihin kaukana asuvien sukulaisten ja ystävien luo. Tämä puolestaan kasvattaa liikenneuuhkia, jotka aiheuttavat taloudellisia menetyksiä, lisäävät energiankulutusta sekä aiheuttavat hiilidioksi- ja muita päästöjä, jotka huonontavat ilmanlaatua ja nopeuttavat ilmastonmuutosta. Elintason nousu merkitsee myös autojen määrän jatkuvaa kasvua, erityisesti uusissa jäsenvaltioissa. Liikenteen määrän arvellaan kasvavan EU:n kaupunkialueilla jopa 40 prosenttia vuosien 1995 ja 2030 välisenä aikana.⁵⁷

Samanaikaisesti kaupungistumisen ja liikenteen kasvun kanssa lisääntyy Euroopassa rantarakentaminen. Kun katsotaan, kuinka suuri osuus 10 kilometrin etäisyydellä rantaviivasta olevista alueista on rakennusmaana ja toisaalta luonnonsuojelualueina tai maatalousmaana, rakennusmaan osuus kasvoi (niissä 17 jäsenvaltiossa, joiden osalta kyseiset luvut ovat saatavissa) 7,5 prosenttia pelkästään 1990-luvulla.⁵⁸

Elämänlaatua koskeva eurooppalainen keskustelu on täynnä ristiriitoja ja paradokseja. Toisaalta ihmiset pyrkivät etsimään parempaa asuinympäristöä itselleen ja perheelleen, jolloin kaupungistuminen kiihtyy ja rannikoiden ympäristövahingot lisääntyvät. Toisaalta ihmiset ovat yhä enemmän aidosti huolissaan ympäristökysymyksistä ja elämänlaatuun liittyvistä seikoista. Nämä jälkimaterialistiset aiheet nousivat ensimmäistä kertaa merkittäviksi poliittisiksi puheenaiheiksi 1970-luvulla. Taustalla oli eri jäsenvaltioissa erilaisia tapahtumia ja syitä, jotka vaikuttivat hieman eri aikoihin. Kaikille maille yhteisiä seikkoja olivat kuitenkin esimerkiksi seuraavat: Rooman klubin teesi maapallon luonnon- ja energiavarojen loppumisesta, maailman luonnonvaraisen elämistön sekä metsien ja muiden luontotyyppien nopean häviämisen huomaaminen, sen oivaltaminen, että osa talouskasvun aiheuttamasta saastumisesta ja jätteistä olisi ollut vältettävissä, luottamuksen menetys tieteeseen ja uusien keksintöjen automaattiseen edistyksellisyteen sekä kasvava ydinvoiman vastustus.

Samalla kun jäsenvaltioissa kasvoi poliittinen paine ryhtyä toimiin elämänlaatuun liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi, päästiin EU:ssa poliittiseen yhteisymmärrykseen lukuisista toimenpiteistä, joita ympäristön alalla toteutettiin 1980-puolivälistä alkaen. Saavutetut tulokset ovat selvästi osoittaneet EU:n arvostelijoiden puheet vääriksi. Esimerkiksi jos tarkastellaan 1980-luvun kahta keskeistä ympäristöä koskevaa huolenaihetta eli happosateita ja otsonikerroksen aukkoa, todetaan, että happosateita aiheuttavien kaasujen päästöt laskivat vuosien 1990 ja 2002 välisenä aikana EU-15:ssä 43 prosenttia ja EU-10:ssä 58 prosenttia. Puolet vähenemisestä johtui energiantuottajien päästöjen alenemisesta. Päästöt vähenivät keskimääräistä enemmän vanhoista jäsenvaltioista Saksassa, Isossa-Britanniassa ja Suomessa ja uusista jäsenvaltioista Tšekissä, Slovakiassa ja Baltian maissa. Ilmakehän otsonikerrosta tuhoavien aineiden ja erityisesti CFC-yhdisteiden päästöjä puolestaan vähennettiin Euroopassa voimakkaasti vuonna 1985 tehdyn Wienin yleissopimuksen sekä vuonna 1987 allekirjoitetun Montrealin pöytäkirjan johdosta: päästöjä kuvaava luku oli vuonna 1989 peräti 460, mutta 1990-luvun puolivälissä se oli laskenut 50:n paikkeille.⁵⁹

⁵⁷ Euroopan ympäristökeskuksen tiedote 04/2006, mainittu edellä.

⁵⁸ Euroopan ympäristökeskuksen tiedote *Europe's Coasts*, 03/2006.

⁵⁹ Tiedot ovat peräisin Euroopan ympäristökeskuksen julkaisusta *Europe's Environment – The Third Assessment*, 2005.

Ympäristön tila ja elämänlaatu ovat parantuneet myös seuraavien asioiden osalta: juomaveden laatu, jokien ja rantojen puhtaus, jätevesien käsittely, jätteiden kierrätys ja jätehuolto sekä ilman saastuminen. Tilanteessa on toki vielä parantamisen varaa. Esimerkiksi veden laatu on parantunut, koska kaupunkien jätevesien käsittelyä on tehostettu, on otettu käyttöön fosfaatittomia pesuaineita ja fosfaattilannoitteiden käyttöä on vähennetty. Sen sijaan tehomatalouteen kuuluvat nitraatit muodostavat yhä suuren ongelman. Vesivarojen saatavuudesta ja hallinnoinnista saattaa tulla huomattava ongelma Etelä-Euroopassa ilmastonmuutoksen takia. Lisäksi Eurooppa tuottaa edelleen aivan liikaa jätettä, jonka kuljetus maapallon köyhemmille alueille aiheuttaa uusia ongelmia.

Komissio teki äskettäin ilmanlaatua koskevan selvityksen, jonka mukaan 311 000 eurooppalaista kuolee enneaikaisesti vuoteen 2030 mennessä lähinnä typen oksidien, rikkidioksidien ja erilaisten hiukkasten aiheuttaman ilman saastumisen johdosta. Ehdotetuilla toimilla voitaisiin vähentää enneaikaisten kuolemien määrää noin 20 000:lla vuodessa verrattuna siihen, mitä se muuten olisi. Suuntaus on kuitenkin kasvava: saasteiden aiheuttamat kuolemantapaukset lisääntyvät sitä mukaa kun päästöjen määrä kasvaa. Kasvusuuntaus voidaan taittaa ainoastaan siinä tapauksessa, että EU saavuttaa ilmaston lämpenemistä koskevat tavoitteensa ja erityisesti tieliikenteestä aiheutuvia epäpuhtauksia, jotka esiintyvät yhdessä hiilidioksidipäästöjen kanssa, vähennetään samanaikaisesti.

Ilmaston lämpeneminen tulee olemaan Euroopan suurimpia taloudellisia ja yhteiskunnallisia haasteita lähivuosikymmeninä. Osa ihmisistä ajattelee virheellisesti, että ilmastonmuutoksen vaikutukset Eurooppaan ovat ainoastaan epäsuorat ja suorista vaikutuksista kärsitään muualla: esimerkiksi lisääntyvä aavikoituminen Afrikassa ja merenpinnan nousu, joka merkitsee vaaraa matalille saarille ja maille, kuten Bangladeshille. Tällä logiikalla ilmastonmuutos nähdään lähinnä kehityspolitiikkaan kuuluvana asiana, kuten maailman köyhyysongelma, ja tämän ajattelutavan mukaisesti EU:n tehtävänä on keskittyä riskeihin, jotka liittyvät muualla maailmassa vesivaroista käytäviin poliittisiin ja sotilaallisiin konflikteihin, massamuuton aiheuttamiin paineisiin ja seurauksiin, joita aiheutuu taloudellisen toiminnan siirtymisestä muualle. Kaikki nämä tekijät vaikuttavat Eurooppaan. Vaikka ilmastonmuutos ei merkitsisikään Euroopalle täydellistä katastrofia, saattaa sillä kuitenkin olla huomattavia suoria vaikutuksia: talvimatkailu Alpeilla vähenee lumentulon muuttuessa ennalta arvaamattomammaksi, sietämättömän voimakkaat kesäiset lämpöaallot ja metsäpalojen riski lisääntyvät Etelä-Euroopassa, turismi vähenee ja elinolosuhteet muuttuvat epämukavammiksi Euroopan aurinkovyöhykkeellä, rannikkoalueiden ongelmat lisääntyvät Itämerellä, Välimerellä ja Mustallamerellä, rankkasateet ja jokien tulviminen yleistyvät Pohjois-Euroopassa, perinteiset kalastuspaikat häviävät EU:n vesiltä, punkkien levittämät taudit kulkeutuvat laajemmalle alueelle ja energiankulutus saattaa kasvaa ilmastoinnin käytön lisääntyessä Etelä-Euroopassa.⁶⁰

Tällä hetkellä näyttää siltä, että ellei Eurooppa ryhdy johtamaan toimia ilmastonmuutoksen torjumiseksi, ei sitä tee mikään muukaan taho maailmassa. Johtoaseman ottaminen saattaa kuitenkin merkitä sitä, että Euroopan on sitouduttava yhtä suureen talouden uudelleenorganisointiin kuin mitä siirtyminen massatuotantoon perustuvasta taloudesta osaamis- ja palvelutalouteen merkitsi. Jos esimerkiksi hiilidioksidipäästöjä pyritään rajoittamaan päästökaupan antamalla hintasignaaleilla, tällä on varmasti suuri vaikutus yritysten ja kuluttajien käyttäytymiseen. Niillä aloilla, joilla tuotanto vaatii paljon energiaa, ovat hinnankorotukset tulevaisuudessa niin suuret, että sillä tulee olemaan kauaskantoiset

---

⁶⁰ Euroopan ympäristökeskus, *Input of Europe's Changing Climate*, EEA Report No 2/2004.

seuraukset kysynnän ja tarjonnan kannalta. Kaikkien suurten taloudellisten muutosten tavoin tälläkin saattaa olla laajat sosiaaliset seuraukset.

Hiilidioksidien päästökauppa on periaatteessa syrjimätön toimenpide, jonka avulla voidaan samanaikaisesti valvoa ja vähentää teollisuuden suurten hiilidioksidipäästöjen kokonaismäärää että huolehtia siitä, että hiilidioksidipäästöjä aiheuttavan tuotannon markkina-arvo on korkein mahdollinen. Päästökauppaa sovelletaan energiamarkkinoilla, joilla hintoja vääristää huomattavasti jo nyt se, että valtiot tukevat voimakkaasti tiettyjä energiamuotoja. Vuonna 2001 EU:n jäsenvaltioiden suora ja epäsuora tuki energialle oli yli 29 miljardia euroa, josta ainoastaan 5,3 miljardia euroa osoitettiin uusiutuville energialähteille. Kiinteiden polttoaineiden osuus oli 13 miljardia euroa ja öljyn ja kaasun 8,7 miljardia euroa.⁶¹

Energiatuotannon jälkeen suurin hiilidioksidipäästöjen aiheuttaja on liikenne. EU:n tavoite on irrottaa liikenteen lisääntyminen talouskasvusta. Toistaiseksi tavoitetta ei ole kuitenkaan saavutettu. Liikennemarkkinoilla maantie- ja lentoliikenteen osuudet ovat kasvaneet, kun taas suhteellisen vähäpäästöisten rautatie- ja vesiliikenteen osuudet ovat pienentyneet. Lentoliikenne kasvaa vuosittain 5 prosenttia. 1990-luvulla EU-15:n alueella otettiin käyttöön 12 000 kilometriä uutta moottoritietä. Samaan aikaan uusissa jäsenvaltioissa rakennettiin 1 000 kilometriä uutta moottoritietä. Kyseinen luku saattaa kasvaa, sillä rakennerahastojen määrärahoja on lisätty vuosien 2007–2013 rahoitusnäkymissä. Vaikka EU on onnistunut vähentämään säänneltyjen epäpuhtauksien määrää jopa kolmasosalla uusien ajoneuvojen ja päästösäännösten ansiosta, liikenteen kokonaiskasvu lisäsi hiilidioksidipäästöjä viidenneksellä.⁶²

Taloustieteilijöiden ehdotus autoilun vähentämiseksi on tietullien käyttöönotto kaupunkialueilla. Ajatus on perusteltu, ja tekniikan kehittyessä maksujen laajamittainen käyttöönotto näyttää mahdolliselta. Pitkällä aikavälillä ilmenevät sosiaaliset seuraukset saattavat kuitenkin olla huomattavat: työpaikkojen väheneminen autoteollisuudessa ja sen alihankkijayrityksissä, muutokset vähittäiskauppajärjestelmässä ja sen toimitusketjussa sekä uudet infrastruktuuri-investoinnit, joita tarvitaan autoilun korvaavan julkisen liikenteen kehittämiseksi. Tärkeä seikka on myös perheiden riski joutua taloudellisiin vaikeuksiin sen vuoksi, että jäsenvaltiot ovat sallineet hajanaisen yhteiskuntarakenteen. Jos kuitenkin katsotaan Euroopan teknologista vahvuutta ja maapallon tarpeita, ympäristön kannalta kestävä kasvu on valtava taloudellinen mahdollisuus maanosallemme. Sosiaalisen todellisuuden näkökulmasta se puolestaan merkitsee uusjakoa voittajiin ja häviäjiin, ellei muutoksiin varauduta ja valmistauduta valtiiovallan johdolla.

3.11. Rikollisuuden ja turvattomuuden lisääntyminen

Kun puhutaan rikoksista, tosiasiat ja mielikuvat kietoutuvat toisiinsa. Jäsenvaltioiden välisiä vertailuja on vaikeaa tehdä, koska rikoksen määritelmät ovat erilaisia. Näyttää kuitenkin siltä, että rikollisuus on EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa lisääntynyt 1950-luvulta. Rikollisuuden kasvu kiihtyi 1970-luvun jälkeen, mutta vuodesta 1990 rikollisuustilastot ovat pysyneet suhteellisen vakaina. Joissakin maissa rikollisuuden määrä (jossa ovat mukana yleiset rikostyytit, kuten autovarkaudet ja asunomurrot) on vähentynyt, mutta eräät väkivaltarikostyytit ovat huolestuttavasti lisääntyneet.

⁶¹ Euroopan ympäristökeskuksen tiedote *Energy Subsidies and Renewables in 2001*, 02/2004.

⁶² Euroopan ympäristökeskuksen tiedote *Transport and the Environment*, 03/2004.

Muuhun maailmaan verrattuna eurooppalaiset yhteiskunnat eivät ole erityisen väkivaltaisia. Vuonna 1995 murhat lyhensivät elinajanodotetta Länsi-Euroopassa (EU:n 15 vanhaa jäsenvaltiota sekä Norja ja Sveitsi) 0,1 vuodella ja EU:n 8 uudessa jäsenvaltiossa sekä entiseen Neuvostoliittoon kuuluneissa Euroopan osissa 0,4 vuodella. Yhdysvalloissa luku on 0,3 vuotta (kolme kertaa suurempi kuin EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa), Latinalaisessa Amerikassa 0,6 ja Venäjällä 0,9. Suurin vaikutus murhilla on elinajanodotteeseen Kolumbiassa, jossa ne lyhensivät elinajanodotetta 2,2 vuodella.⁶³

Eurobarometri-kyselyt osoittavat kuitenkin säännöllisesti, että noin neljännes aikuisista pitää rikollisuutta Euroopan maiden toiseksi tai kolmanneksi tärkeimpänä ongelmana. Naiset ja vanhuksat ovat ne väestöryhmät, jotka todennäköisimmin tuntevat turvattomuutta. Tilanne on kuitenkin varsin erilainen eri jäsenvaltioissa. Jäsenvaltiot, joissa rikollisuus huolestuttaa kansalaisia eniten, ovat Irlanti (54 %), Kypros (49 %), Viro (48 %), Latvia (43 %), Iso-Britannia (41 %), Tanska (34 %), Alankomaat (31 %), Ranska (28 %) ja Ruotsi (27 %). Keskiarvoa alentaa se, että Saksassa rikollisuus huolestuttaa vain 11:tä prosenttia kansalaisista, mikä on erittäin vähän. Toisaalta lähes yhdeksän kansalaista kymmenestä kaikkialla unionissa pitää rikollisuutta, terrorismia ja huumekauppaa yhdessä tarkasteltuna yhtenä suurimmista huolenaiheista ja toivoo EU:lle merkittävämpää roolia näiden kysymysten ratkaisemisessa.

Hyvin suuri osa kaikista EU:ssa tehtävistä rikoksista liittyy huumeisiin. Rikoksia tehdään joko huumeiden vaikutuksen alaisena, huumeiden ostamisen rahoittamiseksi, laittoman huumekaupan harjoittamisen yhteydessä tai huumelainsäädännön kiertämiseksi ja sen täytäntöönpanon välttämiseksi. Huumeisiin liittyvien rikosten määrä kasvoi vuotta 2003 edeltävien viiden vuoden aikana useimmissa jäsenvaltioissa ja kaksinkertaistui Virossa ja Puolassa. Vuonna 2003 huumerikosten määrä kuitenkin väheni Belgiassa, Espanjassa, Italiassa, Itävallassa, Maltassa, Sloveniassa ja Unkarissa.

Käsitys siitä, että huumeisiin usein liittyvä väkivaltarikollisuus on lisääntynyt, liittyy epäsosiaalisen käyttäytymisen yleistymiseen. Tämä näkyy esimerkiksi pikkurikollisuutena, kuten vandalismina tai muihin ihmisiin kohdistuvana hävyttömyytenä, epäkunnioituksena ja huomioonpuutteenä. Brittiläisessä tutkimuksessa on todettu, että kyseessä on merkittävä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvä kysymys. Joka kolmas pienituloisista, joiden asumista tuetaan tai jotka asuvat kaupunkikeskustoissa, joutuu kokemaan epäsosiaalista käyttäytymistä, kun vauraammilla alueilla sitä joutuu kokemaan vain joka kahdeskymmenes.⁶⁴ Erityisen häiritsevänä epäsosiaalista käyttäytymistä pitävät vanhemmat ihmiset. EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa 65-vuotiaista ja sitä vanhemmista 31 prosenttia ja uusissa jäsenvaltioissa 42 prosenttia kokee, että heidän asuinalueellaan ei ole turvallista liikkua öiseen aikaan.⁶⁵

Rikollisuuden tulevaa kehitystä on vaikeaa ennustaa. Rikollisuus muuttuu yhteiskunnan mukana. Yhteiskunnallisten, taloudellisten ja teknisten muutosten seurauksena syntyy monipuolisempi, verkostoitunut, paremmin koulutettu, vauraampi ja paremmin tietoa saava yhteiskunta, jossa kuitenkin entistä useammat ihmiset ovat vaaralle alttiina. Ihmisten, palveluiden, tavarain ja uuden teknologian liikkumisen lisääntyminen tarjoaa valtavat vaurastumis- ja kasvumahdollisuudet, mutta se voi myös tarjota uusia mahdollisuuksia rikoksiin.

⁶³ Soares, R., *Welfare Cost of Violence*, University of Maryland, syyskuu 2004.

⁶⁴ *Social Exclusion in the UK*, Report by the Prime Minister's Strategy Unit, 2005.

⁶⁵ Anderson, R., *Quality of Life and Care for older people in Europe*, Euroopan elin- ja työolojen kehittämiskeskus.

Rikosoikeusjärjestelmä yrittää vastata näihin ongelmiin. Rikosoikeuden, kuten muidenkin alojen hallintotapa, sen rakenteet ja laatu, ovat Euroopassa avainasemassa. Korruptio, joka voidaan laajasti määritellä vallan käytöksi henkilökohtaisten etujen saamiseksi, murentaa demokratiaa ja oikeusvaltiota, sillä korruption seurauksena ihmiset menettävät luottamuksensa julkisiin laitoksiin. Kansalaisille on osoitettava, että innovatiiviset rikosoikeuden strategiat, joilla voidaan puuttua sekä rikosten syihin että rikoksiin sinänsä, toimivat.

3.12. Muuttoliike, etninen monimuotoisuus ja kotoutuminen

Muuttoliike on kautta aikojen kuulunut eurooppalaiseen todellisuuteen. Paineet, jotka johtivat suureen Amerikan-siirtolaisuuteen, aiheuttivat väestön siirtymistä myös Euroopassa. Ajatellaan vaikka irlantilaisia Britanniassa tai suurkaupunkien, esimerkiksi Prahan, valtavaa monimuotoisuutta ennen toista maailmansotaa. Eurooppalainen muuttoliike on edelleen monimutkainen ja monitahoinen ilmiö.

- Viroon ja Latviaan asutettiin toisen maailmansodan päätyttyä runsaasti venäläisiä osana väestön pakkosiirtoja.
- Vuraat Länsi-Euroopan maat houkuttelivat muuttajia 1950-luvulta vuonna 1974 koettuun ensimmäiseen öljykriisiin asti pohjattoman työvoimantarpeen tyydyttämiseksi. Vähäistä koulutusta vaativat työt, joihin tulokkaita lähinnä palkattiin, ovat nyt nopeasti häviämässä, mutta joillakin, myös korkeaa koulutusta edellyttävillä aloilla on työvoimapulaa. Tiedot toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajien (kuten monien muidenkin kansalaisryhmien) onnistuneesta kotoutumisesta osaamistalouteen ovat parhaimmillaankin hajanaisia.
- Muuttoliike lisääntyi jälleen 1990-luvulla kasvavan työvoimapulana seurauksena. Turvapaikkahakemukset lisääntyivät, aluksi entisen Jugoslavian hajoamisen seurauksena, kuten lisääntyi myös laitton maahanmuutto. Nämä viimeiset muuttoaalot vaikuttivat jäsenvaltioihin, joilla aikaisemmin oli vain vähän kokemusta maahanmuutosta. Vuonna 2004 Ruotsin väestöstä 12 prosenttia ja Tanskan väestöstä 6 prosenttia oli syntynyt muualla.
- Etelä-Euroopasta on viime aikoina tullut ensimmäistä kertaa maahanmuuttajien suosima määränpää. Kreikkaan tullaan Balkanilta ja Lähi-idästä, Italiaan Albaniasta ja Pohjois-Afrikasta, Espanjaan ja Portugaliin Etelä-Amerikasta ja Afrikasta. Vuotta 2005 edeltävinä kolmena vuotena laillinen nettomuutto EU:hun on kaiken kaikkiaan ollut yli 1,5 miljoonaa henkeä vuodessa.
- Monet halusivat lähteä uusista jäsenvaltioista kommunismin valtakaudella, mutta heidän lähtönsä estettiin. Maiden siirryttyä markkinatalouteen väestö kasvaa taas, kun se jonkin aikaa väheni. Sen jälkeen, kun maat vuonna 2004 liittyivät EU:hun, muuttovirrat ovat olleet paljon ennustettua suurempia, mutta saattavat taas jonkin ajan kuluttua suurelta osin tyrehtyä.

Viime aikojen muuttoaalot vaikuttavat moniin Euroopan kaupunkeihin. Niinkin erilaisten kaupunkien kuin Birminghamin, Marseilles'n ja Malmön väestöstä yli kolmannes kuuluu

etnisiin vähemmistöihin.⁶⁶ Yhteiskunnan kehitystä kartoittava julkinen laitos Alankomaissa on arvioinut, että Amsterdamin ja Rotterdamin väestöstä oli vuonna 1973 ”ei-syntyperäisiä” 6 prosenttia, nykyisin 34 prosenttia ja ennusteen mukaan yli 50 prosenttia vuoteen 2020 mennessä. ”Ei-syntyperäisten hollantilaisten” keskittymiä on myös kahdessa muussa Alankomaiden suurimmassa kaupungissa, Haagissa (30 %) ja Utrechtissa (20 %). Koko Alankomaissa ”ei-syntyperäistä väestöä” oli 9,7 prosenttia vuonna 2003, ja heitä ennustetaan olevan 14,1 prosenttia vuonna 2020.⁶⁷

Taloudelliset seikat puhuvat vahvasti maahanmuuton puolesta, mutta tässä yhteydessä on syytä korostaa sen yhteiskunnallisia hyötyjä. Erilaisuus on rikastuttanut eurooppalaista kulttuuria. Ajatellaan vaikka ruokakulttuuria, musiikkia ja urheilusankareitamme. Eikä pidä unohtaa, että maahanmuuttajien panos yhteiskuntiemme hyvinvointiin hoiva-alalla ja tärkeissä julkisen palvelun tehtävissä, joihin ei muuten olisi saatu tekijöitä, on valtava ja jää usein vaille tunnustusta.

Kun kuvataan tämän päivän Euroopan sosiaalista todellisuutta, on tärkeää tarkastella asiaa myös maahanmuuttajayhteisöjen näkökulmasta, ja tunnustaa, että vaikka maahanmuuttajista monet ovat EU:n jäsenvaltioiden täysivaltaisia kansalaisia, heidän kohtelussaan on toivomisen varaa. Vaikka rasismien ja suvaitsemattomuuden kitkemisessä onkin edistytty, syrjintä, työttömyys ja kohtuullisen asunnon, terveystalouden ja koulutuksen saaminen ovat edelleen suuria ongelmia. Eniten ongelmia on maahanmuuttajilla, joilla ei ole ”papereita”. He eivät näy tilastoissa ja ovat käytännössä laittomia maahanmuuttajia. Heidän kohtalostaan ei ole päästy yhteisymmärrykseen. Toisaalta myös niiden maahanmuuttajien keskuudessa, jotka oleskelevat maassa laillisesti ja joista moni on Euroopan kansalainen, on työttömyysaste korkea ja koulutustaso alhainen.⁶⁸ Esimerkiksi Alankomaissa koko aikuisväestöstä kaksi kolmannesta on työllisiä, mutta marokkolaisperäisistä alankomaalaisista vain 40 prosenttia. Marokkolaisista 60 prosenttia päättää koulunkäynnin huonoin tuloksin tai jättää sen kokonaan kesken; ”syntyperäisistä hollantilaisista” näin tekee vain 10 prosenttia.⁶⁹ Saksassa yliopistoon pääsee alle kymmenesosa turkkilaisperäisistä saksalaisista, mutta neljä kymmenestä ”syntyperäisestä saksalaisesta”. Myös Ruotsissa, jossa toisen polven maahanmuuttajien koulutustaso vastaa ”syntyperäisten ruotsalaisten” koulutustasoa, maahanmuuttajataustaisten on paljon vaikeampi saada kunnan työpaikkoja. Uusissa jäsenvaltioissa on vähintään 10 miljoona romanian, joiden asema on jatkuvasti heikko. Nämä kaikki ovat hyviä perusteita sille, että syrjintää on alettu torjua EU:n johdolla.

Euroopan sosiaaliseen todellisuuteen kuuluu toinenkin, vielä vähemmän tervetullut asia, joka on ensin tunnustettava ennen kuin siihen voidaan puuttua, nimittäin vakavat ongelmat kotoutumisessa ympäröivään yhteisöön.⁷⁰ EU:n 15 vanhan jäsenvaltion kansalaisista 25 prosenttia ei pidä hyvänä asiana sitä, että yhteiskunta koostuu erirotuisista, eri uskontoja ja eri kulttuureja edustavista ihmisistä. 48 prosenttia katsoo, että on parempi, jos lähes kaikilla

⁶⁶ Buonfino, A., *Immigration and Integration*, The Young Foundation, Lontoo, 2006. Birminghamin nykyisestä väestöstä 16 % ja Marseilles'n väestöstä 24 % on syntynyt muualla.

⁶⁷ Gijssberts, M., *Ethnic Minorities and Integration*, Social and Cultural Planning Office, Haag, syyskuu 2004.

⁶⁸ Edellä mainittu Esping-Andersen, G., taulukko 2, s. 10, sisältää tietoja maahanmuuttajien heikosta koulumenestyksestä eri jäsenvaltioissa (ei kuitenkaan kaikissa). Esping-Andersen on poistanut tuloksista sukupuolen, äidin koulutuksen, vanhempien sosioekonomisen aseman ja perheen kulttuuripääoman vaikutuksen ja osoittanut, että koulutusjärjestelmä toimii jäsenvaltioista heikoimmin Belgiassa, jota seuraavat Alankomaat, Saksa, Itävalta, Ruotsi, Espanja, Suomi, Iso-Britannia, Ranska ja Tanska. Ainoastaan Irlannissa maahanmuuttajat menestyvät tällä tavoin arvioiden paremmin kuin syntyperäinen väestö. Irlannin tulokset ovat samalla tasolla kuin Yhdysvaltojen.

⁶⁹ Edellä mainittu Gijssberts, M.

⁷⁰ Näitä aiheita käsitellään perusteellisemmin BEPA:n artikkelissa Canoy, M., Beutin, R., Horvath, A., Hubert, A., Lerais, F., Smith, P. ja Sochacki, M., ”Migration and public perception”, lokakuu 2006.

on samat tavat ja perinteet. 60 prosenttia uskoo, että yhteiskunta voi ottaa vastaan erierotuisia, eri uskontoja ja eri kulttuureja edustavia ihmisiä vain tiettyyn rajaan asti.⁷¹

Eri jäsenvaltioiden kansalaiset eivät ole näistä asioista täysin samaa mieltä, mutta nähtävissä on, että valtaväestö suhtautuu maahanmuuttajiin parhaimmillaan varovaisesti ja vähemmistö avoimen vihamielisesti. Puolet ”syntyperäisistä hollantilaisista” on kahdenkymmenen vuoden ajan suhtautunut varautuneesti tai vihamielisesti siihen, että heidän lähinaapureillaan olisi erilainen etninen tausta: määrä laski 1990-luvun puolivälissä noin 45 prosenttiin, mutta nousi Pim Fortuynin tapauksen seurauksena yli 55 prosenttiin.⁷² ”Syntyperäisten hollantilaisten” käsitys muslimeista on yleisesti ottaen kielteinen. Britit ilmoittavat suvaitsevansa islamia paremmin, mutta ovat erittäin närkästyneitä siitä, miten turvapaikanhakijat ja muut maahanmuuttajat käyttävät heidän mielestään epäoikeudenmukaisesti hyvinvointivaltiota hyväkseen.⁷³

Kaikkialla Euroopassa maahanmuutosta ovat kaikkein selvimmin huolissaan vanhemmat ihmiset, vähemmän koulutetut, ruumiillista työtä tekevät ja pienituloiset. Näiden väestöryhmien käsitys on, että maahanmuutolla on ollut merkittäviä kielteisiä vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa: heikosti koulutettujen työntekijöiden työpaikkoihin kohdistuu uutta kilpailua, ja palkat voivat tästä syystä laskea, nuorten on vaikeaa löytää vuokra-asuntoja kaupunkikeskustoista, vanhemmat ovat huolissaan opetuksesta, kun lapsen luokalla puhutaan useita eri kieliä, terveyspalvelut ovat ylikuormitettuja ja yksin asuvien vanhusten on vaikeaa tulla toimeen eri kulttuureista tulevien naapureiden kanssa.

Ihmisten huolestuneisuus liittyy usein ilmiön laajuuteen ja etenemisvauhtiin sekä henkilökohtaisten kontaktien tasoon. Asuinalueilla, jotka jo ovat etnisesti moninaisempia, suhtaudutaan yleensä myönteisemmin maahanmuuttajiin kuin alueilla, joilla maahanmuuttajia on vain vähän. On tärkeää, että tällaisten mielipiteiden olemassaolo tunnustetaan, vaikka ne perustuisivatkin väärinkäsityksiin ja vääriin mielikuviin. Niitä ei kuitenkaan saa käyttää perusteluna ennakkoluuloille, eikä niiden vuoksi saa liioitella maahanmuuton vaikutuksia jo ennen maahanmuuttoa vallinneisiin sosiaalisiin ongelmiin. Tosiasiat on tunnustettava ja ongelmiin on puututtava määrätietoisesti lietsomatta hysteriaa. Esimerkiksi Tanskan kokemukset osoittavat, että kunnossa oleva talous ja toimiva hyvinvointimalli eivät itsessään takaa maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen kotoutumista. Tarvitaan räätälöityjä nuorten maahanmuuttajien kotouttamisohjelmia kouluihin ja syrjinnän torjumiseksi. Etnisiä vähemmistöjä ei voida enää kohdella tasapäisenä ryhmänä. Esimerkiksi intialaistaustaiset lapset menestyvät nykyisin brittiläisissä koulussa keskimäärin paremmin kuin valkoiset, mutta tämä ei päde keskivertopakistanilaisiin ja -bangladeshiläisiin.

Vielä suurempi haaste on kulttuuri. Useissa jäsenvaltioissa näyttää vallitsevan kasvava yhteisymmärrys siitä, että vastaanottavan maan kielen oppiminen on yhteiskunnallinen velvollisuus. Arvoihin ja tapoihin liittyy kuitenkin monia mahdollisia kipupisteitä. Tanskan pilakuvaepisodin kaltaiset tapaukset osoittavat, kuinka aroista asioista on kyse. Esimerkiksi suhtautuminen naisiin, järjestetyt avioliitot, huivin käyttö ja homoseksuaalien tasavertaisuus voivat aiheuttaa katkeria ristiriitoja, jotka jakavat ihmiset eri leireihin. Keskinäistä ymmärtämystä ja vuoropuhelua tarvitaan kiireesti etenkin yksityisten uskonasioiden ja yhteisten oikeuksien välisistä rajoista perusarvoja ja oikeusvaltion periaatteita kunnioittaen.

⁷¹ Rasismia ja muukalaisvihaa Euroopassa koskeva eurobarometri 138.

⁷² Ks. edellä mainittu Gijsberts, M., kuvio sivulla 34.

⁷³ Ison-Britannian sisäministeriön MORI-kyselytutkimus, 2006.

Lontoon heinäkuun 7. päivän pommi-iskujen tekijät olivat päälle päin yhteiskuntaan hyvin kotoutuneita brittikansalaisia. Ympäröivän yhteiskunnan torjunta on ilmiönä äärimmäisen monimutkainen, mutta sitä on erittäin tärkeää oppia ymmärtämään. Ei ole kyse maahanmuutto-ongelmista vaan kansalaisten välillä syntyvistä sosiaalisista konflikteista. Useimmissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa on viime aikoihin asti kartettu keskustelua kansalaisuuteen liittyvistä velvollisuuksista – sekä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen että valtaväestön velvollisuuksista. Tarvitaan ymmärtämystä, erilaisuuden suvaitsemista ja vuorovaikutusta, ei isottelua.

Ratkaisemattomat jännitteet ja kielteinen suhtautuminen niitä ihmisiä kohtaan, joiden kanssa eurooppalaiset elävät rinta rinnan, ovat haaste sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja vahvan yhteisön ihanteille, jotka ovat perinteisesti kuuluneet arvoihimme ja poliittiseen keskusteluun. Maahanmuuton yhdistäminen rotua, etnistä taustaa ja uskontoa koskeviin kysymyksiin herättää henkiin monia menneisyyden haamuja, jotka olivat vallalla monissa Euroopan kulttuureissa, kuten useat historioitsijat ovat osoittaneet, mutta jotka tämän päivän EU määrätietoisesti torjuu.

Lopuksi

”Ongelmat” korostuvat väistämättä tämänkaltaisessa esityksessä, eikä olisi uskottavaa vältellä niitä. Eurooppalaisilla yhteiskunnilla on vastassaan huomattavia yhteiskunnallisia haasteita. Osaamistalous voi näyttää uhkaavalta niiden silmissä, joilla on alhainen koulutustaso ja vähäinen oppimishalu. Työttömyys ja toimeettomuus varjostavat yhä liian monien elämää, kuten myös ratkaisemattomat laajalle levinneen köyhyyden aiheuttamat ongelmat. Periytyvä vähäosaisuus saattaa muuttua pysyvämmäksi ja sosiaalinen nousu vaikeammaksi. Epäonnistumisen tunteen yhteiskunnalliset seuraukset eriarvoisissa yhteiskunnissamme saattavat aiheuttaa uusia paineita ja ongelmia, jotka liittyvät perheiden rikkinäisyyteen, rikollisuuteen ja epäsosiaaliseen käytökseen, mielenterveyteen ja uusiin elintasosairauksiin. Euroopan sosiaalisen mallin perustana oleva yhteisvastuu saattaa olla murenemassa. Syinä tähän ovat etenkin riippuvuus sosiaaliturvasta ja kysymykset, jotka koskevat vähemmistöyhteisöjen kotouttamista yhteiskuntiimme.

Siitä huolimatta on syytä optimismiin. Euroopassa ollaan tyytyväisempiä ja onnellisempia kuin missään muualla maailmassa. Elinajanodote on pidentynyt ja voi pidentyä vielä entisestään, kuten voivat lisääntyä myös mahdollisuudet elää terveempänä entistä vanhemmaksi. Osaamistaloudessa tehtävä työ voi antaa ihmisille enemmän tyydytystä. Koulutusmahdollisuudet lisääntyvät. Naiset ovat itsenäisempiä ja hallitsevat omaa elämäänsä. Erilaisuudesta voi tulla merkittävä luovuuden lähde. Hallitulla maahanmuutolla voidaan vastata Euroopan taloudellisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin.

Eurooppalaiset elävät maailmassa, joka on täynnä käyttämättömiä mahdollisuuksia. Jäsenvaltioiden ja EU:n tason päättäjien tehtävänä on huolehtia siitä, että mahdollisimman monet voivat niitä hyödyntää.

4. KESKUSTELUNAIHEITA

4.1. Kehityssuuntaukset

Tässä mietinnössä on esitetty erilaisia kehityssuuntauksia:

- Siirtyminen jälkiteolliseen osaamis- ja palvelutalouteen
- Hyvinvointivaltio
- Kulutuskäyttäytyminen – vaurauden vaikutus
- Väestönkehitys
- Arvot – yksilö, perhe, yhteisö, yhteiskunta

Voitteko yhtyä esitettyyn analyysiin tai onko teillä lisätietoa analyysin tueksi (tai sitä vastaan)?

4.2. Hyvinvointi

Mitä hyvinvointi tarkoittaa? Mikä aineellisen hyvän lisäksi tekee meistä onnellisia ja tyytyväisiä?

Mihin tärkeysjärjestykseen asettaisitte tärkeimmät hyvinvointiin vaikuttavat tekijät, joita ovat esimerkiksi työssäkäynti, työtyytyväisyys, mahdollisuus hyvään perhe-elämään, kunnan asunto, terveys, koulutuksen saatavuus, sosiaalisen nousun mahdollisuus, hyvät naapuruus- ja ystävyysuhteet, vahvat siteet paikallisyhteisössä, turvallisuuden tunne kaduilla ja kotona? Tuleeko mieleen muita tekijöitä?

Entä mitkä mielestänne ovat suurimmat hyvinvoinnin esteet tämän päivän Euroopassa: rahan puute, kunnollisten työpaikkojen puute, perheeseen ja vapaa-aikaan kohdistuvat liialliset paineet, köyhyys ja eriarvoisuus, riittämättömät julkiset palvelut, esimerkiksi terveys- ja koulutuspalvelut, rikollisuus, kunnioituksen puute, maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta johtuvat ongelmat?

4.3. Mahdollisuudet ja niiden toteutuminen

Mitkä ovat tärkeimmät omien mahdollisuuksien säilymiseen tai paranemiseen vaikuttavat tekijät tämän päivän yhteiskunnassa? (Koulutus, yhteiskunnallinen asema, vauraus, terveys, julkiset palvelut jne.)

- Koulutus

Mitä olisi tehtävä, jotta kaikenikäisten koulutusmahdollisuuksia voitaisiin laajentaa? Mitä voitaisiin tehdä, jotta lapsuuden heikkojen koulutuslähtökohtien vaikutukset eivät kertautuisi myöhemmässä elämässä, jotta koulunsa keskeyttäneiden määrää voitaisiin pienentää, jotta myös heikommassa sosiaalisessa asemassa olevilla olisi pääsy jatko- ja korkeakouluopintoihin ja jotta kaikenikäisille voitaisiin taata elinikäisen oppimisen mahdollisuudet?

- Työ / työpaikka

Mitkä tekijät estävät saamasta kunnan työpaikkaa ja ylläpitämästä taitoja, joita uuden työpaikan saaminen edellyttää? Miten nämä esteet voitaisiin poistaa ja samalla parantaa työllistymismahdollisuuksia? Mikä on sopiva turvallisuuden ja mahdollisuuksien tasapaino moderneilla työmarkkinoilla?

Lisääntyykö työperäinen stressi, ja jos lisääntyy, mikä sen aiheuttaa – esimerkiksi uudet vaatimukset työssä, työpaikan epävarmuus, työn ja vapaa-ajan yhteensovittaminen?

Mitä tarvitaan, jotta työ, perhe-elämä ja vapaa-aika saadaan tasapainoon, kun perheen molemmat aikuiset käyvät työssä? Mitä voidaan tehdä sekä naisten että miesten urapaineiden lievittämiseksi ja uran ja kunnollisen perhe- ja yksityiselämän yhdistämiseksi?

- Yhteiskunta ja sosiaaliset suhteet

Miten arvojen muuttuminen vaikuttaa yhteiskuntaan? Naisen aseman muuttuminen? Miehen rooli? Mitä onnellisen perhe-elämän esteitä yhteiskunnassa on ja voivatko hallitukset tehdä mitään niiden poistamiseksi? Onko syntyvyyden väheneminen puhtaasti yksityisasiasia vai pitäisikö sen olla yhteinen huolenaihe?

Miksi köyhyys, ja erityisesti lapsiköyhyys, on edelleen niin yleistä Euroopassa? Mikä siihen on syynä, kuinka vakavia seuraukset ovat yhteiskunnalle ja pitäisikö tehdä jotain?

Haittaako, että yhteiskunnallinen eriarvoisuus lisääntyy? Miten yhä moninaisempi yhteiskunta voi pysyä koossa? Miten moninaisuus vaikuttaa yhteisvastuuseen? Miten kotoutumista voidaan parantaa? Miten kaikille voidaan taata tietyt (julkiset) palvelut, kuten oikeudelliset, hallinnolliset, kulttuuri- ja sosiaalipalvelut (ja asunto) sekä sosiaaliturva?

Kun elinajanodote pitenee, kuinka paljon enemmän vanhusten hoito vie resursseja (sekä taloudellisia että ihmisten aikaa) ja mistä nämä resurssit otetaan? Mitä sosiaalisia seurauksia on siitä, että yhä useammat vanhukset asuvat yksin? Miten vastuu pitäisi jakaa perheen, yhteisön ja valtion kesken? Mitkä yhteiskunnalliset ja taloudelliset seikat estävät ihmisiä pysymästä kauemmin työelämässä?

Mikä selittää sen, että yksi kuudesta vanhuksesta on EU:ssa edelleen köyhä?

Mitkä ovat tärkeimmät asiat, jotka voitaisiin tehdä, jotta ihmisten terveiden elinvuosien määrä lisääntyisi? Voidaanko terveyteen liittyvää eriarvoisuutta vähentää? Mitä voidaan tehdä elämäntapavalinnoista johtuville terveysongelmille ja mikä on henkilökohtainen ja yhteiskunnan vastuu? Miten kaikille voidaan taata terveydenhoitopalvelut?

Miten näkemykset elämänlaadusta ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä? Miten tärkeänä eurooppalaiset pitävät ympäristön kestävyyttä muihin, lyhyemmän aikavälin tavoitteisiin verrattuna? Miten EU:n pyrkimys toimia edelläkävijänä ilmastonmuutoksen torjunnassa vaikuttaa Euroopan talouteen ja yhteiskuntiin?

Kuinka vakavasti rikollisuus ja epäsosiaalinen käyttäytyminen vaikuttavat hyvinvointiin ja mitä asialle voidaan tehdä?

LÄHDELUETTELO

Aldridge, S., *Life Chances and Social Mobility: An Overview of the Evidence*, Prime Minister's Strategy Unit, Cabinet Office, London, maaliskuu 2004.

Arts, W. ja Halman, L. (toim.), *European Values at the Turn of the Millennium*, Brill, 2004.

Bartkowski, J. ja Jasinka-Kania, A., ”Voluntary Organisations and the Development of Civil Society” teoksessa Arts, W. ja Halman, L. (toim.) *European Values at the Turn of the Millennium*, 2004.

Bennett, J. ja Dixon, M., *Single Person Households and Social Policy*, Joseph Rowntree Foundation and Institute for Public Policy Research, London, 2006.

Bergheim, S., Deutsche Bank Research, *Measures of Well-being*, syyskuu 2006.

Bertola, G., University of Turin, *Social and Labour Market Policies in a Growing EU*, marraskuu 2005.

Blanden, J., Gregg, P. ja Machin S., *Intergenerational Mobility in Europe and North America*, Centre for Economic Performance, London School of Economics, huhtikuu 2005.

Boarini, R., Johannson, A. ja Mira d'Ercole, M., *Alternative Measures of Wellbeing*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers 33, 2006.

Boltho, A., *What is wrong with Europe?*, 1993.

Borsch-Supan, A., Mannheim Research Institute for the Economics of Aging, *Points to structure discussion during cabinet hearing on Demographic Change and Its Implications for Public Policy*, Brussels, tammikuu 2006.

Brandt, N., Burniaux, J. M. ja Duval, R., *Assessing the OECD Jobs Strategy: Past Developments and Reforms*, OECD Working Paper 429, toukokuu 2005.

Buonfino, A., *Immigration and Integration*, The Young Foundation, lokakuu 2006.

Castles, F., *The Future of the Welfare State: Crisis Myths and Crisis Realities*, OUP, 2004.

Dunford, M., School of Social Sciences and Cultural Studies, University of Sussex, *Comparative Economic Performance, Inequality and the Market Led Remaking of Europe*.

Ebbinghaus, B., Max Plank Institute for the Study of Sciences, Cologne, *When Labour and Capital Collude: The Varieties of Welfare Capitalism and Early Retirement in Europe, Japan and the USA*, Working Paper No 00.4 Program for the Study of Germany and Europe, Center for European Studies, Harvard University.

Ermisch, J., *How do Parents affect the Life Chances of their children as adults? An idiosyncratic view*, SEDAP Research Paper No 101, McMaster University, Hamilton, Ontario, Canada, toukokuu 2003.

Esping-Andersen, G., *Families. Government and the Distribution of Skills*, Paper prepared for the NETSPAR–CPB Conference "Reinventing the Welfare State", Haag, 27.–28. huhtikuuta 2006.

Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijk, A. ja Myles, J., *Why we need a New Welfare State*, OUP, 2002.

Eurobarometri 158, *Europeans' Participation in Cultural Activities*, huhtikuu 2002.

Eurobarometri 223, *Social Capital*, helmikuu 2005.

Eurobarometri 225, *Social Values, Science and Technology*, kesäkuu 2005.

Eurobarometri 248, *Mental Well-being*, kesäkuu 2006.

Eurobarometri 261, *European Employment and Social Policy*, lokakuu 2006.

Eurobarometri 54.2, *The Social Situation of the European Union*, helmikuu 2001.

Eurobarometri *Health, Food and Alcohol and Safety*, joulukuu 2003.

Eurobarometri *Physical Activity*, joulukuu 2003.

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätö, *Third European Survey on Working Conditions 2000*.

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätö, *Quality of work and Employment in Europe*.

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätö, *Restructuring and employment in the EU: Concepts, measurement and evidence*, 2006.

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätö, *Quality of Life and Care for Older people in Europe*, 2006.

Euroopan komissio, *Uusi koheesiokumppanuus*, Kolmas taloudellista ja sosiaalista koheesiota käsittelevä kertomus, aluepolitiikan pääosasto, 2004.

Euroopan komissio, *Employment in Europe 2005*, työllisyyden ja sosiaaliasioiden pääosasto, marraskuu 2006.

Euroopan komissio, *Naisten ja miesten tasa-arvosta, 2005*, KOM(2005) 44.

Euroopan komissio, *Sosiaalista suojelua ja sosiaalista osallisuutta koskeva yhteinen raportti*, työllisyyden ja sosiaaliasioiden pääosasto, maaliskuu 2005.

Euroopan komissio, tiedonanto *Koulutusta nykyaikaistamalla edistetään merkittävästi vaurautta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta Euroopassa*, marraskuu 2005.

Euroopan komissio, *The 2005 EPC Projections of Age Related Expenditure (2004-2050) for the EU-25 Member States*, talouspoliittisen komitean ja Euroopan komission erityiskertomus N:o 4/2005.

Euroopan komissio, *The Social Situation in the European Union 2004*.

Euroopan komissio, *The Social Situation in the European Union 2005*.

Euroopan komissio, *Employment in Europe 2004*, työllisyyden ja sosiaaliasioiden pääosasto, marraskuu 2005.

Euroopan komissio, vihreä kirja *Kohti väestörakenteen muutoksia – uusi solidaarisuus sukupolvien välillä*, KOM(2005) 94, maaliskuu 2005.

Euroopan komissio, *Key data on education in Europe – 2005*, koulutuksen ja kulttuurin pääosasto, Eurostat ja Eurydice, 2005.

Euroopan komissio, *Labour Market Participation and the Dynamics of Social Exclusion*, tutkimuksen pääosasto, 2000.

Euroopan komissio, *Social Strategies in Risk Societies*, tutkimuksen pääosasto, 1999.

European Journal of Social Quality, ”Indicators of Social Quality: Applications in Fourteen European Countries”, Vol 5, Issue 112, 2005.

Eurostat, *Education in Europe 2003*, 13/2003.

Eurostat, *Europe in figures: Eurostat yearbook 2005*.

Eurostat, *European Labour Force Survey – Principal Results 2003*, 14/2004.

Eurostat, *European Social Statistics: Income, Poverty and Social Exclusion*, Second Report, 2003.

Eurostat, *General Indicators on transition from school to work*, 4/2003.

Eurostat, *Health Statistics: Atlas of Mortality 2002 edition*.

Eurostat, *In Work poverty*, 5/2005.

Eurostat, *Income poverty and social exclusion in the EU 25*, 13/2005.

Eurostat, *Lifelong learning in Europe*, 8/2005.

Eurostat, *Long term population projections at national level*, 3/2006.

Eurostat, *Material deprivation in EU*, 21/2005.

Eurostat, *Monetary Poverty in New Member States and candidate countries*, 12/2004.

Eurostat, *More Women than Men in Workless Households*, 15/2002.

Eurostat, *Population in Europe 2004 First Results*, 15/2006.

Eurostat, *Population Statistics*, 2004.

Eurostat, *Poverty and Social Exclusion in the EU after Laeken*, 8 ja 9/2003.

Eurostat, *School leavers in Europe and labour market effects of job mismatches*, 5/2003.

Eurostat, *Work and Health in the EU*, 2003.

Eurostat, *Youth transitions from education to working life*, 6/2003.

Ferrera, M. ja Rhodes, M., *Recasting European Welfare States*, Frank Cass, 2000.

Florida, R., *The Rise of the Creative Class*, Basic Books, 2002.

Florida, R., *The Flight of the Creative Class: the new global competition for talent*, Harper Collins, 2005.

Fougere, D., Kramarz, F. ja Pouget, J., *Youth Unemployment and Crime in France*, Bonn Institute for the Study of Labour, maaliskuu 2006.

Fourastie, J., *Les trentes glorieuses: ou La Révolution invisible de 1946 a 1975*, Fayard, Paris, 1979.

Gerstenberger, B., *The Growth Potential of the Silver Economy*, Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö, 2005.

Giddens, A. ja Diamond, P. (toim.), *The New Egalitarianism*, Polity, kesäkuu 2005.

Giddens, A., Diamond, P. ja Liddle, R. (toim.), *Global Europe, Social Europe*, Polity, lokakuu 2006.

Giddens, A., *Europe in the Global Age*, Polity Press, lokakuu 2006.

Gijsberts, M., *Ethnic Minorities and Integration*, Social and Cultural Planning Office, Haag, syyskuu 2004.

Giullari, S. ja Lewis, J., *The Adult Worker Model Family, Gender Equality and Care*, UN Social Policy and Development Programme: Paper 19, huhtikuu 2005.

Gordon, R. J., *Issues in the Comparison of Welfare between Europe and the United States*, Venice Summer Institute, heinäkuu 2006.

Guillemard, A.-M., *Continental welfare states in Europe confronted with the end of career inactivity trap: a major challenge to social protection in an aging society*, Program for the Study of Germany and Europe Working Paper 01.5; konferenssiesitelmä, *Rethinking Social Protection* -konferenssi, Minda de Gunzburg Center for European Studies, Harvard University, tammikuu 2001.

Halman, L., H., Luijkx, R. ja van Zundert, M., *Atlas of European Values*, Tilburg University, 2005.

Institut National D'Etudes Demographiques (Paris), *Face aux changements démographiques, une nouvelle solidarité entre générations*, INED:n johtajan osuus työllisyyden pääosaston aloitteesta laaditussa vihreässä kirjassa, Bruxelles, tammikuu 2006.

Karsten, S., Felix, C., Ledoux, G., Meunen, W., Rooleveld, J. ja van Schooten, E. (University of Amsterdam), "Choosing Segregation or Integration? The extent and effects of ethnic segregation in Dutch cities", *Education and Urban Society*, Vol 38. No 2, helmikuu 2006.

Karsten, S., Ledoux, G., Rooleveld, J., Felix, C. ja Elshof, D., ”School Choice and Ethnic Segregation”, *Educational Policy*, Vol 17 No 4, syyskuu 2003.

Kirkegaard, J. F., *Outsourcing and Offshoring: Pushing the European Model over the Hill, rather than over the Cliff*, Working Paper 05-1, Institute for International Economics, Washington, maaliskuu 2005.

Layard, R., *Happiness*, Allen Lane 2005, Penguin 2006.

Machin, S., *Social Disadvantage and Education Experiences*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers No 32, 2006.

Van der Maesen, L. J. G. ja Walker, A. C., ”Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network”, *European Journal of Social Quality*, Volume 5.

Malpas, N. (NM Consultants), *Employment and Unemployment among Women and Men*, tutkimuksen pääosasto, joulukuu 2001.

Nickell, S., *Labour Market Institutions and Unemployment in OECD countries*, CE Sifo DICE Report 1, No 2, 2003.

OECD, *Health at a Glance: OECD Indicators*, 2005.

OECD, *Pensions at a Glance: Public Policies Across OECD Countries*, OECD Publishing, 2005.

OECD, *Society at a Glance: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, 2005.

OECD, *Where Immigrant Students Succeed*, 2006.

Offer, A., *The Challenge of Affluence*, OUP, 2006.

Ogg, J. (Young Foundation) ja Bonvalet, C. (Institut Nationale d’Etudes Demographiques), *The Baby Boomer Generation and the Birth Cohort of 1945-54: A European Perspective*; seminaariesitelmä, Cultures of Consumption research programme (ESRG-AHRC) ja ESRC Social Science Week, maaliskuu 2006.

Plantenga, J. ja Remery, C., *Reconciliation of work and private life: a comparative review of thirty European countries*, EU Expert Group on Gender, Social Inclusion and Employment, työllisyyden ja sosiaaliasioiden pääosasto, syyskuu 2005.

Platt, L., *Migration and Social Mobility: The life chances of Britain’s ethnic minorities*, Joseph Rowntree Foundation, marraskuu 2005.

Prskawetz, A., Mahlberg, B., Skirbekk, V., Freund, I. ja Winkler-Dworak, M. (Vienna Institute of Demography) sekä Lindh, T., Malberg, B., Jans, A.-C., Skans, O. N. ja Andersson, F. (Institute for Future Studies Stockholm), *The Impact of Population Ageing on Innovation and Productivity Growth in Europe*, työllisyyden ja sosiaaliasioiden pääosastolle laadittu raportti VT/ 2004/454.

Raportti *Demographic Change – Impacts of New Technologies and Information Society*, laatineet Empirica (Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH,

Bonn) ja WRC (Work Research Centre, Dublin), työllisyyden ja sosiaaliasioiden pääosasto, marraskuu 2005.

Rychtarikova, J. (Department of Demography and Geodemography, Charles University, Prague), *Population issues matter more*, tammikuu 2006.

Schepens, Th., University of Tilburg. Teoksessa Halman, L., Luijkx, R. ja van Zundert, M. (toim.), *Atlas of European Values*, 2005.

Scheutz, G., Ursprung, H. ja Woessman, L., *Education Policy and Equality of Opportunity*, CESifo Working Paper 1518, 2005.

Skolnick, A., ”Change of Heart: Family dynamics in historical perspective”, *Family, Self and Society*, 1993.

Soares, R. (University of Maryland), *Welfare Cost of Violence*, syyskuu 2004.

The Economist, *The super-rich*, 21.10.2006, s. 33.

Veenhoven, R., *Subjective Measures of Well-being*, United Nations University.

Van Vught, F., *Youth, Education and the Labour Market*, Euroopan komission yhteiskunnallisten neuvonantajien ryhmälle esitetty raportti, syyskuu 2006.

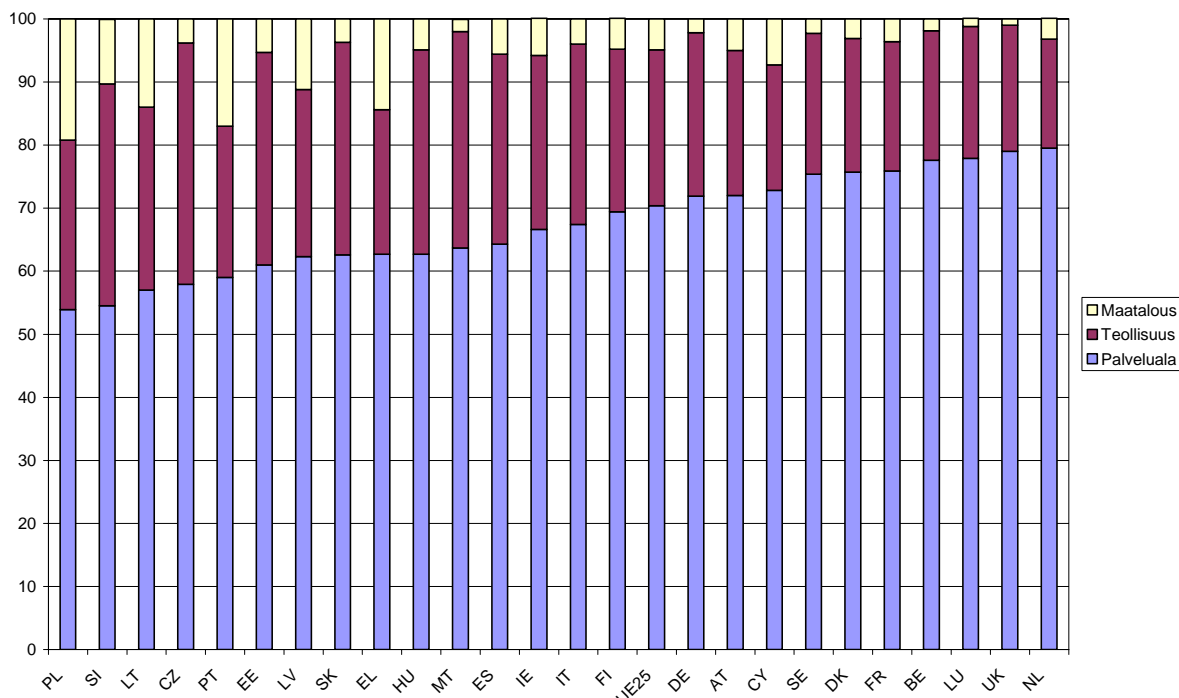
Wilkinson, R. G., *The Impact of Inequality*, Routledge, 2005.

Women’s Equality Unit, *The Part Time Pay Penalty*, Cabinet Office, London, 2005.

LIITE: Kaaviot ja taulukot

Kaavio 1: EU:n jäsenvaltioiden työvoimarakenteiden vertailu (keskeiset alat), 2005

Lähde: Eurostat; työvoimaselvitys, Employment in Europe 2006

Taulukko 1: Työllisyyden muutos 1995-2005

	Osaamis- talouden alat	Muut alat
Espanja	74,60%	42,40%
Irlanti	70,70%	42,90%
Kreikka	36,80%	8,30%
Alankomaat	29,90%	12,30%
Italia	28,40%	4,10%
Belgia	23,30%	3,70%
Suomi	29,60%	13,50%
Itävalta	18,30%	-5,40%
Saksa	17,10%	-8,60%
Iso- Britannia	16,70%	1,00%
Ranska	16,30%	7,30%
Portugali	11,10%	1,40%
Tanska	11,60%	-0,20%
Ruotsi	12,80%	2,00%
EU15	23,90%	5,70%

Huom. Muut alat: tehdasteollisuus, rakentaminen, maatalous, vesihuolto, vähittäiskauppa. Portugali 1998-2005.

Lähde: Brinkley ja Lee (2006), Eurostatin tiedot

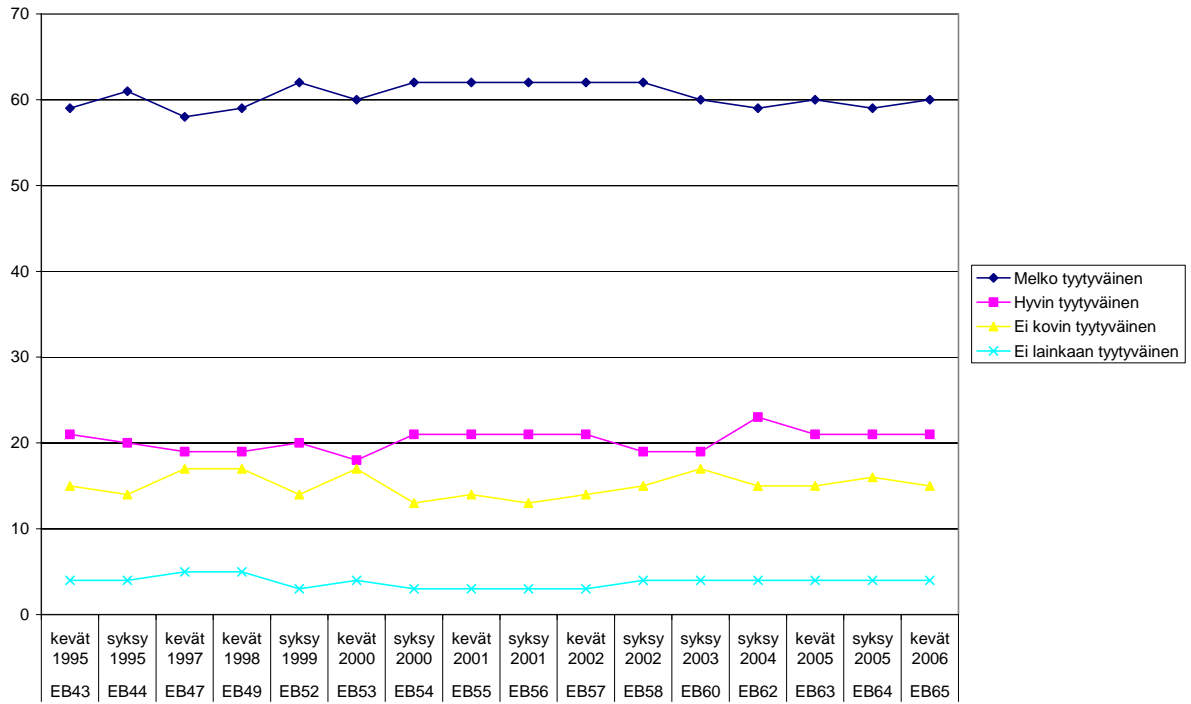
Taulukko 2: Arvioitu huoltosuhde (%)

	2003	2025	2050	Muutos 2003-50
BE	26	36	47	21
DK	22	34	42	20
DE	26	38	52	26
GR	26	36	60	35
ES	25	33	66	41
FR	25	37	46	21
IE	16	25	45	29
IT	28	39	62	34
LU	21	28	36	15
NL	20	33	41	20
AT	23	34	52	30
PT	23	35	59	36
FI	23	41	47	24
SE	26	36	41	14
UK	24	33	45	21
CY	14	29	43	30
CZ	20	35	55	35
EE	23	31	43	20
HU	22	34	48	26
LT	22	29	45	23
LV	23	31	44	21
MT	19	34	41	22
PL	18	33	51	33
SK	16	28	51	34
SI	21	36	56	35
EU-25	24	35	51	27
EU-15	25	36	52	26
EU-10	19	33	50	31

Lähde: Euroopan komissio 2005, Economic Paper n° 236.

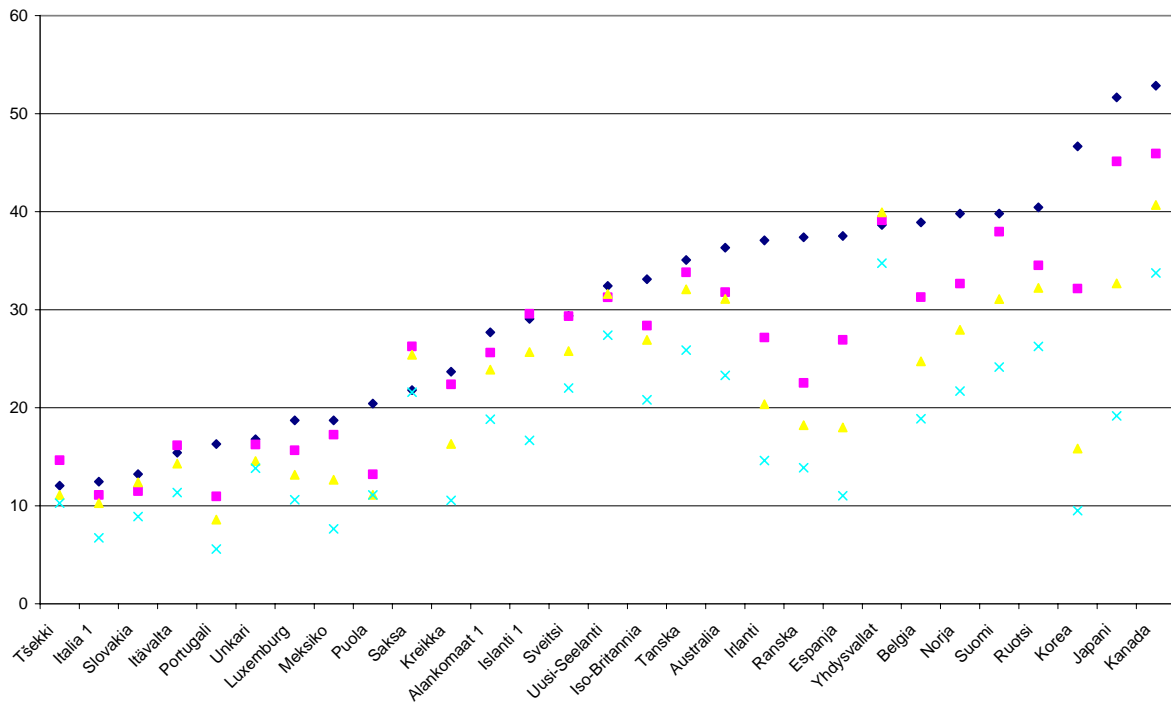

Kaavio 2: Yleinen tyytyväisyys EU:ssa

Lähde: Eurobarometri 65

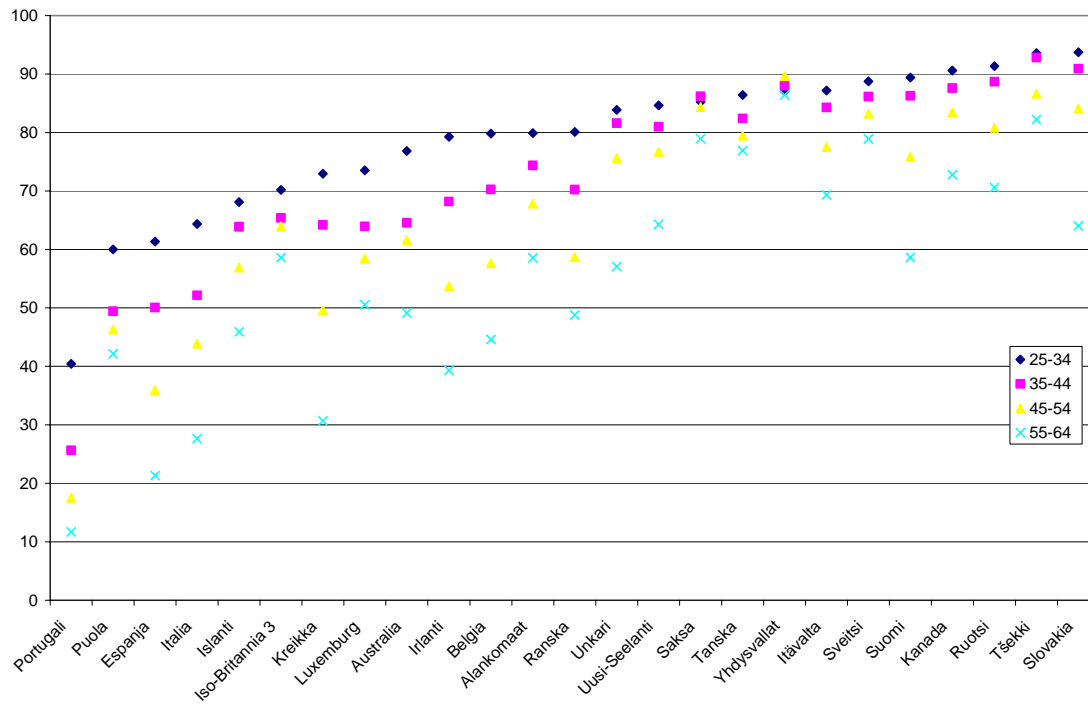
Kuvio 3: Korkea-asteen koulutuksen saaneet, 2003
 Prosenttiosuudet ikäryhmittäin eri vuosikymmenillä

Lähde: van Vught F., 2006, OECD, 2005

Huom. 1990-luvun tiedot ovat 25–34-vuotiaitten ikäryhmästä

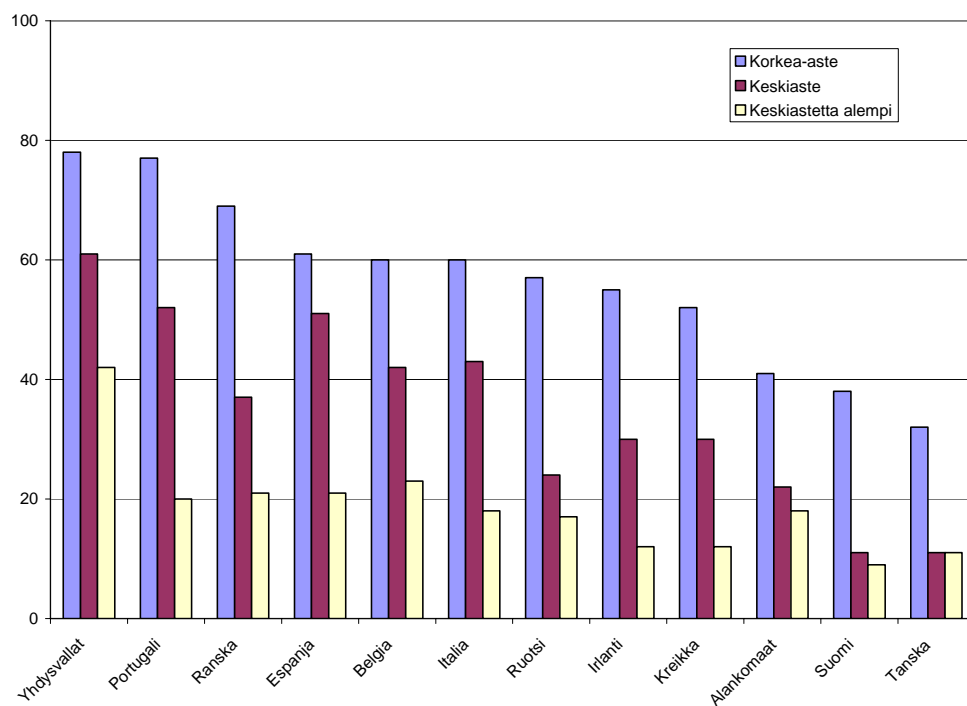
Kuvio 4: Keskiasteen koulutuksen saaneet, 2003
 Prosenttiosuudet ikäryhmittäin eri vuosikymmenillä

Lähde: van Vught F., 2006, OECD, 2005

Huom. 1990-luvun tiedot ovat 25–34-vuotiaitten ikäryhmästä

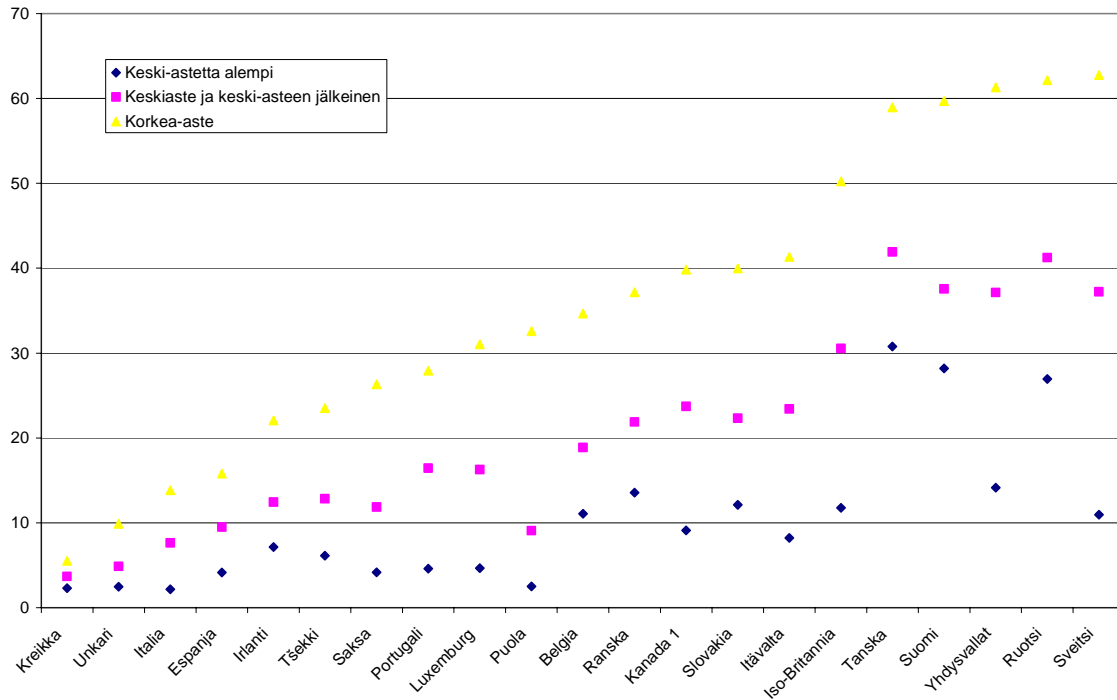
Kuvio 5: Korkea-asteen koulutuksessa olevat vanhempiensa koulutustason mukaan, 1994–95

Huom. tiedot koskevat 18–24-vuotiaita.

Lähde: ”Social Disadvantage and Educational Experiences”. OECD Social, Employment and Migration Papers (2006), EURYDICE (1997).

Kuvio 6: Työhön liittyvään epäviralliseen jatkokoulutukseen osallistuvat 25–64-vuotiaat koulutustason mukaan, 2003

Huom. Maiden järjestys määräytyy kuviossa niin, että 12 kuukauden aikana epävirallisessa jatkokoulutuksessa olleiden osuus kasvaa vasemmalta oikealle.

1. Kanadan tiedot ovat vuodelta 2002.

Lähde: ”Social Disadvantage and Educational Experiences”, *OECD Social, Employment and Migration Papers*, 2006; OECD, 2005, *Education at Glance*, Pariisi

Taulukko 3: Kansainvälisesti vertailukelpoiset arviot sosiaalisesta liikkuvuudesta sukupolvesta toiseen

Maa	Lähde	Poikien syntymävuosi	Poikien tulojen mittausajankohta	Vanhempien aseman mitta	Sukupolvien välinen osittaiskorrelaatio ¹
Iso-Britannia	Kohorttitutkimus	1970	2000 (30-v.)	Vanhempien tulot 1980 ja 1986 (keskiarvo)	.271 ^a
Kanada	Tulotiedot verorekistereistä	1967-1970	1998	Vanhempien tulot, kun poika on 16 v.	.143 ^a
Länsi-Saksa	Sosioekonominen paneeli	1960-1973	2000	Vanhempien tulot 1984 ja 1988 (keskiarvo)	.171 ^a
Norja	Rekisteritiedot	1958	1992 ja 1999 (keskiarvo)	Isän ansiot 1974	.139 ^b
Ruotsi	Rekisteritiedot	1962	1996 ja 1999 (keskiarvo)	Isän ansiot 1975	.143 ^b
Suomi	Joka viides vuosi tehtävä väestölaskenta	1958-1960	1995 ja 2000 (keskiarvo)	Isän ansiot 1975	.147 ^b
Tanska	Rekisteritiedot	1958-1960	1998 ja 2000 (keskiarvo)	Isän ansiot 1980	.143 ^b
USA	Tulokehitystä seuraava paneelitutkimus	1954-1970	30-v.	Vanhempien tulot, kun poika on 10 v. ja 16 v. (keskiarvo)	.289 ^a

^a Blanden, 2005, taulukko 3.3; ^b Björklund ym., 2005, taulukko 3.

Osittaiskorrelaatio on laskettu niin, että beetakertoimessa on otettu huomioon eriarvoisuuden muutokset sukupolvesta toiseen. Tämä on tärkeää, koska eriarvoisuus kasvoi otokseen kuuluvissa maissa eri tahtia.

Lähde: Blanden, J., Gregg, P. ja Machin, S., *Intergenerational Mobility in Europe and North America*, LSE Centre for Economic Performance, huhtikuu 2005.

Taulukko 4: Köyhyysriski perhetyypin mukaan, 2003

	Yksin- huoltaja- perhe	Kaksi aikuista ja yksi lapsi	Kaksi aikuista ja kaksi lasta	Kaksi aikuista ja vähintään kolme lasta	Lapsi- perhe, jossa on vähintään kolme aikuista
Koko EU	33	11	12	24	tietoa ei ole
Alankomaat	39	8	10	24	12
Belgia	30	11	8	19	13
Espanja	24	12	14	35	22
Irlanti	54	16	11	25	12
Iso-Britannia	40	13	12	27	16
Italia*	36	15	24	36	tietoa ei ole
Itävalta	31	9	13	20	9
Kreikka	34	13	16	32	30
Kypros	22	10	6	15	6
Latvia	31	13	13	32	18
Liettua	27	11	12	28	14
Luxemburg	15	9	11	10	12
Portugali*	30	14	25	34	tietoa ei ole
Puola**	24	11	16	33	19
Ranska	29	9	9	16	16
Ruotsi*	19	8	5	14	tietoa ei ole
Saksa	44	11	11	21	15
Slovakia	40	22	26	35	18
Slovenia	25	4	8	9	8
Suomi	19	5	5	11	8
Tanska	18	5	4	13	10
Tšekki	30	7	8	20	9
Unkari	16	8	10	23	17
Viro	33	15	18	24	16

*, **

Lähde: Eurostat